

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

ZÁNİK ŽIDOVSKÉ KOMUNITY V HOLEŠOVĚ

Petr Dujka

Holešov 2011

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor SOČ: 16. historie

Zánik židovské komunity v Holešově

The ending of the Jewish community in Holešov

Autor: Petr Dujka

**Škola: Gymnázium Ladislava Jaroše Holešov
Palackého 524/37
769 01 Holešov**

Konzultant Mgr. Karel Zahradník

**Holešov, březen 2011
Zlínský kraj**

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně, použil jsem podklady (archivní materiály, literaturu a internetové stránky) uvedené v příloženém seznamu a postup při zpracování a dalším nakládání s prací je v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých (autorských) zákonů v platném znění.

V dne podpis:

Na tomto místě bych rád poděkoval osobám a institucím, díky kterým jsem mohl tuto práci vytvořit. Především za ochotu, s níž mi poskytly materiály, informace a rady. Za poskytnutí archivních materiálů chci poděkovat jmenovitě Moravskému zemskému archivu v Brně, Státnímu okresnímu archivu v Kroměříži a Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. Má práce by se samozřejmě neobešla bez tematicky zaměřené literatury, poskytnuté Moravskou zemskou knihovnou v Brně, Městské knihovně Holešov a Městské knihovně Kuřim.

Jmenovitě bych chtěl poděkovat paní Evě Pytelové za ochotu, se kterou mi odpovídala na mé otázky ohledně jejího mládí, prožitého v tristní atmosféře 2. světové války, dále panu Mgr. Zdeňku Ehrlichovi za poskytnutí studijního materiálu. Za informace ohledně archiválií Miroslavu Olšinovi, PhDr. Boženě Kovářové, PhDr. Jarmile Bartošíkové a Mgr. Radku Tomečkovi. V neposlední řadě své rodině a přátelům za podporu v mém snažení.

Za odbornou konzultaci své práce děkuji panu Mgr. Karlu Zahradníkovi, který mi poskytl cenné informace a připomínky.

Děkuji Vám

Odborný posudek

Autor práce Petr Dujka si pro svou práci v rámci SOČ vybral téma, které je stále aktuální. Jeho práce Zánik židovské komunity v Holešově je zajímavým a přínosným příspěvkem do tematiky vývoje a zániku židovských obcí na Moravě. Pro laika i odborníka poskytuje ve vhodně rozčleněných celcích vstup do problematiky holešovské židovské obce od novověku přes 19. století a období Československé republiky až k tragickému zániku židovské obce v období 2. světové války. Kapitoly svým obsahem mnohdy přesahují regionální rámec a propojují tak realie místní s globálním kontextem osudů židovského obyvatelstva v Evropě.

Hlavní téma práce spočívá v podrobném zpracování osudů židovského obyvatelstva nejen Holešova, ale i regionu v průběhu let 1939 až 1945. Studie Petra Dujky poskytuje velice detailní a podrobný pohled na osudy jednotlivců a zároveň židovské komunity v Holešově jako celku. Autor řeší též otázku různého počtu obětí holocaustu, pocházejících z holešovského regionu a Holešova, neboť dosavadní výzkumy podávaly nejednoznačné výsledky. Kromě již existující literatury v teoretických pasážích využívá autor při vypracování své objevené práce hlavně archivní materiály a další prameny (kroniky, cenná svědectví pamětníků atd.), což dokazuje velmi hluboký zájem o tematiku a především poctivý přístup a dobré zvládnutí historického řemesla. Svě poznatky získané v literatuře a archívech doplnil Petr Dujka také o konzultace s pamětníky a osobním výzkumem v bývalém holešovském ghettu a na místním hřbitově.

Celá práce pak ukazuje na vysokou míru autorova samostatného myšlení a samostatnosti při řešení dané problematiky. Míra a úplnost užití zdrojů a poměrně jisté uchopení tématu vysoce přesahuje středoškolskou úroveň a přibližuje se pojetí práce diplomové. Samozřejmostí je vysoká jazyková úroveň a stylistická čistota, propracovaná metodologie.

Závěry jeho studie přinášejí nové informace do daného tématu a tím tak studie splňuje beze zbytku svůj účel. Autor také v závěru své práce nastiňuje možnosti širšího srovnávacího výzkumu v problematice porušování lidských práv v masovém měřítku a tak poskytuje ostatním badatelům i náměty k další (například mezinárodní) práci. Studie Petra Dujky by si určitě zasloužila, aby byla publikována tiskem nejen v některém regionálním sborníku, ale aby byla využita při zpracování přednášky pro veřejnost např. v rámci festivalu Týden židovské kultury.

V Holešově, 8. 3. 2011

Mgr. Václav Novotný, učitel
Gymnázium Ladislava Jaroše Holešov
Palackého 524/37

Anotace

Studie s názvem *Zánik židovské komunity v Holešově* se zabývá antisemitskými projevy v moravském městě Holešov od počátků židovského osídlení do konce 2. světové války, s důrazem na období Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945).

Téma je rozděleno do čtyř navazujících částí. První část seznamuje s historií židovské komunity v Holešově od vykázaní Židů z královských měst v 15. století až do vzniku samostatného Československého státu. Druhá část nejprve seznamuje s problematikou antisemitismu, následně pokračuje popisem židovské komunity v meziválečném období (1918 – 1939). Nastíněno je zde i světové dění, především vzrůstající vliv německého nacismu v Evropě. Hlavní část práce přináší nové poznatky o perzekuci holešovských Židů v Protektorátu Čechy a Morava, která vyvrcholila nuceným transportem do koncentračních táborů v roce 1943. Závěrečná část uvádí jmenný seznam holešovských Židů, kteří zahynuli v nacistických koncentračních táborech nebo zemřeli jinou nepřírozenou smrtí. Rovněž je uveden jmenný seznam těch, co holocaust přežili a po skončení války se vrátili do Holešova.

Studie je vytvořena na základě archivních materiálů, dokumentů a osobních vzpomínek některých přímých účastníků popisovaných událostí. Sleduje cestu k zániku jednoho z významných židovských společenstev na Moravě. Konkrétní projevy a důsledky jsou zobrazeny na pozadí evropského dění a vytvářejí plastickou představu předválečné a válečné situace v Holešově.

Klíčová slova: šoa; holocaust; Holešov; antisemitismus; nacismus; konečné řešení židovské otázky; Židé; jmenný seznam židovských obětí; Protektorát Čechy a Morava

Annotation

The work named *Zánik židovské komunity v Holešově* (in English ‘The ending of the Jewish community in Holešov’) deals with an anti-Semitic demonstrations in Moravian town Holešov from the beginning of Jewish settlement to the end of the Second World War. The core of work is about time Protectorate of Bohemia and Moravia (1939 – 1945).

The whole subject is divided into four connecting parts. The first part introduces the history of the Jewish community in Holešov since the treatment of the Jews from the Royal cities in 15th century until the creation of separate Republic of Czechoslovakia. The next part begins with the broad issue of anti – Semitism and then describes the Jewish community in the inter-war time (1918 – 1939). Here are outlined some world events too, above all the impact of German Nazism in Europe. The main part of the work brings new knowledge about the persecution of Jews in Holešov in Protectorate of Bohemia and Moravia, which culminated with forced transports of Jewish prisoners to Nazi concentrations camps in 1943. In the final part of the work is a list of Jews, who perished in Nazi concentrations camps or died from violent death. Here is as well a list of those Jews, who survived the holocaust and after the end of Second World War returned in Holešov.

The study is based on archival materials, documents and personal memories of some participants of the discussed events. The end of significant Jewish community in Holešov is the subject of observation as well. Specific manifestations and consequences are displayed in the context of European events and create plastic idea about pre-war and war situation in Holešov.

Key words: Shoah; Holocaust; Holešov; anti – Semitism; Nazism; the final solution of the Jewish question; Jews; a list of Jewish victims; Protectorate of Bohemia and Moravia

Obsah

Slovo úvodem.....	9
1. Materiály a metodika	11
1.1 Citace a překlady	12
2. Historie židovské obce do roku 1848.....	13
2.1 Židovská obec v letech od r. 1848 do 28. 10. 1918.....	15
2.2 Židovská čtvrť a obyvatelstvo	17
3. Antisemitismus a jeho důsledky	20
4. Židé v období Československé republiky	22
5. Česko–Slovenská republika a Židé	27
5.1 Židovská čtvrť a obyvatelstvo	28
6. Protektorát Čechy a Morava a Židé v Holešově	29
6.1 Správa města Holešova a systém vydávání vyhlášek	30
6.2 Události v roce 1939.....	31
6.3 Události v roce 1940.....	36
6.4 Události v roce 1941.....	38
6.5 Události v roce 1942.....	45
7. Tragický rok 1943.....	49
7.1 Poslední zprávy z Holešova.....	51
7.2 Transporty do Terezína.....	52
7.3 Přestupní stanice Terezín.....	52
7.4 Transporty do Osvětimi	53
7.5 Osudy za zdi židovského města.....	54
8. Terezínský rodinný tábor	56
8.1 Poslední dny Hitlerovy říše	57
9. Poválečný Holešov.....	59
Závěr.....	60
Seznam použitých značek a zkratk	62
Prameny a literatura	64
I. Archivní zdroje.....	64
II. Výpovědi pamětníků.....	64

III. Dobové studie	64
IV. Ostatní literatura	64
V. Další zdroje	66
Seznam příloh.....	68
I. Textové přílohy	68
II. Obrazové přílohy	68

Slovo úvodem

Středověká éra předkládá množství důkazů o nenávistných projevech křesťanského světa vůči Židům a židovským tradicím. Tato nevráživost je dnes označována novodobým pojmem antisemitismus. Ideje o zkaženosti Židů převzala počátkem 20. století německá politická strana, která si boj proti židovství vymezila jako jeden ze stěžejních politických bodů. Nacistický antisemitismus vyvrcholil v genocidě židovského národa.

O tématu holocaustu bylo zpracováno velké množství materiálů. Jsou uváděna čísla obětí a místa úmrtí. I přesto si dnes málokdo uvědomuje, že tito lidé byli před několika desítkami let společenskou a hospodářskou součástí městských společenstev, udržovali trvalé přátelské svazky s dalšími lidmi a měli své vlastní životy a sny.

Cílem následující studie, zabývající se dopadem nacistické genocidy v městě Holešově, je seznámit s tímto tématem širší veřejnost, především zájemce o holešovskou historii. Myslím si, že téma zániku židovské komunity v Holešově patří mezi jedno z mála prozkoumaných stránek historie Holešova. Tato práce má být dle mého názoru odpovědí na některé nevyjasněné otázky.

Samotné torzo kdysi rozsáhlé židovské čtvrti v Holešově pro mě bylo od dětství jedním z velkých tajemství. Zřejmě to bylo způsobeno snahou dozvědět se více o místě, kde jsem vyrůstal. Také občasně návštěvy židovského hřbitova, jenž se nacházel nedaleko mého bydliště, ve mně vzbuzovaly zvláštní pocity. V dětských letech mě však nenapadlo, že budu mít příležitost některá tajemství poodhalit. Vytvoření této studie předcházela seminární práce na téma dopadu holocaustu v Holešově, v jejímž průběhu jsem si pomalu uvědomoval, že se snažím vyřešit jednu z regionálních historických záhad.

Obecně bylo téma židovské existence v Holešově popsáno rozsáhlejší studií rabína Jacoba Freimanna *Geschichte der Juden in Hollerschau*. Detailně popisuje události do roku 1929, kdy byla studie vydána spolu s některými dalšími. V témže roce byla vydána kniha holešovského kronikáře Pavla Kvasničky – *Holešovský okres (Vlastivěda Moravská)*, kde byla bývalému židovskému městu věnována samostatná kapitola. Z 80. let 20. století pochází např. článek Stanislava Pumprly o vypálení nové holešovské synagogy. Zdeněk Fischer, autor knihy *Poslední pogrom*, detailně popsal poslední protižidovskou bouři v Holešově. Židovskými památkami v Holešově se zabýval také Jaroslav Klenovský, popisující rovněž původní vzhled dnes již téměř neexistující židovské čtvrti. V posledním desetiletí bylo vydáno několik článků v místním regionálním deníku *Holešovsko*. Z nich uveďme článek Karla Zahradníka *Konec židovské komunity před 60. lety z roku 2001*. V roce 2007 se objevila diplomová práce Eriky Němcové na téma nacistické perzekuce v Holešově, poskytující detailnější informace o Židech v Holešově v letech 1939–1943. Poslední publikovanou knihou, popisující mj. osudy některých židovských obyvatel, je kniha K. Zahradníka z r. 2009 s názvem *Nebylo jim přáno žít*, zabývající se předčasně ukončenými životy studentů holešovského gymnázia.

Poslední poznámka úvodní části se týká pravopisné podoby slova Žid. V práci píše velké počáteční písmeno, což je v souladu s pravidly českého pravopisu a označuje příslušníka židovského etnika. Žid, psáno s malým písmenem, je pouze člověk židovského

vyznání. Formu slova Žid, psaného velkým písmenem, jsem zvolil, jelikož židovská komunita byla vždy velmi konzervativní a obě předchozí skutečnosti lépe vystihuje. Výjimku tvoří doslovně citované pasáže textu, kde je slovo Žid psáno s malým písmenem.

1. Materiály a metodika

Téma předválečných událostí a 2. světové války v Holešově, popř. v holešovském regionu nebylo (pokud je mi známo) detailněji zpracováno. Totéž platí i pro popis židovské komunity v Holešově. Doposud nebyla vydána ucelenější monografie o dění v období Protektorátu Čechy a Morava s dopadem na Holešov. O místní židovské obci bylo vydáno v rámci Knihovničky Holešovska několik publikací, zaměřených spíše na kulturní židovské památky. Základem studia problematiky holocaustu pro mě byly obecné dějiny antisemitismu, s důrazem na nacistický a rasový antisemitismus.

Jedním z hlavních zdrojů pro napsání práce byly v nemalé míře archivní materiály. Dobová dokumentace mi byla poskytnuta ve fondech Státního okresního archivu v Kroměříži. Archiválie poskytují představu o situaci Židů v politickém okrese Holešov a konkrétně též v samotném Holešově v letech 1939–1943. Neméně důležitou součástí bylo studium holešovských kronik. Sledovaný časový úsek nejlépe popisuje retrospektivní část z let 1939–1945, dopsaná po válce na základě osobních zápisů Františkem Zapletalem. Informace čerpané z kronik byly přínosem pro celkovou představu o dění v Holešově ve válečných letech. Zde jsem našel i konkrétní jména několika holešovských Židů. Přes značné množství poskytnutých informací se ukázalo, že bude nutné prozkoumat i další zdroje. Bylo třeba vyhledat a probádat dokumentaci o zabavování židovského majetku a likvidaci židovských firem. Protože Holešov byl podřízen vyššímu správnímu celku – oberlandrátu – bádání vedlo tímto směrem. Fond dokumentů zlínského oberlandrátu uložený v Moravském zemském muzeu v Brně poskytl německy psané archiválie o likvidaci židovských firem. Doplnuji, že převážná část zpracovaných materiálů byla strojopisná, v ojedinělých případech se jednalo o rukopisy.

Práce se zabývá mj. detailnějším popisem obětí holocaustu z holešovské židovské komunity. Objevují se různá čísla o předválečném počtu Židů a také se objevují čísla o počtu Židů, kteří holocaust přežili a po skončení války se vrátili do Holešova. Jedním ze zdrojů informací a dat jsou matriky židovských obyvatel, uloženy ve sbírkách Národního archivu v Praze. Údaje rovněž vycházejí zejména z pamětní desky obětem holocaustu, odhalené v interiéru obřadní síně na židovském hřbitově v Holešově. Je pravdou, že obsahuje jména perzekvovaných rodin, ale nejedná se jen o Židy z Holešova, neboť pod správu židovské náboženské obce spadala i Bystřice pod Hostýnem a Vizovice, takže pamětní deska jmenuje i mimoholešovské rodiny.

V tištěné podobě byla vydána dvoudílná Terezínská pamětní kniha, která uvádí jmenný seznam, včetně dat narození a transportů, kterými byli Židé transportováni do koncentračního tábora Terezín. Protože téměř celá ŽNO Holešov byla transportována stejným transportem, může vzniknout dojem, že všichni jmenovaní pocházejí ze stejného místa, tedy z Holešova. Totéž platí pro náhrobky na židovském hřbitově v Holešově, neboť obsahují i jména Židů z jiných měst, popř. vesnic. O místě posledního bydliště před deportací hovoří internetová databáze na stránkách Institutu Terezínské iniciativy, která záznamy Terezínské pamětní knihy rozšiřuje. Ačkoliv Terezínská pamětní kniha i internetová databáze poskytují cenné údaje, bylo by chybou omezit se jen na toto studium, protože uvádí jen vězně, kteří prošli Terezínem. Internetová databáze The Central Database of Shoah Victims' Names na serveru Yad Vashem uvádí jména i z ostatních koncentračních táborů. Kombinací výše

jmenovaných zdrojů včetně některých archivních materiálů byl sestaven jmenný seznam holešovských obětí, který je uveden v textové příloze práce.

Podstatnou součástí, pro kompletnost práce, byla i výpověď přímé účastnice předválečných a protektorátních let. Paní Eva Pytelová, rozená Beerová se narodila v roce 1925 v holešovské židovské rodině Josefa a Grety Beerových. Rovněž prožila hrůzy holocaustu a přežila několik koncentračních táborů. Díky jejím vzpomínkám bylo možné v práci uvést dosud nepublikované poznatky. Také mi poskytla chybějící jména k fotografii židovského spolku Macabi Hacair, která je uváděna v obrazové příloze práce.

O transportech holešovských Židů z Uherského Brodu vypovídá celkem šest tajně pořízených dobových fotografií z ledna a února r. 1943. Fotografie se dochovaly a nyní jsou uloženy v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. Autorem fotografií byli uherskobrodští občané – Vilibald Růžička a Josef Sedláček. První jmenovaný také vytvořil strojopisný deník válečných událostí, popisující také židovské transporty. I tyto údaje byly pro moji práci důležité.

Všechny zjištěné informace a skutečnosti jsou obsaženy v textové části práce. Značky a zkratky jsou vysvětleny v závěrečné části. Součástí jsou i textové a obrazové přílohy. Textové přílohy tvoří seznam holešovských Židů v letech 1939–1945. Pokyny pro správnou interpretaci textových příloh jsou uvedeny na začátku každé textové přílohy. V obrazových přílohách uvádím tři dobové fotografie, osm fotografií dobových dokumentů a zbývajících čtrnáct fotografií zobrazují zejména náhrobní kameny na židovském hřbitově v Holešově, připomínající osudy zemřelých Židů.

1.1 Citace a překlady

Doslovné citace jsou uvedeny v textu kurzívou. Citace historických pramenů je doslovná bez větších úprav, a proto je třeba upozornit, že gramatika a stylistika textů není bezchybná. Ponechávám je však v originálním znění a případné nedostatky jsou vysvětleny poznámkami. V období protektorátu byla úředním jazykem němčina. Na to je třeba dbát i při čtení samotné práce. Jelikož citované části německy psaných vyhlášek čtenáře vyvádí z kontextu, části jsou přeloženy do češtiny a v poznámkách je uváděn originál. Doplnuji, že i německy citované originální části nemusejí být v souladu se současnou jazykovou výstavbou němčiny. Jedná se o můj vlastní překlad německých textů, proto chci upozornit, že s mojí znalostí němčiny nemusejí být všechny texty přeloženy bezchybně.

2. Historie židovské obce do roku 1848

První doloženou zmínkou o Židech v okolí Holešova je zápis v moravských zemských deskách z roku 1391. Dokládá, že „Žid Pešak (Pessach, Petachia) z Brna má prostřednictvím Jana z Kostelce nárok na získání statku v Kostelci u Holešova a že tento nárok převádí na paní Anežku (Agnes) z Rymic, vdovu po Budislavovi z Rymic“¹. Nejpravděpodobnějším datem, kdy do Holešova přicházejí židé hromadně, je rok 1454. Podle moravského mandátu z 22. července 1454 je Židům zakázáno trvale pobývat v moravských královských městech (Brno, Olomouc, Znojmo, Jihlava a Uničov). Židé se museli usídlit v některém z poddanských měst². V případě holešovské židovské komunity se jedná pravděpodobně o migraci z Olomouce. Židovská kolonie se začíná tvořit za severním okrajem náměstí – obě části byly od sebe odděleny.

Nejstarší zmínky o židovském osídlení zůstávají skryty, neboť při velkém požáru Holešova r. 1560 shořely i všechny tehdejší listiny³, objasňující počátky židovského osídlení. Kronika holešovského okresu⁴ udává následující: „*První zmínku o židech holešovských udává rok 1560, kdy byla nově zbudovaná po velkém ohni s dovolením Jindřicha ze Šternberka stará synagoga. Židé podléhali přímo vrchnosti, pod níž ochranu se stavěli, mělat' z nich vrchnost velký užitek a úvěr z nich*“⁵. Nutno ještě dodat, že zdejší Židé vedli čilé obchodní styky nejen na území Moravy, ale také např. v Polsku (Krakow, Wrocław). Také se kromě obchodu zabývali některými, jim povolenými, řemesly – známe zde krejčí, jircháře, koželuhy, řezníky nebo punčocháře⁶. Z konce 16. století máme ještě jeden záznam, tentokrát z městského urbáře v r. 1599: „*Kdožbykloliv ze sousedů aneb obyvatelů holešovských židům jakou příkořist zúmyslně učinil a na ně sáhl a je bil aneb bítí chtěl bez příčiny, aby na Jeho Milost Pána deset dukátů propadl*“⁷. Panství tehdy náleželo od r. 1589 Karlu staršímu ze Žerotína.

Následující století nebylo pro Židy příliš šťastné. Za třicetileté války utrpěla nejen židovská čtvrť, ale celý Holešov, značné škody. Počátkem října r. 1621 bylo město poničeno táhnoucími vojsky sedmihradského vévody Gábora Belthena a v létě r. 1643 bylo vypleněno švédskými vojsky pod vedením generála Lennarta Torstersona⁸. Pohroma třicetileté války zasáhla i větší část židovské čtvrti. Židé požádali hraběte Jana z Rottalu (držitel holešovského panství v let. 1650–1674), aby jim potvrdil privilegia od předchozích držitelů holešovského panství.

Privilegia byla vydána r. 1651 (podepsána 1. května 1651 v královském měst Brně Janem, hrabětem z Rottalu společně s podpisy dalších šesti pánů)⁹. Za jejich vydání bylo židům účtováno každoročně 700 moravských zlatých (*mährische Gulden*), které byly placeny

¹ Srov. FREIMANN, J.: *Die Juden und Judengemeinden Mähers in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn, 1929, 233.

² Srov. ČAPKA, F.: *Dějiny Moravy v datech*. Brno, 2001, s. 62.

³ Srov. KLENOVSKÝ, J.: *Židovské památky města Holešova*, Holešov, 1999, s. 3.

⁴ KVASNIČKA, P.: *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská.*, Brno, 1929.

⁵ Viz Freimann, s. 233.

⁶ Viz Klenovský, *Židovské památky města Holešova*, s. 3.

⁷ Viz Kvasnička, *Vlastivěda Moravská.*, *Holešovský okres*, s. 161.

⁸ Srov. ČAPKA, F.: *Dějiny Moravy v datech*, s. 92 a 100.

⁹ Viz Freimann, s. 234 – 235.

ve dvou splátkách¹⁰. Vydaná privilegia zde uvádím z toho důvodu, že asi nejlépe ilustrují, jak vypadala židovská obec v polovině 17. století¹¹.

1. *Aby židovskou školu neb synagogu, obecní dům, špitál, krchov a koupadlo (lázeň) mohli sobě v městě od nich skoupených vystaviti a své ceremonie židovské provozovati.*
2. *Pět domů v městě a ostatních čtyřiceti a jeden domů a chalup za městem v jedné ulici aby od příštího sv. Martina 1651 v konečnosti vystavěli, kteřížto domové a chalupy od nich koupené mají všech daní městských, platův, robot od nejmenších do největších prázdni býti.*
3. *Budou moci také každoročně tak, jakž za prvnějších vrchnosti bývalo, vedle svých ceremonií úřady mezi sebou obnovovati a nařizovati.*
4. *Aby všelijaké handle své buď na lokte, váhu neb všeliké orkafy, kůže, sukna, vlnu, plátna aneb, jakž by to jmenováno býti mohlo, však bez újmy důchodů panských, též bez škody měšťanů a sousedů holešovských, a což by na újmu starším privilegiím a zvyklostem téhož města Holešova nešlo a se nevztahovalo, kupovali, prodávali, i také při jarmarcích a v dny trhové aby jim v tom od cechův překážky činěny nebyly, a oni bez všelijakých protimyslnosti svých živností vyhledávati mohli.*
5. *Povoluje se jim, aby ve čtyřech domech neb jatkách dobytky všelijaké menší i větší, hovězí, škopové i telecí bítí a maso, kdožby je od nich koupit chtěl, křesťanům i židům prodávati mohli.*
6. *Nemají od svých zprávcův a úředníkův na statku v ničemž brání dobytkův všelijakých, husy, slepice, vejce, vlnu, plátno, dojivo a omastek obtěžováni býti, aniž koní svých na pojezdy půjčovati a dávati povinni nebudou.*
7. *Židovští krejčí ano i jircháři a koželuzi dle urovnání se s vrchností mohou svá řemesla provozovati.*
8. *Své košery vedle jejich potřeby mezi sebou šenkovati moci budou, však aby křesťanům pod vyměřením pokuty jich nedávali; naproti však budou povinni, jako křesťané, z každé bečky po desíti zl. mor¹². Aneb každého vědra po jednom zl. mor., jakž by je načítí dali a šenkovati chtěli, do důchodův panských v konečnosti odvozovati a, pokudž by v tom věrně se nezachovali, takové víno všechno propadnouti.*
9. *Kdyby se trefilo a přihodilo, že by křesťan se židem v nějaký spor a rozepři všel, bude povinen žid, jakožto původ, před křesť. rychtářem státi a tu na křesťana žalovati a skreze téhož rychtáře tu věc spokojiti; pakli by žid s křesťanem zase jakou rozepři měl, bude povinen křesťan jakožto původ, před židovským rychtářem státi a tu jej žida uviniti. Při rozeznávání té věci vždycky jeden z rady městské, jsa k tomu dožádaný, měl přítom seděti a tu soudu spravedlivě napomáhati. Rychtář městský židům vězení obecního k trestání vinných propůjčiti odporen neměl býti.*
10. *Trefilo – li by se, že by jeden žid s druhým se bil, tehdy ten, kdož by příčinu k zbití dal a začal, bude povinen po jednom funtě¹³ pepře vrchnosti na zámek pokuty dáti.*

¹⁰ Viz Freimann, s. 234 – 235.

¹¹ Viz Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská.*, s. 161 – 163.

¹² Pozn.: „zl. mor.“ je zkratka pro „zlatý moravský“, tehdejší měnu.

¹³ Pozn.: „funt“ je starší jednotka hmotnosti, v přepočtu asi 491 g.

11. Jestliže by který žid něco sobě od vrchnosti vypůjčil, projednal a vzal, skrze to nemá celá židovská obec, leč by dobrovolně za něho slíbili neb zaručili, v ničemž obtěžována býti.
12. I toto se jim povoluje, aby mohli rodičové své děti mezi sebou na panství mém dědičném, jak se jim líbiti bude, ženiti a vdávati; však vše s vědomím vrchnosti; která by na cizopanství provadati chtěla, aby především deset dukátův na zámek vrchnosti složila.
13. Mají také svobodu bez překážky úředníkův mých mezi sebou sbírky a důchody činiti a ukládati, avšak aby takové nebyly na újmu platův a důchodův vrchnosti náležejících.
14. Krávy a jiný dobytek všelijaký, jako jiní křesťané, aby chovati mohli a mezi obecním dobytkem pásiti dali, žádných pak obzvláště pasení sobě nezaráželi.
15. Ponevadž židé bezprostředně k zámku náleží, namají v ničem bud' robotách, pomůckám, kontribuci neb jinších věcech od města obtěžováni býti.

Z tohoto období jistě stojí za zmínku i skutečnost, že v r. 1653 zde v Holešově bylo první židovské synodní shromáždění (*Synodalversammlung*)¹⁴.

Další velká katastrofa postihla židovskou obec v době prusko-rakouského konfliktu v letech 1740-1743. Začátkem roku 1742 bylo ubytováno 72 pruských vojáků v židovském městě. Židé se s nimi snadno dorozuměli v řeči německé¹⁵. Tato událost je popsána i ve Vlastivědě Moravské: „Prusové vinknuvše r. 1741 do Holešova, uložili židům výpalné, jež následujícího roku zvýšeno o 2301 zl. válečné daně a 5000 zl. kontribuce. Ponevadž židé byli obviněni z vyzvědačských služeb ve prospěch Prusů, nařídila cís. Marie Terezie r. 1745, aby židé Čechy, Moravu a Slezsko opustili. Židům holeš. bylo obecní jmění a bohosl. náředí zabaveno a přednější ze židů dáni do vězení. Avšak neprávem; sama křesť. obec holešovská dosvědčila, že židé zůstaly císařovně povždy věrni“¹⁶. Toho roku požár zničil třetinu židovského města.

Dne 5. května r. 1774 se v Holešově udál první protižidovský pogrom¹⁷. Pogrom byl vyvolán údajnou vraždou Josefy Trčkové židem Abrahamem Aronem. Při něm byly vyrabovány všechny domy v židovském městě včetně staré synagogy¹⁸.

2.1 Židovská obec v letech od r. 1848 do 28. 10. 1918

Revoluční rok 1848 značně pozměnil dosavadní způsob života Židů, a to nejen v Holešově. Práva, která jim byla odpírána prakticky celý středověk, jim byla nyní znovu obnovena. Židé se tak stali právoplatnými občany. Nyní již nemuseli žít pouze v oddělených

¹⁴ Viz Freimann, s. 236 a 237.

¹⁵ Tamtéž; původní text: „Anfangs 1972 waren 72 preußische Soldaten in der Judenstadt einquartiert. Die Juden konnten sich mit ihnen in deutsche Sprache leicht verständigen“.

¹⁶ Viz Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská.*, s. 163.

¹⁷ Pozn.: tj. hromadných násilných akcí proti skupinám obyvatel, v tomto případě Židům.

¹⁸ Srov. FIŠER, Z.: *Poslední pogrom*, s. 65 – 67; jsou zde uvedeny podrobnější informace o prvním holešovském pogromu.

ghettech¹⁹, ale mohli se svobodně stěhovat v rámci města i mimo něj. Také se mohli plně zapojit do společenského, kulturního, politického a hospodářského života.

Tohoto roku byl v Holešově největší počet židovských obyvatel v historii židovské obce. Bylo zde 1694 obyvatel²⁰, což tvořilo 32 % veškerého obyvatelstva města. V následujících desetiletích počet příslušníků židovské komunity klesal. Nově nabytá svoboda ale také vedla k dalším protižidovským nepokojům. Roku 1850 se v Holešově udál druhý protižidovský pogrom. Údajně se o pogromu v pravém slova smyslu nejednalo, úřady jej potlačili dříve, než mohla intenzita nepokojů vzrůst²¹.

Roku 1854 převzal holešovské panství Rudolf Eugen z Vrbna a Bruntálu²², který udělil Židům čestný úřad starosty židovského města (*das Bürgermeister der „Judenstadt“*). Prvním takovýmto starostou se v židovské obci stal Josef Knöpflmacher²³.

Vznikají také první židovské podniky a továrny. Zprvu se jedná o podniky malé, později jsou rozšiřovány. K těm prvotním patří pletárna Adler (od r. 1850 do r. 1930) nebo továrna na výrobu oděvů Beer (od r. 1863 do r. 1935). Na sklonku 19. století vznikly další. Pletárna Batscha (od r. 1890 do 1939) a továrna na výrobu nábytku z ohýbaného dřeva Kohn (od r. 1891), která byla později od r. 1923 transformována akciovou společností Thonet – Mundus (až 800 zaměstnanců). Za zmínku stojí ještě pletárna Pollak (1910)²⁴.

Roku 1891 probíhá stavba nového židovského templu. Nová synagoga byla vystavěna v maursko-románském slohu. Vysvěcena byla 3. září 1893²⁵. Pozemek, na němž byla vystavěna, se nacházel uprostřed Malého náměstí (dnes nám. Svobody). K budově náležel ještě dům č. p. 97, který byl rabinátem a zimní modlitebnou²⁶.

Nešťastným byl rok 1899, kdy se uskutečnil v pořadí třetí, holešovský protižidovský pogrom. Ačkoliv Židé utrpěli značné škody na majetku, při nepokojích nebyl zabit jediný Žid. Situace mezi Čechy a Židy byla později o to napjatější, neboť při nepokojích byli zabiti čtyři Češi, ne však vinou Židů. Průvodním jevem této události byl poprvé antisemitismus. Do značné míry byl také podmíněn hospodářskou situací. Ekonomická sféra byla ve městě v drtivé většině tvořena právě Židy. Při celkovém počtu asi 5 500 obyvatel měl Holešov z větších a středních obchodníků 3 české (křesťanské) obchody a 33 obchodů židovských. Menších obchodů bylo 44 židovských a pouze 27 českých. Dalším podnětem bylo zrušení jazykových nařízení. Dne 21. října 1899 ve večerních hodinách toto napětí vrcholí²⁷. „*Zrušení jazykových nařízení (...), jež vyvrcholilo v bouři proti židům, když majitel kamenotiskárny L. Klabusay byl jimi přepaden a raněn. Čtyři lidské životy se staly obětí nastalých nepokojů*“²⁸.

Roku 1906 byla zbourána tzv. Přerovská brána, která oddělovala židovskou čtvrť od náměstí.

¹⁹ Pozn.: pojem „ghetto“ pochází z italského města Benátky; jednalo se o vyhrazené místo pro Židy na místě bývalých sléváren – ghetto nuovo; za období nacismu se jednalo o místa úročená k internaci Židů.

²⁰ Srov. Fišer, s. 62.

²¹ Tamtéž, s. 67.

²² Pozn.: v originále Eugen Rudolf von Wrbna und Freudenthal.

²³ Srov. Freimann, s. 238.

²⁴ Srov. HOSÁK, L: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, svazek č. 7., Ostrava, 1980, s. 131 – 132.

²⁵ Viz Freimann, s. 238.

²⁶ Srov. Klenovský, *Židovské památky města Holešova*, s. 36.

²⁷ Srov. Fišer, *Poslední pogrom*, s. 69 – 70 a 77 – 84, nebo kronika města *Holešov 1848 – 1918*.

²⁸ Viz Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská*, s. 154.

Po vypuknutí první světové války r. 1914 až do vzniku Československé republiky (28. 10. 1918) se nálady vůči Židům v Holešově opět zostřovaly. Židé, hlásící se v převážné většině k německé národnosti, byli v očích Čechů považováni za „zrádce“, udavače a nenárodnostně smýšlející občany. Ke stabilizaci situace nenapomáhala ani hospodářská situace, která nebyla v době první světové války zrovna příznivá. Projevovala se nedostatkem potravin a dalších potřebných věcí. Dalším pomyslným klínem mezi Židy a Čechy byly zprávy o padlých spoluobčanech v zákopech v souvislosti s tím, že ze všech povoláných do služeb rakousko-uherské armády byli Židé řazeni spíše k pracím administrativním a tedy že válku přečkali takřkajíc „v kanceláři“²⁹. Tento pohled na věc však nebyl zcela pravdivý. Příkladem může být např. holešovský občan židovského původu – Eugen (Evžen) Brichta. V letech 1907-1908 vykonal povinnou prezenční službu a za 1. světové války byl mobilizován. Dosáhl hodnosti nadporučíka a byl raněn na Srbské frontě³⁰.

2.2 Židovská čtvrť a obyvatelstvo

V následujícím textu je naznačen demografický vývoj židovské obce od r. 1848 do vzniku Československé republiky. Dále je zde stručně popsáno samotné „židovské město“.

Tab. 1 Počet židovského obyvatelstva ve srovnání s celkovým počtem obyvatel³¹

Rok	Počet žid. obyvatel	Celkový počet obyvatel
1848	1694	-
1857	1600	-
1869	951	4940
1880	817	5191
1890	784	5639
1900	695	6302
1910	610	6807

Zdroje dat: Klenovský (1999), s. 7; Kvasnička (1929), s. 160 – 165; Hosák (1980), s. 131

Z údajů, uvedených v předchozí tabulce vyplývá, že v r. 1848 byl počet židovského obyvatelstva nejvyšší. V následujících desetiletích počet židovských obyvatel v Holešově trvale klesal. Jednou z příčin migrace může být druhý holešovský pogrom (1850), jehož následky se mohly projevit při sčítání v r. 1857. V letech 1850–1899 se neuskutečnila žádná protizidovská bouře ani vážnější důvod k odchodu, přesto údaj z r. 1869 vypovídá o značném poklesu obyvatel. Pogromy nelze označit za jedinou příčinu poklesu obyvatel. Významnější faktory, které ovlivňovaly počet obyvatel, byly nově nabyté svobody po r. 1848, umožňující např. svobodný pohyb, umožňující stěhování za prací nebo studiem, sňatky s nežidy, konverze ke křesťanství či zřeknutí se židovské víry. Zatímco celkový počet obyvatel města

²⁹ Srov. Fišer, s. 9 – 54.

³⁰ Viz ZAHRAVNÍK, K.: *Nebylo jim přáno žít.*, Holešov, 2009, s. 83 – 84.

³¹ Pozn.: údaje o počtu obyvatel v letech 1848 a 1857 mi nejsou známy; ad 1848: počet židovských obyvatel činil 32 % celkového počtu obyvatel.

trvale rostl, počet Židů klesal. V r. 1900 můžeme však opět předpokládat úbytek v souvislosti se třetím pogromem (1899).

Židovská čtvrť byla od města odedávna oddělena tzv. Přerovskou (nebo též Židovskou) bránou. Zbourána byla v r. 1906. Dodnes je zachycena na několika fotografiích, její model se dnes nachází ve stále expozici v holešovské synagoze. Ulice Přerovská, která byla přímým spojením židovské čtvrti s hlavním náměstím, procházela skrz bránu a zároveň byla také dálkovou komunikací, spojující Holešov s Přerovem. Další ulice, tvořící jádro původní židovské čtvrti, se nazývaly: Zámecká (dnes Hankeho), U Strouhy (dnes U Potoka), Plodná (dnes Malá), Příční, Dlažánky, a konečně Malé náměstí (dnes nám. Svobody).

Svým rozsahem patřila holešovská židovská čtvrť k jedné z největších na Moravě. Domky, které ve čtvrti převládaly, se skládaly ze dvou typů přízemních typizovaných venkovských domků³². Nacházely se po obou stranách ulice Hankeho a hřebeny střech byly orientovány kolmo k ulici (některé lze pozorovat na severní části ulice Hankeho; v současné době jsou do značné míry přestavěny, avšak původní orientace zůstala zachována). Jižní část ghetta, dnes mezi ulicemi Příční a Hankeho, byla v 70. letech 20. stol. asanována a byl zde vystavěn domov pro seniory. Zástavba byla během 2. pol. 19. stol. postupně opuštěna pro svůj nevyhovující stavební charakter. Někteří Židé se odtud stěhovali do jiných městských částí.

Tab. 2 Počet domů v židovské čtvrti ve srovnání s počtem domů v Holešově

Rok	Domů v Žid. městě	Domů v Holešově	Celkový počet domů
1869	157	260	417
1880	-	-	494
1890	156	360	516
1900	150	429	579
1910	145	496	641

Zdroje dat: Klenovský (1999), s. 9; Kvasnička (1929), s. 80; Hosák (1980), s. 131

V Holešově se nacházely dvě synagogy. Stará synagoga (z r. 1560) se zachovala dodnes. Nová synagoga, vysvěcená r. 1893, byla za 2. světové války zničena (podrobněji v kapitole 6.4). K židovské obci také patřil židovský hřbitov. Ten se nachází na severní straně Hankeho ulice společně s obřadní síní. Holešov byl sídlem rabínů. Jmenujme zde jen některá jména³³ – nejznámějším je rabín Sabbatai ben Meir ha-Kohen (v let. 1659–1663); Isak Jehuda Löb z Frakfurtu nad Mohanem (1668–1678); Markus Pollak (1891; výstavba Nové synagogy); Dr. Jakob Freimann (1893–1914; poslední holešovský rabín)³⁴.

Od r. 1849 byla židovská obec samostatnou politickou obcí. Co se týče její správy, r. 1854 Rudolf Eugen z Vrban a Bruntálu udělil Židům čestný úřad starosty židovského města. Starostou byli jmenováni (do r. 1918): Josef Knöpflmacher, Salomon Zwillinger, Ignaz

³² Srov. Klenovský, *Židovské památky města Holešova*, s. 9.

³³ Pozn.: problematika zde není podrobně rozebrána, jedná se pouze o nástin; chronologický soupis holešovských rabínů je popsán v jiných publikacích, viz např. Klenovský, *Židovské památky Holešova*, s. 7-8.

³⁴ Srov. Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská*, s. 162.

Baumgarten, Emanuel Knöpfelmacher, Heinrich Weinreb, Leopold Zwillinger a Bernhard Ehrlich. Správcem židovské náboženské obce byl do r. 1918 Karl Beer³⁵.

V židovské čtvrti se také nacházela škola, založena v r. 1848. Původně byla školou pro výuku náboženství, později se stala školou německou. Škola byla pouze trojtřídní. Zrušena byla na základě usnesení městského zastupitelstva z 15. června 1919. Jak se lze dočíst ve Vlastivědě Moravské, chodilo do ní 32 dětí³⁶. Posledním správcem před zrušením byl Maxmilian Winder, původem z Kolína. Ten zde působil jako učitel, později nadučitel až do r. 1920. Byl také jedním z výrazných židovských literátů v Holešově³⁷.

V Holešově bylo několik židovských spolků, z doby před první republikou můžeme zmínit např. Sulamith (r. 1910), spolek isr. dívek a Zephyra, což byl spolek židovských akademiků³⁸.

³⁵ Srov. Freimann, s. 238.

³⁶ Viz Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská*, s. 165.

³⁷ Viz Zahradník, s. 124.

³⁸ Viz Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská*, s. 166.

3. Antisemitismus a jeho důsledky

Dnes a denně v médiích slýcháme zprávy o antisemitismu. Nabízí se otázka, zda je společnost seznámena s významem tohoto pojmu. Na úvod uveďme několik definic antisemitismu:

„Nenávist či předsudky vůči Židům i veškeré činy vyplývající z tohoto přesvědčení.“³⁹

„Zločinecká ideologie, hlásající nenávist k Židům. Má většinou iracionální charakter nenávisti průměrných a deklasovaných vůči komunitě, které se odlišuje od ostatní společnosti a na níž se (často pragmaticky) svaluje zodpovědnost za problémy, jimiž společnost trpí.“⁴⁰

„Náboženská, národnostní a rasová nesnášenlivost projevující se nenávistí vůči židům, Židům“⁴¹

Pojem „antisemitismus“ se poprvé objevuje r. 1871 v knize protižidovského publicisty Wilhelma Marra *Der Weg zum Siege des Germanentums über das Judentum*⁴².

Setkáváme se s ním prakticky po celý středověk a novověk, objevuje se i v současnosti. Příčiny se lišily. Ve středověku vycházel z náboženské nevraživosti, kdy byli Židé označováni jako „ti, kteří zabili Spasitele“ (Ježíše Krista). Proto se setkáváme také s pojmem „církevní antijudaismus“⁴³. Byl vydán zákaz o vlastnění půdy, nařízení o viditelném označování na veřejnosti atd. Specifickým způsobem obživy se stal peněžní obchod (půjčování na úrok, lichva), který křesťané podle zásad víry provozovat nemohli. V 16. století začíná separace do ghett. Odlišnost křesťanské a židovské kultury byla také častými příčinami pogromů.

V novověku můžeme hovořit o nových antisemitských směrech. Myšlenky nacionálního antisemitismu označují Židy jako „společenský element“, naprosto neslučitelný s národními tradicemi. Tento trend se objevuje prakticky v celé novověké Evropě. Nacionalistické ideje byly později rozšířeny i o ideje sociální a rasistické. Žid už není příslušníkem náboženské, ale etnické skupiny. A právě podle rasové teorie antisemitismu je přítomnost Židů jako etnika naprosto nežádoucí.

Na antisemitismu byl ve dvacátých letech 20. stol. založen předvolební program Nacionálně-socialistické dělnické strany Německa (NSDAP). Pozdější vůdce této strany, Adolf Hitler, po neúspěšném puči v Mnichově r. 1923, sepisuje dvoudílnou knihu *Mein Kampf* (čes. Můj boj). Ta se stává „biblí“ nacistické ideologie, ve které je mj. uveden i Hitlerův postoj k „židovské otázce“. Rozlišuje „vyšší árijskou rasu“ za základ všeho pokrokového a uměleckého a do protikladu k ní staví „méněcennou židovskou rasu“, podle

³⁹ Cit. PAVLÁT, Leo: *Antisemitismus – nejstarší zášť v dějinách lidstva*. In *Židé - Dějiny a kultura*, Praha, 2002, s. 83.

⁴⁰ Cit. Kolektiv autorů: *Encyklopedie ve čtyřech svazcích, díl I.*, Praha, 1996, s. 113.

⁴¹ Cit. Kolektiv autorů: *Akademický slovník cizích slov*, Praha, 1998, s. 60.

⁴² Pozn.: „*Cesta k vítězství germánství nad židovstvím*“.

⁴³ Pozn.: pojem „antijudaismus“ se používal až do vzniku obdobného pojmu „antisemitismus“, který vznikl až ke konci 19. století. Dnes se používá pojmu antisemitismus i v hlubším historickém kontextu.

něj neschopnou vlastní iniciativy a pokroku. A právě na těchto základech je založena nacistická propaganda, která později vedla až k systematické genocidě židovského národa.

Nacisté se dostávají k moci v lednu 1933. V Německu jsou vydávána první nařízení, zákony a vyhlášky, omezující občanská práva Židů a stavící je na roveň méněcenných společenských subjektů (za 2. světové války se těmito zásadami řídili i spojenci Třetí říše a obsazené země pod nacistickým vedením). Až potud to lze považovat za první fázi nacistického plánu na „úplné vyhlazení“. Druhá fáze byla separace do uzavřených ghatt a koncentračních táborů a v poslední fázi byly zřizovány tábory vyhlazovací, kde byli Židé⁴⁴ hromadně zabíjeni v plynových komorách. V hebrejštině existuje pro toto vyhlazení výraz „šoa“ (čes. „zničení“). Dnes je spíše používán výraz pozdější, převzatý z řečtiny – „holocaust“ (čes. „zápalná oběť“). Můžeme se také setkat s původně latinským výrazem „genocida“ (čes. „úplné nebo částečné vyhlazení“). Tento pojem se však používá v obecnějším kontextu, to znamená, že genocida je zaměřena proti jakékoliv etnické, rasové nebo náboženské skupině, nejen proti Židům. Během 2. světové války zahynulo v koncentračních a vyhlazovacích táborech kolem 6 milionů Židů z celé Evropy⁴⁵.

Závěrem této stati je třeba ještě říci, že genocida Židů za druhé světové války nebyla posledním projevem antisemitismu v dějinách. Ten se objevoval v různých formách i po válce, např. v Sovětském svazu v r. 1948. Některé jeho projevy se objevují v moderní společnosti dodnes⁴⁶.

⁴⁴ Pozn.: obětí nacistické genocidy byli primárně Židé; kromě Židů též slovanské národy (např. Rusové) nebo Romové.

⁴⁵ Srov. Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích; díl 2., s. 322.

⁴⁶ Srov. PAVLÁT, L., *Antisemitismus – nejstarší zášť v dějinách lidstva*. In Židé - Dějiny a kultura, s. 83 – 102.

4. Židé v období Československé republiky

Dne 28. 10. 1918 byl Národním výborem v Praze oficiálně vyhlášen samostatný československý stát. Zpráva o konci útlaku ze strany rakousko-uherské monarchie se dostala do Holešova téhož dne pozdě v noci. Povědomí o novém státu získali občané Holešova teprve následující den v ranních hodinách. Holešovská kronika poznamenává, že občané vítali tuto událost s velkým nadšením a tento den byl oslavován červenobílými vlajkami v ulicích a lidmi ve svátečních šatech⁴⁷. Dle jiného zdroje, kroniky holešovského gymnázia, zasáhla Holešov tzv. španělská chřipka, kvůli níž muselo být vyučování na gymnáziu přerušeno a škola byla do 4. listopadu 1918 uzavřena⁴⁸. Podstatné ovšem je, že Národní výbor úřadoval v Holešově od 10. listopadu 1918.

Všeobecná radost z nové republiky byla za několik týdnů vystřídána zcela odlišnou atmosférou. V nově nabyté svobodě se brzy projevila dlouholetá nenávisť Čechů vůči Němcům. Jak uvádí prameny, Holešov byl českým, národnostně uvědomělým městem s německou menšinou⁴⁹. Byla zde soustředěna německá menšina téměř z celého samostatného okresu Holešov. Převážnou část této menšiny, tvořili Židé, kteří se hlásili k Němcům v předválečném období. Údaj z r. 1910 uvádí, že z celkového počtu 6 807 obyvatel bylo 6 311 Čechů, 417 Němců a 79 obyvatel jiné národnosti⁵⁰. Údaj o počtu obyvatel dle náboženského složení z r. 1900 uvádí, že v samostatném politickém okrese Holešov se z celkového počtu 28 818 obyvatel hlásilo k židovskému náboženství celkem 701 obyvatel⁵¹, což je mnohem více, než počet Židů dle národnosti. Jiná zpráva uvádí, že za 1. světové války bylo v Holešově 464 Němců, z toho 417 Židů⁵². To byla jedna z příčin, proč počátkem prosince 1918 došlo v Holešově ke čtvrtému protižidovskému pogromu. Byl zároveň posledním pogromem na území Československa.

Pogrom se odehrál v noci ze 3. na 4. prosince 1918. Údajně, jak poznamenává i kronika města Holešova, byl pogrom předem naplánován. Ve večerních hodinách 3. prosince bylo přerušeno telefonní spojení mezi nádražní stanicí v Holešově a okolními stanicemi. Kronika dále poznamenává, že do Všetul přijelo několik „bolševiků“ z Moravské Ostravy a několik vojáků z 25. střeleckého pluku. V nádražní stanici byla totiž ponechána skupina vojáků, která měla dohlížet na pořádek. Vojáci se dle zpráv do samotného pogromu sami zapojili společně s některými holešovskými občany. Při pogromu bylo vydrancováno celkem 51 domů, 26 obchodů a 4 hostince a jedna palírna⁵³ a při rabování bylo uloupeno větší množství alkoholu, který byl výtržníky konzumován. Následkem byla ztráta „zdravého rozumu“, takže se pogromisté bezmyšlenkovitě zapojovali do dalšího rabování. Podle pramenů bylo té noci založeno celkem šest menších požárů⁵⁴. Díky holešovskému hasičskému sboru nevznikla žádná větší škoda na majetku. Na majetku bylo poškozeno celkem 71 židovských obyvatel a 2 Židé byli zabití (Hugo Grätzer a Heřman Grünbaum). Pořádek

⁴⁷ Srov. Fišer, s. 13 – 21.

⁴⁸ Srov. *Almanach ke 100. výročí založení Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově*, Holešov, 1999, s. 15.

⁴⁹ Srov. Hosák, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, svazek č. 7, s. 133.

⁵⁰ Tamtéž, s. 131.

⁵¹ Tamtéž, s. 121.

⁵² Srov. Fišer, s. 43.

⁵³ Srov. Kvasnička, *Holešovský okres. Vlastivěda Moravská.*, s. 155.

⁵⁴ Srov. Fišer, s. 49.

zjednala až povoláná vojenská jednotka z Kroměříže, která dorazila do Holešova v ranních hodinách 4. prosince. Zajištění viníků bylo složitější z toho důvodu, že právě 4. prosince se konal v Holešově trh. Přesto bylo zatčeno několik pogromistů, další byli zatčeni v průběhu několika dní. Po několikaměsíčním vyšetřování bylo obviněno celkem 15 osob. Proces s obžalovanými byl zahájen v Olomouci 21. června 1919 a skončil 31. června téhož roku. Náhrady za škody na židovském majetku nebyly ve většině případů vůbec vyplaceny⁵⁵.

V r. 1919 došlo v Holešově ke sloučení křesťanské a židovské politické obce pod jednu správu. Stalo se tak na základě výnosu z 15. května téhož roku⁵⁶. Jednalo se o administrativní záležitost. Židovská obec (též Židovské město – *Judenstadt*) byla do r. 1919 samostatným správním celkem, což dokazuje údaj o sčítání lidu v r. 1910. Zvláště byla počítána rozloha, počet obyvatel a náboženství obyvatel města Holešov a obyvatel židovské obce. Pod správou města Holešov spadalo 505 domů a 5 953 obyvatel, zatímco pod Židovskou obcí spadalo 145 domů a 854 obyvatel. Jednalo se tedy o dva samosprávné celky, které byly sloučeny. Samostatný celek tvořila židovská náboženská obec (ŽNO), pod jejíž správu kromě Holešova patřila i města Bystřice pod Hostýnem a Vizovice⁵⁷.

Při volbách do městského zastupitelstva kandidovalo v Holešově celkem šest politických stran. Volby se konaly 15. června 1919. Největší počet hlasů získala Strana sociálně demokratická (1 146 hlasů, 12 zástupců), Skupina živnostenská (628 hl., 7 zástupců), Československá strana lidová (584 hl., 6 zástupců), Národní demokracie (385 hl., 4 zástupci), Strana národně sociální (342 hl., 4 zástupci) a konečně Strana židovská získala 261 hlasů, což jí zajišťovalo účast tří zastupitelů v městském zastupitelstvu. Starostou byl zvolen František Fiala. Za židovskou stranu byl jmenován radním Emanuel Batscha⁵⁸.

První volby do parlamentu Československé republiky v r. 1920 se konaly i v Holešově. Do poslanecké sněmovny se volilo 18. dubna. Nejvíce hlasů (6 009) v samostatném okrese Holešov získala Československá strana lidová (ČSL). Židovská strana získala v samostatném okrese celkem 219 hlasů⁵⁹. Tento údaj ovšem nedává nikterak přesnou představu o počtu Židů v Holešově. Přesnější údaj poskytuje první československé sčítání lidu ze 4. ledna r. 1921. Uvedme, že již při tomto sčítání byly některé domy v židovské čtvrti prázdné a řada z nich byla obydlena „nežidovskými“ občany. Celkový počet Židů v Holešově udává číslo 328. Na sčítacích operátech je uváděno náboženství mojžíšské, izraelské nebo židovské⁶⁰.

Ve volbách do obecního zastupitelstva r. 1923 opět kandidovala Židovská strana. Získala 129 hlasů, což jí zajišťovalo dva mandáty. Údaje o podpoře Židovské strany poskytují další čísla z let 1925, 1927 a 1929. Nejsou příliš vypovídající, jsou však jedny z mála, které poskytují informace o židovském působení. Při volbách do parlamentu ČSR v r. 1925 byla podpora strany v samostatném okrese Holešov vyjádřena 173 hlasy. Údaj z voleb do městského zastupitelstva z 16. října 1927 uvádí také číslo 173 a opět získá dvou mandátů. V předčasných parlamentních volbách v r. 1929 získala Židovská strana v Holešově 146 hlasů. Pro doplnění můžeme ještě poznamenat, že z německých stran při parlamentních

⁵⁵ Srov. Fišer, s. 49 – 54.

⁵⁶ Srov. Klenovský, *Židovské památky Holešova*, s. 6.

⁵⁷ Srov. Freimann, s. 238.

⁵⁸ SOKA Kroměříž, *Kronika města Holešov 1920 – 1943*, s. 4 a 5.

⁵⁹ Srov. Hosák, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, svazek č. 7, s. 128.

⁶⁰ SOKA Kroměříž, *Sčítací operáty obce Holešov z r. 1921*, fond A – 8, inv. č. 1196 – žid.

volbách získala Německá národně socialistická strana dělnická (DNSAP) pouze 13 hlasů a Sudetoněmecký volební blok (SdW) taktéž 13 hlasů, zbývající hlasy náležely výhradně českým stranám.

Další sčítání lidu se konalo 1. prosince 1930. V kronice města Holešova je údaj o sčítání zaznamenán až v r. 1931. Bylo zaevidováno celkem 273 židovských občanů (podle vyznání). Údaje o sčítání poskytují opět sčítací operáty. Operáty z r. 1930 jsou uloženy ve sbírkách Národního archivu v Praze. Uvedené číslo je také posledním údajem o počtu Židů v Holešově až do konce 2. světové války, neboť další oficiální sčítání, které mělo proběhnout r. 1940, již neproběhlo⁶¹.

Věnujme nyní pozornost také širšímu světovému dění. Zaměříme se na události v Německu ve třicátých letech v kontextu s dějinami Československa. Dříve zmiňovaná NSDAP získala ve volbách do říšského sněmu v r. 1932 celkem 37 % hlasů a stala se nejsilnější německou stranou. Téhož roku se konaly ještě tzv. „nové“ volby, ve kterých podpora strany poklesla a strana získala jen 33 % hlasů. Situace a průběh událostí v těchto letech se začíná projevat i v československém tisku. Jsou zde psány mnohdy antisemitsky laděné články. V souvislosti s programem „hakenkrajclerů“ (takto jsou označováni nacisté v československém tisku) vyšel v deníku Národní politika 10. září 1932 článek Podněcovatelé antisemitismu, který mimo jiné píše: „*Za těchto poměrů by se zdálo samozřejmé, že židé, žijící v naší republice budou ze všech sil pracovat k upevnění československého vlivu ve státě a naopak, že ve vlastním zájmu budou se snažit, aby německý vliv, který pro zakořeněný u Němců antisemitismus, je jim nepřátelský, a podle možností byl oslaben*“⁶². Tento a některé další podobně laděné články vycházely i v jiných československých denících a v podstatě neustále kladou otázku, jak se Židé v Československu budou chovat v souvislosti s rostoucí podporou nacismu v Německu.

Nacismus v Německu nastupuje společně se jmenováním nového říšského kancléře 30. ledna 1933. Nebyl jím nikdo jiný než „vůdce“ nacionálně socialistické strany Adolf Hitler. Pro židovské obyvatele v Německu znamenal tento politický akt především mnoho perzekučních opatření. V důsledku toho dochází také k častým emigracím, mnohdy do Československa. Paradoxem je, že ač byl antisemitismus jedním z programových bodů NSDAP, po nástupu do funkce kancléře se Hitler primárně věnoval upevňování své nově nabyté moci a „židovská otázka“ byla odsunuta na druhé místo. K protižidovským akcím docházelo v „tichém souhlasu“, avšak nebyly veřejně schvalovány. Ani ve svých projevech Hitler o „židovské otázce“ nemluvil, poprvé od svého zvolení se k „židovské otázce“ vrátil až v září 1935 na říšském sněmu NSDAP v Norimberku, kde byly vydány protižidovské rasové zákony⁶³.

V průběhu r. 1933 se objevují další antisemitistické články také v československém tisku. Pro ilustraci uveďme, že v Národních listech se objevil článek s názvem „Židé pod hákovým křížem“ nebo „Hákový kříž a židé v Československu“⁶⁴. Stále je probírána otázka, zda přijmou Židé nacistické zájmy za své a budou je v tomto podporovat, nebo zda zůstanou

⁶¹ Srov. Hosák, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, svazek č. 7, s. 133 a kronika města Holešov 1920 – 1943, s. 44.

⁶² Cit. článku *Podněcovatelé antisemitismu*, který vyšel v deníku Národní politika 10. září 1932.

⁶³ KERSHAW, I.: *Hitlerův mýtus – obraz a skutečnost ve Třetí říši.*, Pohořelice, 2009, s. 223 – 245.

⁶⁴ Pozn.: celá znění článků jsou dostupné na internetovém portálu www.holocaust.cz.

věrní československým zájmům a zůstanou tak vlastenci. „*Je jisto, že situace hakenrajclerskožidovské války je taková, že je vyloučeno, aby skončila v nejbližší době kompromisem*“⁶⁵, píše Národní listy. Uveďme snad ještě jeden článek z Národní politiky. Článek s názvem Židé a Morava, s podtitulem Hlas z Moravy, poznamenává: „*Zásada židovská: jíti s většinou a vládou, neplatila v poměru k Čechům v Litovli, Prostějově, Kroměříži, Vyškově atd., zůstali židé Němci, i když vláda měst přešla do českých rukou. (...) Židé na Moravě zůstali Němci, ač v Polsku byli Poláky, v Rusku Rusi,...*“⁶⁶.

V r. 1935 se v Československu konaly poslední prvorepublikové volby do parlamentu. Spojené židovské strany v tomto roce již nekandidovaly, takže v tomto ohledu již nemáme žádný údaj. Z německých stran v Holešově získala SdW jen 3 hlasy, německé strany nezískaly žádnou podporu. Poznamenejme, že v tomto roce poprvé kandiduje nově vzniklá pronacistická Sudetoněmecká strana (SdP), která v samostatném okrese Holešov získala pouze 20 hlasů⁶⁷.

Zaměříme se opět na dění v Německu. Na celonárodním sjezdu NSDAP 15. září 1935 v Norimberku jsou vydány celkem 3 tzv.: „*Norimberské rasové zákony*“. Zákon o říšském občanství vymezuje státní příslušnost – Židé nemohu být plnoprávními státními občany. Zákon o ochraně německé krve a německé cti upozorňuje na to, že v důsledku zachování „*vyšší (tj. germánské) rasy*“ je zakázáno, aby příslušník německé krve vstoupil do manželství s Židem nebo Židovkou a dále je Židům zakázáno používat „*říšské symboly*“. Posledním zákonem je Nařízení k zákonu o říšském občanství. Ten určuje, kdo je Židem. Lidé se tak podle nacistické teorie dělí na „*čisté Němce*“ (*Deutschblutiger*), „*míšence I. a II. stupně*“ a Židy. Tyto zákony byly aplikovány v nacistickém „*konečném řešení*“. Na jejich základě byly sestavovány transporty do koncentračních a vyhlazovacích táborů⁶⁸.

Příkladem reakce československého tisku na vydání rasových zákonů může být článek v deníku České slovo z října 1935: „*Rasa má vedlejší vliv na posuzování povahy člověka. Rasovost není principem ani v duchovním, ani v tělesném smyslu. Rasovost je partikulární, člověčenkost je totální (...). Zevní rasové znaky jsou jen látkové, rozhodující jsou duševní konflikty a těch dali židé světu velmi mnoho. Nelze obětovat prvek tvořivý (duši), prvku tvárnému (tělu)*“⁶⁹.

Situace ve druhé polovině 30. let byla dle vzpomínek pamětnice⁷⁰ velmi poklidná. Holešovští židé se zapojovali do některých místních vlasteneckých organizací, jakou byla v Holešově např. Sokolská jednota. V této době pronikaly sionistické myšlenky a na konci 30. let je založeno tělovýchovné hnutí Macabi Hacair.

Byla to poměrně početná skupina lidí, kde se soustřeďovala především židovská mládež. Organizace pořádala různé kulturní akce, hrávalo se divadlo při příležitosti židovských svátků jako Purim nebo Chanuka. V létě byly organizovány letní tábory pro děti, výlety do okolí Holešova, nebo různé sportovní turnaje. Pro kulturní vyžití byl v Holešově dům v těsné blízkosti nové synagogy (Malé náměstí č. 43, dnes nám. Svobody č. p. 97), kde

⁶⁵ Cit. článku *Hákový kříž a židé v Československu*, Národní listy, 31. března 1933.

⁶⁶ Cit. článku *Židé a Němci (Hlas z Moravy)*, Národní politika, 12. dubna 1933.

⁶⁷ Srov. Hosák, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, svazek č. 7, s. 133.

⁶⁸ Viz *Norimberské zákony*, [online], dostupné z URL:<http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/nuremberg_laws>.

⁶⁹ Cit. článku *Rasové zákony a demokracie*, České slovo, 11. října 1935.

⁷⁰ Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 26. 12. 2010.

se pořádaly v přízemí a ve velkém sále divadelní představení, přednášky, besedy apod. V patře byly klubovny, kde se scházeli mladí Židé. Na jedné dochované fotografii z osobního archivu paní Soshany Kohnové z Haify v Izraeli (za svobodna se jmenovala Ina Weinbergerová a byla jednou z členek spolku Macabi Hacair), jsou vyfoceni mladí členové spolku. Fotografie pochází patrně z roku 1937 a je uvedena i s popisem v obrazové příloze této práce. Nutno ještě dodat, že v pozadí na fotografii jsou zachyceny podobizny prvního prezidenta republiky Tomáše G. Masaryka a zakladatele sionismu Theodora Herzela (viz obr. 1 v obrazové příloze).

Co se týče hospodářské situace za první republiky a sociálního postavení ve městě, byly zakládány některé nové firmy. Roku 1923 vznikla výroba prádla Michalovský (do r. 1939), r. 1930 továrna na výrobu kožené konfekce Auerbach (do r. 1939), nebo výroba lihovin Josefa Redlicha, na Masarykově ulici č. 3 (dnes č. p. 652). Židé pracovali především jako obchodníci a živnostníci, jen ve výjimečných případech jako dělníci. Ženy pracovaly hlavně v domácnosti a staraly se o děti. V Holešově měl svou notářskou živnost JUDr. Otto Hayek a jako lékař zde pracoval i MUDr. Zikmund Knopf. Některé podniky, vzniklé po revolučním roce 1848, v době první republiky zanikly. Zmíňme např. továrnu na výrobu oděvů Beer, která zanikla v r. 1935, neboť majitel Josef Beer zemřel na konci prosince 1934 na anginu pectoris⁷¹.

Dostáváme se k událostem v ČSR v r. 1938. Kronika Holešovského okresu zmiňuje postupné vyhrocování situace v srpnu 1938, kdy podle zápisu odjíždí holešovská vojenská posádka dne 17. srpna k případné obraně hranic. Výsledek mnichovské smlouvy se dozvěděli českoslovenští občané kolem 5 hodiny odpolední. „*Na znamení tohoto protestu nebyla toho dne vysílána žádná hudba, všude panoval smutek a stísněná nálada, nikoli však zoufalství*“⁷².

⁷¹ Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 19. 12. 2010.

⁷² Cit. Kronika města *Holešov 1920 – 1943*, s. 94.

5. Česko–Slovenská republika a Židé

Výsledek mnichovské dohody o zabránění pohraničních území Sudet, vešel v platnost k 1. říjnu 1938. Vzniká tak Česko–Slovenská republika, označována také jako druhá republika. Z okupovaných území bylo odsunuto nejen české, ale rovněž židovské obyvatelstvo. Holešovská kronika o tomto aktu vypovídá: „*Od 1. října do 31. prosince zdržovalo se v Holešově celkem 474 uprchlíků, z nichž koncem roku 1938 bylo ve městě nouzově ubytováno ještě 331 osob. Část z nich, pokud byli jako aktivní úředníci přiděleni jednotlivým úřadům, našli si byty, zbytek byl nouzově ubytován ve starší hospodářské škole, jednak v orlovně a ve skladišti hotelu Central, jednak v soukromých bytech*“⁷³.

Odsun obyvatel z obsazeného pohraničí se dotkl i holešovských Židů. Není mi přesně známo, kolik z těchto uprchlíků bylo Židy, mám k dispozici pouze několik informací. Během podzimu r. 1938 a prvních v prvních měsících r. 1939 se do Holešova nastěhovalo několik Židů. Jednalo se o vzdálené příbuzné nebo židovské rodiny vystěhované z odtržených pohraničních oblastí. Dle vzpomínek pamětnice⁷⁴ byli do Holešova (z příkazu ŽNO) nastěhováni k rodině Beerových (z č. p. 26) manželé Bernhard a Zdenka Weinsteinovi. Důvodem byl zřejmě nadbytek bytových prostor. Také se přistěhovali z Krnova manželé Beerovi s dcerou Janou (zde se nejednalo o příbuzné rodiny Beerových z č. p. 26, jde pouze o shodu jmen). Jana měla později známost s Robertem Bachnerem a těsně před nuceným vystěhováním vstoupili do manželství, aby mohli být zařazeni do společného transportu. Záznam v Terezínské pamětní knize⁷⁵ uvádí Janu Bachnerovou, nar. 9. 3. 1924. Náhrobek rodiny Bachnerových na židovském hřbitově v Holešově uvádí Hanu Bachnerovou (1924–1942), manželku Roberta Bachnera; patrně se jedná o tu samou osobu. Dodnes zůstává záhadou osud Charlotty Süsové, která se nakrátko přistěhovala do Holešova z Mikulova. Krátce studovala na reálném gymnáziu a poté údajně začátkem r. 1939 odcestovala do Jižní Ameriky⁷⁶.

V nejisté atmosféře druhé republiky odcestovali někteří Židé do zahraničí. Ve výkazu četnické stanice Holešov byl za protektorátu pro Gestapo sestaven seznam neárijského majetku, který uvádí, že Vítězslav Bermann odcestoval do Chile v Jižní Americe. Záznam dále uvádí, že vlastnil dům Malém náměstí (dnes nám. Svobody), kterého užívá jeho matka Regina Cecilie Bermannová⁷⁷. Do Palestiny emigrovala v únoru 1939 rodina Stambergerova. Na soupisu neárijského majetku je uveden Daniel Stamberger, bydlící na ulici Palackého č. p. 17, který vlastnil v Holešově továrnu na výrobu textilií. Celá rodina – manželé Daniel a Eliška s dvěma syny – Rudolfem a Walterem, připlula koncem r. 1940 do přístavu Haifa v Palestině. Rudolf zahynul při potopení lodi Patria v listopadu r. 1940. Druhý syn, Walter, působil v československých jednotkách v severní Africe a později na západní frontě. Válku přežil a zemřel 28. 12. 1997 ve věku 76 let v Praze⁷⁸.

Doplním ještě několik důležitých informací. Doba nebyla Židům příznivá, mj. se začaly zostřovat antisemitské nálady. O tom vypovídá i dobový tisk. Uvádím zde opět příklad.

⁷³ Tamtéž, s. 97.

⁷⁴ Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 18. 1. 2011.

⁷⁵ KÁRNÝ, M., SCHINDLER, Z., a kol. (ed): *Terezínská pamětní kniha. Díl 2.*, Praha, 1995, s. 1128.

⁷⁶ Viz Zahradník, s. 117 – 118.

⁷⁷ SOKA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, č. 643.

⁷⁸ Viz Zahradník, s. 112 – 116.

Dne 28. 11. 1938 vyšel v deníku *Expres* článek s názvem „Kdo je vlastně Židem?“, ve kterém se mj. píše: „Z úřední správy Národní jednoty dozvěděla se v sobotu veřejnost, že příslušnosti národností cizích, jako Němci a Židé, se do strany Národní jednoty⁷⁹ přijímati nebudou. (...) Proto je záhodno neprodleně vyřešiti, kdo je vlastně Židem. Nelze se spolehnout na vlastní tvrzení Židů, jsou-li Židy, nebo ne. (...) Židem nelze se stát, a Židem nelze přestat být. (...) Proto tlumočíme přání veřejnosti, aby příslušný organizační paragraf Národní jednoty byl doplněn přesnou definicí, kdo je napříště Židem“⁸⁰.

Česko–Slovenská republika zaniká okupací německých vojsk 15. března 1939.

5.1 Židovská čtvrť a obyvatelstvo

V následujícím textu je opět naznačen demografický vývoj židovské obce. Sledovaným úsekem je období 28. 10. 1918–15. 3. 1939.

Tab. 3 Počet židovského obyvatelstva ve srovnání s celkovým počtem obyvatel

Rok	Počet žid. obyvatel	Celkový počet obyvatel
1921	328	6603
1930	273	6838

Zdroje dat: Klenovský (1999), s. 7; Kvasnička (1929), s. 80 a 160; Hosák (1980), s. 131

O počtu židovského obyvatelstva v této době jsou k dispozici údaje uvedené v předchozí tabulce. Jedná se o oficiální sčítání lidu. Údaj o počtu obyvatel z r. 1921 naznačuje další pokles oproti předválečným létům. K úbytku došlo opět zřejmě v souvislosti s pogromem z r. 1918, jak uvádějí i některé prameny. Údaj z r. 1930 je posledním takto dostupným údajem, neboť k dalšímu oficiálnímu sčítání za první ani za druhé republiky nedošlo. Zřejmě ale došlo v průběhu 30. let k dalšímu úbytku.

Tab. 4 Počet domů v židovské čtvrti ve srovnání s počtem domů v Holešově

Rok	Domů v žid. obci	Domů v Holešově	Celkový počet domů
1921	-	-	713
1930	126	817	943

Zdroje dat: Klenovský (1999), s. 9; Hosák (1980), s. 131

Přesný údaj o počtu domů v židovské čtvrti z r. 1921 se mi nepodařilo zjistit. Ze sčítacích operátů lze vyčíst, že některé z těchto domů byly v této době prázdné, nebo byly obydleny nežidovskými občany. Židovská čtvrť byla plně začleněna do městské infrastruktury.

⁷⁹ Pozn.: Strana národní jednoty vznikla v listopadu 1938; sdružovala všechny politické strany kromě KSČ a ČSD; zahraniční politika byla orientována germanofilsky. Strana národní jednoty se utvořila také v Holešově a to počátkem prosince 1938.

⁸⁰ Cit. článku *Kdo je vlastně Židem?*, *Expres* 28. listopadu 1938.

6. Protektorát Čechy a Morava a Židé v Holešově

Dne 15. března 1939 začalo od časných ranních hodin obsazování území Česko–Slovenské republiky jednotkami německé branné moci (dále jen Wehrmacht). K tomuto aktu došlo po jednání mezi prezidentem Emilem Háchou a říšským kancléřem Adolfem Hitlerem.

Obsazení Moravy probíhalo ve dvou směrech – od severu a od jihu, kolem 6. hodiny ranní. Jižní a střední Morava (včetně Holešova) byla obsazena XVII. armádním sborem Wehrmachtu⁸¹. V retrospektivně psané kronice města Holešov je tato událost také uváděna: „O 6. hodině ranní jsme zaslechli první zprávy o překročení hranice říšským vojskem a o obsazení území našeho státu. (...) Na silnici u zámku stály houfy lidí a očekávali příjezd prvních okupačních jednotek. O 3/4 na 8 objevil se nad městem říšskoněmecký letoun. (...) Konečně o 1/2 12 hodině dorazily do Holešova první hlídky na motocyklech. (...) Starosta města prof. Šráček vyzval hned dopoledne členy městské rady, aby byli v permanenci na radnici, kde také očekávali velitele okupačních jednotek“⁸².

Dne 16. března 1939 byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava (*Protektorat Böhmen und Mähren*). Hitlerův výnos o zřízení protektorátu uvádí v článku 1, odst. 1, že bývalá Česko–Slovenská republika tímto vstupuje pod ochranu Velkoněmecké říše. Uvedme z tohoto výnosu ještě citaci článku 2, odst. 1: „Obyvatelé protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle předpisu zákona o říšských občanech z 15. září 1935 (...) říšskými občany. Pro ně tudíž také platí ustanovení na ochranu německé krve a cti. Podléhají německé soudní pravomoci“⁸³. Pro Židy v protektorátu tak oficiálně začíná platit to, co bylo vydáno v Německu v r. 1935, tedy že Židé nejsou a nemohou být „vyšší rasou“. Říšským protektorem je jmenován Konstantin von Neurath.

K 16. březnu se vztahuje informace z holešovské kroniky, týkající se Židů: „Holešovští židé žili ve velké nejistotě a strachu. Druhý den po okupaci zastřelil se žid Klopper a oběsila se nějaká Süssová majitelka papírnického obchodu. Tušila asi správně, že nastává počátek strašlivého utrpení a soumrak holešovského ghetta“⁸⁴. Jednalo se o první nepřímé oběti nacismu v Holešově.

K těmto příjmením jsou dnes uváděna i křestní jména. Erich (též Erik) Klopper a Vally Süssová. Zde se dostáváme do konfliktu. Erich Klopper, nar. 24. 12. 1912, byl syn Siegmunda a Hermíny Klopperových. Byl studentem holešovského reálného gymnázia a později studentem medicíny v Brně. Z výše zmiňovaného soupisu neárijského majetku máme informace, že vlastnil domek v Holešově, Židovská čtvrť č. 75 (dnes ul. Příční, č. p. 145). Podle záznamů z Terezínské pamětní knihy byl zmíněný Erich Klopper odtransportován společně s celou rodinou transportem Cn (s reg. č. 380) do Terezína a odtud transportem Dl (s reg. č. 1002) do vyhlazovacího tábora Osvětim II – Birkenau, kde pravděpodobně zahynul. Taktéž Centrální databáze jmen obětí šoa⁸⁵ uvádí jistého Ericha Kloppera, bytem v Holešově,

⁸¹ Viz BARTOŠ, J., TRAPL, M., *Vlastivěda Moravská – Svobodný stát a okupace*. Brno, 2004, s. 182 – 185.

⁸² Cit. Kronika města *Holešov 1920 – 1943*, s. 106.

⁸³ Hitlerův výnos o zřízení protektorátu [online], Fronta.cz, 2011 [2011-02-25] dostupné na: <http://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>.

⁸⁴ Cit. Kronika města *Holešov 1920 – 1943*, s. 107.

⁸⁵ Viz internetová databáze The Central Database of Shoah Victim's Names [online], Yad Vashem The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority, 2011, [2011-02-21], dostupná z: http://www.yadvashem.org/wps/portal/IY_HON_Welcome.

který zahynul jako oběť holocaustu⁸⁶. To vyvrací tvrzení, v němž druhý den po okupaci spáchal sebevraždu. Řešením může být úvaha, že se jednalo o Hermanna Kloppera⁸⁷ (nar. 20. 3. 1905), který nebyl (resp. nemohl být) zařazen do transportu společně s celou rodinou. Co se týče druhé jmenované, Vally Süsovové, je známo, že skutečně spáchala sebevraždu. Podle vzpomínek pamětnice⁸⁸ to byla starší, tělesně postižená žena, která žila sama. Důvodem k sebevraždě byl podle ní strach z nejisté budoucnosti.

6.1 Správa města Holešova a systém vydávání vyhlášek

Uvedme nyní několik souvisejících informací, týkajících se správy Holešova v době protektorátu. Následující text je důležitý pro pochopení, jakými orgány byly pro Holešov vydávány vyhlášky a perzekuční nařízení týkající se Židů.

Po zřízení protektorátu bylo území bývalé republiky rozděleno na větší územní celky (jakási obdoba dnešních krajů), které se nazývali oberlandráty. Holešov spadal v letech 1939 a 1940 pod správu oberlandráty Kroměříž (*Der Oberlandrat Kremsier*), ale zůstal nadále politickým okresem. Změnil se i název města z českého Holešov na německý Holleschau (ten je také uváděn na všech německy psaných dokumentech). Okresní úřad v Holešově (*Bezirksbehörde in Holleschau*) trval jako výkonný orgán do r. 1942 a vydával mj. protizidovské nařízení pro celý okres. Roku 1940 byl kroměřížský oberlandrát zrušen a správa Holešova spadala pod oberlandrát Zlín (*Der Oberlandrat Zlin*). Koncem října 1941 bylo zrušeno obecní zastupitelstvo a na jeho místo byla jmenována devítičlenná správní komise města Holešova (*Verwaltungskommission der Stadt Holleschau*), která zastupitelstvo prakticky nahradila. Předsedou správní komise byl od r. 1941 Jan (též Johann) Dutka. Dalšími členy byli v třetinovém zastoupení holešovští Němci nežidovského původu: Norbert Böhm, Arthur Stroppel a Karl Salinger, z českého zastoupení Arnošt Doležal, Antonín Krutil, Karel Appeltauer a JUDr. Alois Ruprecht⁸⁹. Později byl členem komise jmenován zástupce NSDAP Rudolf Niemetz a na místo Arthura Stroppela byl jmenován Augustin Šídla⁹⁰.

Správní celek samostatného politického okresu Holešov byl zrušen v r. 1942. Holešovský okres byl de facto rozdělen na několik částí a správu Holešova převzal Okresní úřad v Kroměříži (*Bezirksbehörde in Kremsier*). V polovině r. 1942 byla Morava při základní změně správního systému dělena jen na tři oberlandráty. Zlínský oberlandrát zanikl a správa přešla pod oberlandrát Brno (*Der Oberlandrat Brünn*).

V Holešově se nacházela i místní skupina NSDAP, která se také podílela na působení obecního úřadu, později správní komise. Sídlo měla skupina v budově městského úřadu na Hlavním náměstí (dnes nám. Dr. E. Beneše, č. p. 24). Holešov patřil ve struktuře vlivu NSDAP pod Sudetskou župu (*Gau Sudetenland*). Nižším správním celkem byl okres Olomouc (*Kreis Olmütz*) a konečně místní skupina Všetuly (*Ortsgruppe Wschetul*). Velitelem místní skupiny (*Ortsgruppenleiter*) byl Rudolf Niemetz (před válkou psán jako Rudolf

⁸⁶ Pozn.: „*Erich perischd in the Soah. This information is baset on Page of Testimony submit by this relative*“.

⁸⁷ Viz Zahradník, s. 98 – 100.

⁸⁸ Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 20. 12. 2010.

⁸⁹ Pozn.: Na protokolu se schůze správní komise z 15. prosince 1941 je uvedeno přítomných pouze těchto osm členů, nikdo omluven; dále je však uvedeno, že komise čítá 9 členů.

⁹⁰ SOKA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

Němec). Princip fungoval tak, že místní skupina NSDAP zaslala na Okresní (popř. Městský) úřad vyhlášku, týkající se „vyššího zájmu Říše“ a úřad tuto vyhlášku oficiálně vydal veřejnosti.

Policejní správa byla v rukou místní četnické stanice. Německá tajná policie (Gestapo), pod jejíž působnost Holešov rovněž spadal, měla sídlo v Kroměříži a po zrušení kroměřížského oberlandrátu ve Zlíně. Německá zpravodajská služba SD (*Sicherheitsdienst*) měla taktéž sídlo ve Zlíně, kriminální policie měla sídlo v Olomouci.

6.2 Události v roce 1939

Úvodem citujeme opět holešovskou kroniku. Nacházíme zde zápis ke dni 18. března. „18. III. byly všechny židovské obchody označeny tabulkami „*Judisches Geschäft*“⁹¹. Není známo, že by se jednalo o oficiální nařízení. Vyhlášky o označování židovských podniků byly vydány až později. Co se týče atmosféry ve městě v prvních dnech protektorátu, lze říci, že lidé si nebyli jistí o průběhu následujících dnů a proto hromadně skupovali potraviny, mýdlo a další potřebné věci. Byl také zaveden měnový kurz koruny vůči říšské marce v poměru 10:1.

Při studiu archivních materiálů⁹² jsem našel strojopisný dokument, týkající se členství v Národním souručenství (NS)⁹³. Jedná se v mnohém o obecná nařízení, není nikde zmínka o tom, že by se vztahovala přímo na Holešov. Uvádím zde jen základní body. Přesná datace dokumentu bohužel úplně chybí, ale lze se domnívat, že vznikl krátce po vzniku NS dne 21. března.

Obyvatelstvo v protektorátu je tímto fakticky děleno na tři hlavní složky. Jedná se o příslušníky německé říše s říšským státním občanstvím, příslušníky protektorátu (většina z nich v NS) a konečně Židy a Romy. Podle rozhodnutí vedoucího NS č. 1: „*Židé nesmějí býti členy národního souručenství. Totéž platí i pro míšence prvního, druhého a třetího stupně*“⁹⁴. Byl to poměrně důmyslný nacistický způsob, jak vyčlenit Židy ze společnosti. Vezmeme-li v potaz údaj o účasti obyvatel Moravy v NS, docházíme k faktu, že mezi členy nebylo pouze 1,5 % obyvatel (do NS mohli být přijímáni všichni muži české národnosti arijského původu od 21 let věku). Čechům je postupně zakazováno s Židy komunikovat (až na nejnutnější případy). Cituji příklad 3 z výše zmíněného dokumentu. Jedná se o jedno z vysvětlení, co lze pokládat za styk s Židy: „*Je-li někdo sousedem Žida v bytě nebo domku /vile/ projedná s ním v nejnutnější formě jen věci nutné, např. kdo je povinen mýt chodbu nebo zametat společný chodník, atd. – jinak však se zdrží jakýchkoliv rozhovorů s ním. Pozdrav náleží ke společnému styku. Členové Národního souručenství se nezdraví s Židy*“.

Skutečnost byla v některých případech jiná. Ne všichni se chovali k Židům v Holešově stejně, tj. podle zásad, vydaných úřady. Někteří se chovali stejně jako dřív. Dle vzpomínek pamětnice⁹⁵ bylo v té době rizikem zastavit se na veřejnosti s Židy, aby nebyl udán některým

⁹¹ Cit. Kronika města *Holešov 1920 – 1943*; s. 108.

⁹² SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

⁹³ Pozn.: Národní souručenství byla jediná nacisty dovolená strana, která prakticky sdružovala všechny bývalé strany Česko-Slovenské republiky.

⁹⁴ Pozn.: Podle norimberských rasových zákonů, viz s. 24.

⁹⁵ Pozn. na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 26. 12. 2010.

z příslušníků Vlajky⁹⁶, popř. nějakým kolaborantem. Kontakt mezi přáteli udržován byl, avšak bylo třeba velké opatrnosti. Navštěvovali se v bytech až po osmé hodině večerní, ale i přesto to bylo riskantní.

K hromadnému propouštění zaměstnanců židovského původu nedocházelo, což mj. vyplývá i z následující citované věty: „*Arijští zaměstnanci podniku nesmějí naléhat na jejich propuštění* (tj. propuštění Židů), *není-li podle platných předpisů doposud možné, avšak kromě rozhovorů pro zaměstnání, nebudou se s ním bavit*“. Pro úplnost uvedme, že Židé byli okamžitě po zřízení protektorátu propuštěni z vedoucích postů, orgánů státní správy apod.

Téhož dne, 21. března, bylo vydáno vládní nařízení o ustavení důvěrníků nebo nucených správců. Důvěrník (*Treuhänder*) byl dosazován do méně významných podniků, především neárijských. Vnucený správce (*Zwangsverwalter*) byl dosazován správními orgány do významnějších podniků. Na základě tohoto nařízení byli do holešovských židovských podniků dosazováni němečtí (popř. proněmečtí) důvěrníci. Podniky nebyly nacisty likvidovány okamžitě. Firmy nebo podniky byly ponechány v chodu, i majitelé zůstávali papírově stejní. Prakticky byly firmy pod správou důvěrníků, dosazených oberlandrátem. V případě, že výdělek firmy byl ukládán na soukromé konto, vlastněné Židem, byl přístup k tomuto kontu blokován. V soupisu archiválií zlínského oberlandráta⁹⁷ lze nalézt záznamy o celkem 16 židovských podnicích, které vlastnili holešovští Židé, a téměř všechny se nacházely přímo v Holešově. O likvidaci těchto firem bude psáno níže.

Pod správou vnuceného správce byl dán i majetek Hermanna (Heřmana) Ehrlicha. Ten byl zřejmě jediným holešovským Židem, který vlastnil hospodářství a živil se jako rolník. Celková výměra hospodářství podle soupisu neárijského majetku činila 13,78 ha. Bydlel v městské části Novosady č. 10 (dnes č. p. 463) a zde měl také hospodářské zázemí⁹⁸. O vnuceném správci nás informuje dokument s datem 16. 8. 1939, který se taktéž odkazuje na výše zmíněný vládní nařízení z 21. března. Obsahově se v dokumentu jedná o změnu vnuceného správce, kterou nařizuje Ministerstvo zemědělství – obor IX. Dosavadní vnucený správce Willy Hannebo byl nahrazen Wilhelmem Nowakem⁹⁹.

Dne 21. června je vydáno nařízení říšského protektora o židovském majetku. Mj. nařizuje, že jakákoliv významnější manipulace s movitým či nemovitým majetkem se může dít jen za písemného souhlasu správních orgánů. Určuje, jaký majetek je židovský, jak bude s takovým majetkem dále nakládáno, nebo co je nutné k evidenci. K nařízení bylo vydáno několik prováděcích zákonů, které budou dále uvedeny.

V červnu emigrovala z Holešova Ina Weinbergrová, nar. 12. 3. 1924, dcera Armina a Elsy Weinbergerových. Bydlela s rodiči na Malém náměstí č. 64 (nám. Svobody, dům byl zbourán). Byla studentkou holešovského reálného gymnázia¹⁰⁰. Odcestovala do Palestiny, kam dorazila v červenci téhož roku. Dodnes žije v Izraeli, jmenuje se Soshana Kohnová a vděčíme jí za fotografii židovského spolku Macabi Hacair, který navštěvovala. Na fotografii se rovněž nachází (viz obr. 1). Krátce po okupaci emigroval Alfréd Nasch¹⁰¹, nar. 16. 7. 1917,

⁹⁶ Pozn.: Vlajka byla česká fašistická organizace, vzniklá po r. 1930. Po okupaci německými vojsky se stala podporou nacistů. V r. 1943 byla strana oficiálně rozpuštěna.

⁹⁷ MZA Brno, Oberlandrát Zlín, fond B 258, kartony 9 – 19.

⁹⁸ Pozn.: podle osobní výpovědi Mgr. Zdeňka Ehrlicha, syna H. E. ze dne 22. 1. 2011.

⁹⁹ SOKA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹⁰⁰ Viz *Almanach 100 let Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově*, s. 150, nebo Zahradník s. 120 – 122.

¹⁰¹ Srov. Zahradník, s. 108 – 109.

syn Šalamouna a Augustiny Naschových. Emigroval taktéž do Palestiny, kam dorazil v prosinci téhož roku. Byl také studentem na reálném gymnáziu a členem židovského spolku Macabi Hacair. Po vzniku státu Izrael v r. 1948 působil ve štábu nově vznikající armády a později přešel do štábu izraelské policie. Byl velmi vzdělaným a společenským člověkem. Zemřel náhle 21. 1. 1981 v Ramat Ganu (předměstí Tel Avivu), kde je pohřben.

Krátce po vzniku protektorátu se do Holešova přistěhoval z Vídně MUDr. Leo Kämpf s manželkou Erikou (roz. Knopfovou) a dcerou Evou. Není mi přesně známo, kdy se přistěhovali do Holešova. Víme však, že celá rodina bydlela u MUDr. Zikmunda Knopfa, tchána doktora Kämpfa. Zikmund Knopf byl zubním lékařem a jak uvádí pamětnice¹⁰², také velkým lidumilem. Bydlel na Palackého třídě č. 5 (dnes č. p. 544). Kromě dcery Eriky měl ještě syna. Arnošt Walter Knopf¹⁰³ žil ve smíšeném manželství, a tak ho později nepostihla povinnost nosit židovskou hvězdu a také nebyl zařazen do transportu společně s ostatními. Na náhrobku na židovském hřbitově v Holešově je uváděno, že byl „umučen 23. 7. 1943“.

Dne 21. července 1939 byla zřízena v Praze po vzoru Vídně Ústředna pro židovské vystěhovalce (*Zentrale für Jüdische Auswanderung*). Nacistická instituce zpočátku organizovala emigraci Židů z protektorátu, samozřejmě za nemalý finanční obnos. V této době bylo ještě prioritou zbavit se Židů z říše tím způsobem, že se vystěhují za hranice. To byl také jeden z důvodů, proč nacisté povolovali židovskou emigraci. Již v r. 1938 byla z důvodu vzrůstajícího počtu židovských uprchlíků svolána z iniciativy amerického prezidenta, Franklina Delena Roosevelta, konference do francouzského města Évian, kde se sešli zástupci 31 států, aby prodiskutovali otázku židovského vystěhovalce. Po osmidenním jednání se nepodařilo nalézt dohodu, které země budou přijímat uprchlíky. Uprchlíci z Čech a Moravy byli navzdory neúspěšnému jednání v Évianu přijímáni v Palestině, určité množství našlo útočiště ve státech Severní a Jižní Ameriky a také v některých evropských nenacistických státech. Během let 1939-1943 bylo vystěhováno z Protektorátu Čechy a Morava přibližně 26 000 Židů¹⁰⁴.

Od srpna se začínají v Holešově objevovat první oficiální vyhlášky protižidovského charakteru. První takovou vyhláškou dle archivních pramenů bylo nařízení zemského úřadu v Brně z 5. 8. 1939. Vchází v platnost v politickém okrese Holešov za účelem zachování bezpečnosti a pořádku mezi árijci a neárijci. Vzhledem k tomu, že vyhláška byla vydána konkrétně pro politický okres (dále p. o.) Holešov, uvádíme zde všechny její body v plném znění.

- I. *Nearijcům je přístup do restaurací a kaváren zakázán. Majitelé restaurací a kaváren jsou povinni opatřit své provozovací místnosti nápisem „Židům nepřístupno“ – „Juden nicht zugänglich“. Zákaz se nevztahuje na podniky, u nichž jest neárijcům vyhrazena zvláštní místnost. Tato místnost musí být vhodným způsobem zřetelně označena. Totéž se týká zábavních lokálů, pokud pro ně neplatí zvláštní ustanovené této vyhlášky, a veškerých čítáren.*

¹⁰² Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 20. 12. 2010.

¹⁰³ Viz Zahradník, s. 100.

¹⁰⁴ Viz LAGUS, K., POLÁK, J., *Město za mřížemi*. Praha, 2006, s. 29.

- II. *Návštěva divadel, koncertů a jiných zábavních podniků jest narijcům zakázána, pokud je to vhodným způsobem vyznačeno na provozovatelně, popřípadě i jiným způsobem.*
Návštěva kin jest narijcům dovolena jen na představení, pořádaná ve středu, ve čtvrtek a v sobotu, na ona, která končí nejpozději do 20 hodin. Kina jsou povinna vně i vevnitř provozovny zřetelně upozornit na zákaz přístupu narijcům a na příslušnou výjimku.
- III. *V chudobincích a jiných podobných veřejných ústavech budiž provoz, pokud bude možno, upraven tak, aby v těchto ústavech nedocházelo k používání týchž místností a zařízení Židy a nežidy zároveň, resp. aby bylo zajištěno odloučené bydlení Židů a nežidů.*
- IV. *Židům jest zakázán vstup v Holešově do Wilsonových sadů¹⁰⁵, kterýžto zákaz musí být u vstupu do sadů řádně vyznačen.*
- V. *Návštěva veřejných koupališť (plováren) jest narijcům zakázána. Návštěva lázní jest narijcům dovolena pouze ve čtvrtek.*
- VI. *Veškeré živnostenské podniky a po živnostenském způsobu provozovány podniky, jejichž majitelé jsou narijci, buďtež opatřeny veřejně umístěnými pro zákazníky zřetelnými nápisy: „Židovský obchod – Jüdisches Geschäft“, „Židovský závod – Jüdischer Betrieb“ nebo „Židovský podnik – Jüdische Unternehmung“ a pod.*
Pro posouzení, zda nějakou osobu považovati za Žida, nebo obchod, závod či podnik za židovský, jsou směrodatná ustanovení §§ 6 – 8 nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 21. června 1939 o židovském majetku.

V souvislosti s bodem I. uveďme reakci Společenstva hostinských a výčepníků v Holešově. To vydalo majitelům hostinců následující prohlášení: „*Podepsaný majitel hostince (výčepník, pachtýř) čís. 55 v obci Holešově prohlašuje, že se rozhodl pro provoz čistě arijský. Současně prohlašuji, že můj výše uvedený hostinec, jest opatřen řádnou vývěskou zákazu o přístupu židům*“. Prohlášení je zakončeno slovy „*Přečtěte, podepište a ihned vraťte!*“. Některé holešovské podniky tak byly čistě pro árijské zákazníky¹⁰⁶.

K uvedené vyhlášce ještě doplňme, že v bodě VI. vstupuje oficiálně v platnost povinnost o označování židovských podniků, lze tedy soudit, že zápis z kroniky ze dne 18. března hovoří jen o neoficiální povinnosti. V tomtéž bodě je zmíněn i zákon o židovském majetku, který je uváděn výše.

Dne 1. září 1939 začala 2. světová válka. Došlo k napadení Polska vojsky německého Wehrmachtu. Toho dne byla zahájena zatýkácí akce proti tzv. potencionálním nepřítelům německé říše. Z kroniky města Holešov¹⁰⁷ máme o Akci Albrecht I (*Aktion Albrecht I.*) následující záznam: „*I. IX. bylo zahájeno nepřátelství mezi Říší a Polskem. Toho dne jezdilo Gestapo po Holešově a zatýkalo politicky exponované lidi a židy, kteří byli potom v krytých autech odváženi do Kroměříže a potom do Brna na Špilberk. Mezi takto zajištěnými byli: řídící učitel Evžen Matula, odborný učitel Frant. Zapletal, berní ředitel Fr. Bednář, vrchní oficiál okresního úřadu Ant. Chudárek, vrchní komisař dr. Tkadlec, ze židů Redlich (74 letý),*

¹⁰⁵ Pozn.: dnes Americký park.

¹⁰⁶ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹⁰⁷ SOkA Kroměříž, *Kronika města Holešov 1920 – 1943*, s. 112 – 113.

Müller, dr. Kaempf, Michalovský a dr. Hayek. O tři dny později vzat do vazby Al. Hlavica, tento již po druhé. Někteří ze zatčených byli po šesti nedělích propuštěni, většina židů (až na Michalovského) se už nikdy nevrátila. Zahynuli s miliony svých souvěrců a spoluvězňů ze všech konců Evropy v koncentračních táborech v Dachau, Buchenwaldě nebo Osviezcimi a Terezíně“. Protože kronika byla později dopsána na základě zápisů Františka Zapletala, v poslední větě se objevují i konkrétní názvy koncentračních táborů, které k datovanému zápisu nemohly být uvedeny.

Nyní k osudům jednotlivých jmenovaných Židů.

Se jménem *Redlich* se při studiu obětí šoa setkáváme dvakrát. Jedná se o dvě stejná jména. Josef Redlich starší (datum narození neznámé), byl otcem Josefa Redliche mladšího, nar. 15. 7. 1883. Zmínka z kroniky má na mysli pravděpodobně otce, a to na základě data narození. J. Redlich ml. podle data narození nemohl mít v r. 1939 74 let. Dalším důkazem může být absence v záznamech Terezínské pamětní knihy. Josef Redlich st. bydlel na Masarykově ulici č. 3 (dnes č. p. 652). Vlastnil v Holešově dva domy na Masarykově ulici, v jednom z nich se nacházela pálenice, hostinec a obchod, jak uvádí soupis neárijského majetku. Druhou světovou válku přežil. Vycházíme z dokumentu, vydaného Okresním národním výborem v Holešově dne 11. 9. 1947. Podle něho je spolu s dalšími uznán jako „mravně zachovalý“, je tedy plnoprávným občanem poválečné ČSR. Není mi známo, jak a kde válku přežil, nebo ve kterém koncentračním táboře byl umístěn. Osud Josefa Redliche ml., syna výše jmenovaného, byl stejný jako u většiny holešovských Židů. Společně se svojí ženou Žofií byli odtransportováni do Terezína a krátce na to do Osvětimi.

Druhým jmenovaným je Rudolf Müller. Bohužel, přesnější informace o jeho osobě mi scházejí. Bydlel na Palackého třídě č. 43 (dnes č. p. 669) a vlastnil na Hlavním náměstí obchod s látkami a kožešinami. Poslední údaje o jeho osobě nacházíme v dopise jeho manželky Olgy, který je adresován Městské radě v Holešově s datem 30. 8. 1940¹⁰⁸: „*Dostala jsem dne 26. srpna 1940 výzvu, abych se neprodleně přestěhovala do bytu své matky na Malém náměstí*¹⁰⁹. *Jak je slavné radě známo, nalézá se můj manžel od 1. září 1939, tedy po celý rok, v koncentračním táboře v Buchenwaldě a máme pevný úmysl, po návratu svého muže, tedy v dohledné době, se vystěhovati*“. Dle dopisu byl pravděpodobně Rudolf Müller umístěn v německém Buchenwaldu, nevíme však, zda v době napsání žádosti byl ještě naživu. Žádost byla zřejmě zamítnuta a Olga Müllerová se musela i se svým synem Tomášem přestěhovat.

Již bylo zmiňováno jméno vídeňského doktora Lea Kämpfa. Po zatčení byl umístěn v koncentračním táboře Buchenwald. Na náhrobku na židovském hřbitově v Holešově je uváděno datum úmrtí 5. 4. 1942. Centrální databáze jmen obětí šoa¹¹⁰ obsahuje záznam se jménem Leo Kaempf a uvádí datum narození – 11. 1. 1892. V kartotéce byl v koncentračním táboře veden pod číslem 4418. Místem úmrtí je uváděn Bernburg v Německu a datum 11. 3. 1942. Příčinou smrti bylo zplynování v některé z plynových komor, které byly zřízeny

¹⁰⁸ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹⁰⁹ Pozn.: Po zatčení manžela bydlela Olga Müllerová na Palackého tř. v č. 43. Z příkazu městského zastupitelstva se měla přestěhovat k Marii Müllerové, toho času Malé náměstí č. 26 (dnes nám. Svobody č. p. 124).

¹¹⁰ Viz internetová databáze The Central Database of Shoah Victim's Names, dostupná z: http://www.yadvashem.org/wps/portal/IY_HON_Welcome.

v Bernburgu v rámci nacistické Akce T4¹¹¹. Je pravděpodobné, že navzdory odlišnému datu úmrtí se jedná právě o Lea Kämpfa, krátce žijícího v Holešově. Osud manželky Eriky a dcery Evy končí v plynových komorách v Osvětimi r. 1943¹¹².

Arnošt Michalovský je dalším, kronikou zmiňovaným, Židem. Bydlel na Palackého třídě č. 45 (dnes č. p. 438) a vlastnil v Holešově továrnu na výrobu prádla. Druhou světovou válku přežil, jak dokazuje Okresní národní výbor v dokumentu z r. 1947. Není mi známo, v kterém koncentračním táboře byl po zatčení umístěn. Na náhrobku na židovském hřbitově v Holešově se nachází nápis: „nacisty mučen 6 let v koncentračních táborech; zemřel 25. 4. 1962 ve věku 67 let“.

Posledním jmenovaným je JUDr. Otto Hayek. Narozen 24. 8. 1900 v Holešově, který bydlel na Palackého třídě č. 45 (dnes č. p. 438) a povoláním byl advokát. Okolnosti jeho smrti jsou již přesnější. V záznamech nacházíme Prahu I jako poslední místo před deportací. Odtud byl odvezen transportem B dne 21. 10. 1941 do ghetta v polském městě Lodž (*Litzmannstadt*) společně se svou manželkou Vally a dvěma dětmi. Doktor Hayek zahynul v Lodži 15. 3. 1943. Manželka Vally zahynula dne 20. 2. 1943, syn Zdeněk dne 3. 3. 1944 a dcera Mirjam 3. 6. 1944. Obě děti navštěvovaly před válkou židovský spolek Macabi Hacair a jsou zachyceny na již zmiňované fotografii.

Těžká hospodářská situace vedla k tomu, že od 1. října 1939 byly zavedeny v Holešově lístky na přiděl masa, tuku, chleba apod. Od 15. října 1939 byly zavedeny i přidělové lístky na oblečení, tzv. „šatenky“. Příděly těchto lístků byly Židům omezovány.

Polsko bylo obsazeno německými vojsky během několika týdnů a po jeho obsazení začíná postupná separace židovského obyvatelstva do ghatt a dochází k celkové majetkové evidenci. V Německu je na konci září 1939 zřízen Hlavní úřad říšské bezpečnosti (RSHA). Vznikl sloučením několika důležitých státních orgánů v Německu a měl za úkol bojovat proti všem nepřátelům říše, mj. např. proti Židům nebo Romům. V říjnu 1939 začínají první pokusy o hromadné deportace židovského obyvatelstva.

V prosinci 1939 tajně odešli do zahraničí Eugen (Evžen) Brichta se synem Arnoštem. Evžen, nar. 22. 5. 1889, byl ženatý s Dorou Brichtovou a měli dvě děti – Arnošta a Lydii. Brichtovi bydleli na Malém náměstí č. 26 (dnes nám. Svobody č. p. 121) v prvním patře. V době před emigrací bydlela rodina ve Zlíně, avšak posledním místem před deportací Dory a Lydie Brichtových je Holešov. Po odchodu se Evžen a Arnošt Brichtovi přihlásili do čs. jednotky ve Francii, poté působili také v Anglii. Válku oba přežili. Evžen Brichta zemřel v Praze 21. 10. 1959. Syn Arnošt doposud žije¹¹³. Manželka Dora s dcerou Lydií neměli takové štěstí. Sdíleli osud většiny holešovských Židů v lednu 1943.

6.3 Události v roce 1940

Od počátku roku byla vydávána další protižidovská nařízení a zákony. Byl vydán třetí prováděcí zákon o židovském majetku dne 26. ledna 1940, který doplňoval výše zmíněný zákon z 21. června 1939. Nařizoval Židům, že smí „prodat“ své cennosti nacistické „obchodní

¹¹¹ Pozn.: Nacistický program vyvražďování postižených lidí v Německu.

¹¹² Viz Zahradník, s. 100.

¹¹³ Srov. Zahradník, s. 83 – 85.

společnosti“ s. r. o. Hadega (sídlem Praha II, Hybnerská ul. č. 32)¹¹⁴. K tomuto nařízení bylo 7. února vydáno čtvrté prováděcí nařízení k zákonu o židovském majetku. Od 1. května bylo povinností všech Židů mít občanskou legitimaci označenou písmenem „J“ (*Jude*)¹¹⁵.

Na územích, dobytých Německem, byla postupně zřizována separační ghetta. V únoru bylo zřízeno ghetto v polském městě Lodž a z rozkazu říšského vůdce SS (*Schutzstaffel*) Heinricha Himmlera z 27. dubna 1940 byl zřízen koncentrační tábor Osvětim I (*Auschwitz I*). Tábor byl vybudován nedaleko polského města Oświęcim na místě bývalých polských kasáren. Primárně sloužil jen ke koncentraci Poláků a Židů.

V květnu je zahájeno Hitlerovo tažení na dobytí západní Evropy. Napadena byla Belgie, Lucembursko, Nizozemí a Francie.

Zpět k dění v Holešově. Nejsou zprávy o tom, jaká byla situace v první polovině roku. Nové vyhlášky Okresního úřadu se začínají objevovat na úřední desce až od srpna. Na Městský úřad byla dne 1. srpna zaslána velitelem místní skupiny NSDAP Rudolfem Niemzem směrnice, podle níž měla být v celém okrese stanovena doba, po kterou mohou v obchodech Židé nakupovat. „*Nezbytně žádám, aby bylo toto nařízení veřejně vyvěšeno, a aby mi byly zaslány dvě kopie těchto německo-českých vyhlášek*“¹¹⁶. Okresní úřad vydal ještě téhož dne vyhlášku „Úprava nákupní doby v obchodech pro židovské obyvatelstvo“. Upravená doba byla upravena na dvě hodiny dopoledne (od 10–12 hodin) a dvě hodiny odpoledne (od 15–17 hodin). „*Připojenou vyhlášku o stanovení nákupní doby v obchodech pro židovské obyvatelstvo vyvěste ihned na obecní úřední tabuli a současně vyrozuměte o jejím obsahu všechny obchodníky a družstva /konzumy/, jichž se tato vyhláška týká, jakož i veškeré obyvatelstvo způsobem v obci obvyklým ze jména Židy*“. Dále upozorňuje, aby byla vyhláška dle nařízení upravena ve všech obchodech¹¹⁷.

V srpnu byl zadržen zlínským gestapem holešovský Žid Arnošt Lustig, nar. 9. 11. 1902, bydlícím na Přerovské ulici (zřejmě Malé náměstí č. 29, dnes je dům zbořen). Důvod k zatčení neuveden. Krátce byl uvězněn ve Zlíně, v září byl převezen do Brna a odtud přemístěn do rakouského koncentračního tábora Mauthausen, kde 3. 9. 1941 zahynul¹¹⁸.

Okresní hejtman z nařízení zemské rady ve Zlíně zaslal 19. srpna Okresnímu úřadu v Holešově směrnicí o označení židovských závodů a podniků. Vyhláška z 5. srpna 1939, která je citována výše, o tomto hovoří v bodě VI a vydaná směrnice tato nařízení upřesňuje. Židovské podniky musely být označeny zřetelně a jednotnou formou v německém a v českém jazyce. Označení se týkala i podniků v likvidaci. V případě rozhodnutí zemské rady ve Zlíně mohla být podniku nebo živnosti udělena výjimka. Podniky pod správou důvěrníků nařízení nepodléhaly, avšak v případě, jestliže tak již byly označeny „*unter treuhänderischer Leitung*“ – pod správou věrné ruky, nebylo to s uvedenou směrnicí v rozporu.

¹¹⁴ Pozn.: podle Třetího prováděcí nařízení k nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 ze dne 26. ledna 1940.

¹¹⁵ Viz Lagus, Polák: *Město za mřížemi*, s. 38.

¹¹⁶ Pozn.: směrnice je v originále psána německy; citovaná část v originále: „*Ich ersuche das Nötige zu veranlassen und öffentlich anzuschlagen und mir 2 Stück dieser deutsche – tschechischen Plakate einzusenden*“.

¹¹⁷ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹¹⁸ Srov. Zahradník, s. 105 – 106.

Dne 8. října byla Městskou radou v Holešově podána výzva na ŽNO v Holešově, aby podala zprávu o tom, jak byly uvolňovány židovské byty ve městě. Jedná se o následující položky, které jsou uvedeny v následující citaci:

1. *Byt pí (Olgy) Müllerové v Palackého třídě*
2. *Byt pí (Gréty) Beerové na Malém náměstí 26, u pí. Teplíčkové*
3. *Byt p. (Isidora) Steinera v domě p. (Josefa) Redliča*
4. *Byt po bratřích Löwových na Malém náměstí*
5. *Byt p. Deutsche na Náměstí*
6. *Byt p. Lustiga v domě pana Železníka*
7. *Byt pí Kete (Kateřiny) Klopperové v Příční ulici*

Tři z těchto bytů se nacházely v Židovské čtvrti, zbývající čtyři v různých částech města. Cílem bylo byty „arizovat“ a nahradit jejich židovské majitele. U č. 4 a 6 si nejsem jistý, kde přesně se jmenované byty nacházely. Důkazem o nařízeném vystěhování může být např. výše citovaný dopis Olgy Müllerové z 30. srpna 1940 (viz s. 35).

Dne 31. října 1940 vydává Okresní úřad v Holešově další německo–českou vyhlášku¹¹⁹. Předmětem je „Pobyt židů v letoviscích a zákaz změny bydliště“. Židovskému obyvatelstvu se tímto zakazuje:

- I. *Používání veřejných místností hostinců, kaváren a vináren a pod. v letoviscích a místech pro zimní sporty /zimních rekreačních místech/ a koupališť veřejně přístupných /plováren/ ve všech obcích politického okresu holešovského,*
- II. *Každá změna stálého bydliště, jakožto i*
- III. *Přechodného vzdalování se z okresu holešovského, v němž mají své bydliště*

Později byl židovským obyvatelům Holešova pohyb ještě omezen. Podle vzpomínek pamětnice¹²⁰ bylo Židům dovoleno vzdálit se z místa svého trvalého bydliště maximálně na vzdálenost deseti kilometrů. Výjimky z uvedené vyhlášky mohla udělit ŽNO jen se souhlasem Ústředny pro židovské vystěhovalce se sídlem v Praze.

6.4 Události v roce 1941

Počátkem roku byla vydávána další protižidovská nařízení. Dne 8. února byla veřejně vyvěšena strojopisná německo–česká vyhláška Okresního úřadu Holešov, v níž byla znovu upravena doba, kdy směli Židé v okrese nakupovat. Z nadřízeného správního orgánu - zlínského oberlandráta – byla nákupní doba v árijských obchodech v celém politickém okresu upravena ze čtyř pouze na dvě hodiny denně. Bylo zakázáno nakupovat v dopoledních hodinách, Židé směli nakupovat jen v době od 15 do 17 hodin. Vyhláška byla vydána v souladu s uvedenou vyhláškou z 1. srpna 1940. Povinností obchodníků a živnostníků bylo

¹¹⁹ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹²⁰ Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 26. 12. 2010.

zmíněné rozhodnutí úřadu viditelně umístit ve svých podnicích, živnostech nebo hospodářských družstvech.

Dne 1. března 1941 vydal říšský vůdce SS Heinrich Himmler, při návštěvě koncentračního tábora Osvětim, nařízení o vybudování nového většího tábora. Vzhledem k nedostačující kapacitě byl vypracován koncept na tábor pro 100 000 vězňů. V říjnu 1941 začalo budování tábora, vzdáleného od původního tábora v Osvětimi cca 3 km, na místě polské vesnice Brzezinka (něm. *Birkenau*). Tak byl koncem roku zbudován největší nacistický koncentrační a vyhlazovací tábor Auschwitz II – Birkenau, který se stal osudným i pro většinu holešovských Židů.

Z března je o dění v Holešově poměrně dostatek informací. Okresní úřad v Holešově měl zájem o uvolnění židovských bytů. Příkladem může být žádost, zasláná na ŽNO s datem 12. března¹²¹. V předmětu je napsáno: „Umístění židovské rodiny v domě pana Nusbauma“. Následující text je citací této žádosti: „*Žádám Vás tímto důrazně, abyste ihned umístili jednu židovskou rodinu v bytě pana Nusbauma*“¹²². *Žádáme, aby do týdne bylo městskému úřadu hlášeno, kdo tam bude umístěn a jaký byt se po něm uvolní*“. Byl zájem umístit jednu, dvě nebo až tři židovské rodiny v jednom bytě. Život pro takto umístěné rodiny nebyl lehký. Byty byly pro více než jednu rodinu nedostačující svým zařízením, místem pro ubytování a v neposlední řadě v nich byla absence soukromí. V souvislosti s ubytováním židovských obyvatel byl zaslán v srpnu 1941 úřadujícím náměstkem Antonínem Taclem dopis na oberlandrát ve Zlíně, ve kterém se dotazuje na umístění dvou židovských rodin v domě Lea a Netty Grünových, Malé náměstí č. 30 (dnes nám. Svobody č. 175). V dopise je psáno: „*Obec poskytla své peníze na úpravu místnosti k zařízení dvou bytů a chce zde ubytovati dvě rodiny, poněvadž v Holešově je katastrofický nedostatek bytů*“¹²³. Zda se jednalo přímo o umístění židovských rodin, dopis neuvádí, je to však velmi pravděpodobné. Stojí též za úvahu, zda byl v Holešově skutečný nedostatek bytů, nebo zda se jednalo pouze o další protizidovské opatření, aby se zamezilo vzájemnému styku mezi árijci a neárijci.

O několik dní později, 18. března, zaslal Městský úřad na adresu ŽNO žádost o zaslání jmenného seznamu židovských dětí, povinných školní docházkou. Příložený seznam, zasláný Městskému úřadu dne 22. března 1941, podepsán správcem ŽNO Holešov Leem Kleinem, obsahuje celkem 27 jmen. Obecně lze říci, že se jedná o děti narozené v letech 1928 – 1933. Seznam obsahuje jména 13 chlapců a 14 dívek. Z těchto dětí bylo 25 odtransportováno do Terezína a dále do Osvětimi II–Birkenau, kde zahynuly v plynových komorách. Osud dvou z nich je nejasný. Jedná se o Zdeňka Bergmanna (nar. 1931) a Henny Bergmannovou (nar. 1933). Nejsou uváděni v seznamu odtransportovaných společně s ostatními holešovskými Židy. Henny Bergmannová se dle výpovědi pamětnice¹²⁴ nachází na fotografii, uvedené v knize Nebylo jim přáno žít (s. 94), kde je vyfocena společně s Kurtem Grünbaumem. Fotografie byla dle popisu pořizena v době, kdy Kurt Grünbaum působil v čs. jednotkách, mobilizovaných v zahraničí, konkrétně v Anglii. Henny Bergmannová válku přežila

¹²¹ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹²² Pozn.: Vítězslav Nussbaum, nar. 14. 8. 1895, bydlištěm na Malém náměstí č. 29 (dnes je dům zbourán); bydlel zde nejspíš s celou rodinou; na soupisu neárijského majetku je napsáno, že bydlí v nájmu.

¹²³ Pozn.: Originál je psán německy; „*Die Gemeinde liess auf ihre Kosten diesen Raum auf zwei Wohnungen herstellen und will dort 2 Familien der Übersiedler vorläufig unterbringen, da in Hollerschau ein Katastrophaler Mangel an Wohnungen herrscht*“.

¹²⁴ Pozn.: na základě osobní korespondence s Evou Pytelovou ze dne 1. 3. 2011.

v zahraničí. Zprávy o jejím dalším osudu nejsou známy. Terezínská pamětní kniha obsahuje záznam o Zdeňku Bergmannovi, nar. 30. 10. 1931, jenž byl transportován do Terezína z Prahy transportem Cc (s reg. č. 708) a odtud transportem Dm (s reg. č. 119) do Osvětimi, kde zahynul. Zda se jedná o toho samého člověka, s jistotou nevím.

Téhož dne, 18. března, schválila městská rada článkem 35 následující: „*Schvaluje se vyhlásiti, že /české/ arijské občanstvo se nestýkalo, aby se vyvarovalo styku a rozhovorů se židy. Po 3 středy počínaje dnem 19. /3. 1941*“. Podepsáno úřadujícím náměstkem Antonínem Taclem.

V prvním pololetí r. 1941 byly likvidovány některé židovské firmy a podniky. Příklad likvidované firmy poskytuje např. židovská firma Jakob Deutsch¹²⁵. Jednalo se o obchod s potravinami a lihovinami¹²⁶ (*Gemischwarenhandlung*), sídlem na Hlavním náměstí č. 43 (dnes nám. Dr. E. Beneše č. p. 9). O výdělcích firmy nás informují měsíční správy, zasílané důvěrníkem na kroměřížský, později zlínský oberlandrát. Hrubý měsíční výdělek se pohyboval od 45 do 65 000 protektorátních korun (dále jen K), z toho bylo na účet ukládáno měsíčně průměrně kolem 20 000 K. Na základě třetího prováděcího zákona o židovském majetku byl kroměřížským oberlandrátem k 15. únoru 1940 jmenován důvěrník Josef Stricker. Působil zde až do odvolání zlínským oberlandrátem dne 7. února 1941 a ve funkci byl ke dni 8. února 1941; novým důvěrníkem byl Franz Karl Hein. Likvidační proces probíhal již od 8. února 1941, firma byla oficiálně likvidována 31. března 1941. Obchodní inventář firmy byl rozprodán. Z Občanské záložny Holešov byla dne 22. dubna 1941 vybrána hotovost ve výši 1 594,50 K a firemní účet, čítající 101 000 K, byl převeden na blokované neárijské konto Karla Deutsche, stejně jako firemní položky, uloženy v Poštovní spořitelně Brno (v celkové hodnotě 557,95 K) a v bratislavské pobočce Moravské banky (v celkové hodnotě 2 925 K). Okresní úřad Holešov vydal 17. května 1941 potvrzení - firma Jakob Deutsch byla z příkazu důvěrníka Heina zlikvidována a byla vymazána z místního obchodního rejstříku. Dne 22. května 1941 byla zaslána Občanskou spořitelnou Holešov odpověď důvěrníku Heinovi, ve které se mj. uvádí, že neárijské blokované konto činí celkem 102 594,50 K. Nejsou známy další zprávy o vybrání konta nebo o dalších manipulacích. Peníze nikdy nebyly Karlem Deutschem vybrány. Za zmínku stojí ještě fakt, že v únoru r. 1940 pracovalo ve firmě pět holešovských Židů. Po započetí likvidačního procesu v únoru 1941 nejsou na seznamu zaměstnanců již uvedeni. Principy likvidační židovských firem v Holešově se výrazněji nelišily.

Dne 24. dubna 1941 byla vydána vyhláška¹²⁷ Zemského úřadu v Brně, adresovaná také do Holešova. Uvádí, že je ve veřejném zájmu vyloučit Židy z rybářského výkonu, provozování rybolovu a to včetně úkonů s tím souvisejících. Vše bylo samozřejmě zákonně podloženo. Nařízení se týkalo celého správního obvodu Brna (kromě p. o. Frýdek), taktéž Holešova. Není přesně známo, do jaké míry vyhláška omezovala holešovské Židy. V první části je definováno, koho vyhláška postihuje – např. členy rybářských družstev nebo dočasné uživatele rybníků židovského původu. Z druhé části citujeme čtvrtý odstavec: „*Židům se nařizuje, aby odevzdali své doposud platné rybářské lístky do 7 dnů po vyhlášení tohoto*

¹²⁵ MZA Brno, Oberlandrát Zlín, fond B 258, karton 14.

¹²⁶ Pozn.: Soupis neárijského majetku uvádí dokonce obchod se smíšeným zbožím.

¹²⁷ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

zákazu okresnímu úřadu, který je vystavil“. Závěrem byl obvykle zdůrazněn postih, který hrozil za nedodržení příkazu.

Další strojopisná německo-česká vyhláška byla vydána dne 5. května. Vydavatelem je Okresní úřad Holešov a jejím předmětem je „styk židů s árijci v peněžních ústavech“. Vyhláškou byla stanovena jen jedna hodina denně, kdy mohli peněžní ústavy navštívit. Doba nebyla v celém p. o. Holešov stanovena stejně. V Holešově (a Dřevohosticích) od 8–9 hodin dopoledne¹²⁸. Návštěva peněžního ústavu mimo stanovenou dobu byla zakázána a peněžní ústavy byly povinny vyznačit toto nařízení vývěskou na místě k tomu určeném.

V červenci a srpnu došlo v Holešově k otevřené protižidovské agresi. Událost zaznamenává kronika města Holešov¹²⁹: „25. VII. byl učiněn první pokus o zničení židovského templu. Uvnitř templu byl založen oheň, který však byl uhašen“. Cílem neznámých útočníků byla nová holešovská synagoga na Malém náměstí. Zápis z kroniky není příliš vypovídající. Situaci v noci z 23. na 24. července lépe nastiňuje hlášení četnické stanice v Holešově, která dne 24. července 1941 zasílá opis na Okresní úřad v Holešově¹³⁰. Požár byl zaregistrován místním obyvatelem přibližně v 0:30 hodin dne 24. července a byl včas uhašen. Zpráva dále uvádí, že pachatelé vnikli dovnitř vyříznutou výplní ve dveřích do synagogy, naházeli svitky a roucha ze synagogálního interiéru a vše polili petrolejem. Díky včasnému zásahu nevznikla žádná škoda. O případu byla informována zlínská pobočka Gestapa a kriminální policie (*Kriminalpolizei*; Kripo) v Olomouci. Další vyšetřování bylo Gestapem zakázáno. Hlášení bylo podepsáno velitelem četnické stanice vrchním strážmistrem Bartoškem. K druhému, tentokrát již úspěšnému pokusu, došlo v noci z 11. na 12. srpna. Synagoga byla tu noc vypálena. Událost opět zaznamenává holešovská kronika¹³¹: „Z 11. na 12. srpna v noci vypukl o 23 hodinách požár v židovském templu, který zničil do rána úplně vnitřní zařízení a střechu. Byl založen. Hašení zúčastnili se pouze městští hasiči, nemohli však proti ohni ničeho (nesměli prý dokonce hasit), takže požár strávil celou budovu až na holé zdivo. Šeptalo se, že to bylo dílo holešovských fašistů – členů Vlajky, jejichž mluvčím a organizátorem byl Čech st. a ml. z Nerudovy ulice“. Hlášení četnické stanice o požáru z 12. srpna¹³², zasláné v opisu na Okresní úřad v Holešově, poskytuje konkrétnější informace. Požár byl připraven podobným způsobem jako předchozí požár z 24. července. Hasiči skutečně na místo požáru dorazili, přibližně okolo 23:15 hodin a jejich úkolem nebylo hasit samotnou synagogu, ale zamezit tomu, aby se oheň rozšířil na okolní budovy. Zlínské Gestapo opět zastavilo jakékoliv vyšetřování případu. Hlášení bylo podepsáno velitelem stanice praporčíkem Pazderským. Zájem o vyšetřování ze strany německých policejních složek prakticky nebyl. Zbytky židovské synagogy byly odklizeny do 15. června 1942¹³³. Materiál z obvodových zdí byl rozprodán. Zachoval se tajně pořízený filmový materiál z let 1941 a 1942, kde je bourání templu zachyceno. Holešov tak přišel o významnou městskou památku a obavy Židů z budoucnosti stále rostly.

¹²⁸ Pozn.: vyhláška dále stanoví doby: ve Fryštáku od 10 – 11 hod.; Bystřice p. Hostýnem od 11 – 12 hod. a totéž platilo i pro ostatní obce okresu.

¹²⁹ SOkA Kroměříž, Kronika města *Holešov 1920 – 1943*.

¹³⁰ Srov. PUMPRLA, S., *Zničení nové synagogy v Holešově*. In Zpravodaj města Kroměříže, Kroměříž, 1985, č. 2, s. 23 – 24.

¹³¹ SOkA Kroměříž, Kronika města *Holešov 1920 – 1943*, s. 130.

¹³² Viz Pumpřla, s. 24.

¹³³ SOkA Kroměříž, Kronika města *Holešov 1920 – 1943*, s. 139.

V červenci byl vydán v Berlíně příkaz, který později změnil dosavadní politiku nacistů k Židům. Cíle k odstranění Židů z území ovládaného Říší byly postupně radikalizovány. Dne 30. července 1941 pověřuje říšský maršál Herman Göring šéfa RSHA Reinharda Heydricha, aby vpracoval koncept ke „konečnému řešení“ s Židy. Zadaný koncept byl během několika měsíců vypracován.

Dne 1. září 1941 byl vydán policejní příkaz s platností pro celé území protektorátu. Bylo nařízeno povinné označování Židů. Všem Židům, starším 6 let bez rozdílu pohlaví bylo zakázáno chodit na veřejnosti bez jasného označení. Tím byla šesticípá, tzv. Davidova hvězda, přibližně o velikosti dlaně, vystřižená ze žluté látky, na které bylo černým písmem napsáno německé „Jude“¹³⁴ (Žid). Hvězda byla dle nařízení nošena na svrchní části oděvu, pevně přišitá na levé straně. Zákon dále zakazoval opouštět bez písemného souhlasu příslušného policejního úřadu místo svého trvalého bydliště. Židé také nesměli nosit řády nebo čestná vyznamenání. Byly ovšem stanoveny výjimky, na které se zákon nevztahoval. Žid nebo Židovka ze smíšeného manželství, kde byl jeden z partnerů nežidem, byli z tohoto příkazu vyjmuti. Porušení bylo samozřejmě trestné. Vydáno a podepsáno říšským ministrem vnitra. Kronika města Holešova zachycuje nařízení následující zmínkou: „*Aby bylo na první pohled zřejmé, kdo je židem a kdo ne, byli dnem 19. IX. Všichni označeni žlutou 6 cípou Davidovu hvězdou (...). Hned se ukázalo, kolik židů je v Holešově*“¹³⁵. Datum 19. září lze snadno vysvětlit. Platnost zákona ze dne 1. září byla až 14 dní po jeho vydání. Existuje vysvětlení - datum zapsané kronikářem, může být chybné.

Dne 6. září 1941 vydal Okresní úřad v Holešově z rozkazu zlínského oberlandrátu nařízení o kontrole balíků¹³⁶, zasílaných Židy. Hlavním důvodem byla obava, jestli Židé neposílají v balíčcích potraviny, jejichž odběr byl vázán na potravinové lístky. Postup kontroly byl dle vyhlášky následující: „*Před odesláním jest každý žid povinen přijíti na městský – obecní úřad s otevřeným balíkem tak, aby mohl býti prohlédnut jeho obsah. Prohlídku provede místní policejní resp. obecní úřad. Po provedené prohlídce zabalí podávající balík v přítomnosti osoby prohlídku provádějící a tato osoba potvrdí provedení prohlídky datem, úředním razítkem a podpisem tak, aby balík nemohl býti již otevřen*“. Nařízením jsou uvědomeny i poštovní úřady. Na konci je uvedena ještě rukopisná poznámka - nařízení bylo v opise dáno policejnímu úřadu k provedení a také ŽNO Holešov.

Dne 27. září byl jmenován samotným Hitlerem zastupující říšský protektor v Protektorátu Čechy a Morava; SS – Obergruppenführer Reinhard Heydrich. Fakticky tak nahradil dosavadního protektora Konstantina von Neuratha, který formálně setrval ve funkci až do r. 1943. Po dobu, kdy působil v úřadu, docházelo k ostřejší perzekuci nejen vůči Židům, ale také proti Čechům.

Téhož den vydává městský úřad, z nařízení Zemského úřadu v Brně, nařízení o zákazu židovské hudby. Zakázáno bylo reprodukování hudebních děl, vytvořených Židy, veřejná reprodukce rozhlasem, televizi¹³⁷ nebo prostřednictvím gramofonových desek. Analogicky bylo zakázáno rozšiřování těchto materiálů. Za nedodržování byl stanoven finanční postih (od

¹³⁴ Pozn.: Označení Židů hvězdou nebo podobným znamením bylo v obsazených zemích běžnou věcí. Židé v ostatních zemích směli mít nápis „Žid“ v národním jazyce (např. ve Francii „Juif“).

¹³⁵ SOkA Kroměříž, Kronika města Holešov 1920 – 1943, s. 130.

¹³⁶ SOkA Kroměříž, Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹³⁷ Pozn.: ačkoliv televize v té době nebyla běžnou věcí, přesto je v nařízení uvedena (viz obr. 3).

10 do 5 000 K), nebo hrozba vězení (od 12 hodin do 14 dnů). Nařízení bylo podepsáno úřadujícím náměstkem Antonínem Taclem.

Okresní úřad v Holešově vydal ke dni 18. listopadu směrnicí, adresovanou nově stanovené Správní komisi města Holešov a všem okresním radám v okrese. Předmětem směrnice bylo „opatření proti židomilským Čechům“ a reagovala na nedostatečné dodržování předpisu o styku Židů s árijci ze dne 6. října 1941. Pouze ve výjimečných případech zůstávali Češi věrní přátelství s Židy a udržovali s nimi kontakt i přesto, že za to hrozily tresty. Vyhlášky a nařízení podněcovaly i v Holešově bezcharakterní lidi k tomu, aby pro vlastní prospěch udávali takovéto lidi Gestapu. Pro zachování a „udržování veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti jeví (se) ohroženo, ukládá se všem okresním a vládním policejním úřadům, aby příslušníci Protektorátu, kteří budou přistiženi, kterak na veřejnosti, na ulicích a ve veřejných místnostech svoje židům přátelské smýšlení ukazují ve zdůrazněném projevovaném přátelském chování vůči označovaným židům, byli v každém případě podle jména zjištěni a o tom učiněno neprodleně písemné oznámení místně příslušnému služebnímu místu tajné státní policie“. Lidé, kteří i přesto zákazu nedbali a byli udáni, skončili v nacistických kriminálech nebo v koncentračních táborech. Není mi známo, kdo byl za své „židomilství“ v Holešově odsouzen. Konkrétní jména mi scházejí.

Ústředna pro židovské vystěhovalce ve spolupráci s dalšími úřady a s ŽNO v Praze odeslala 24. listopadu z Prahy do severočeského města Terezín komando výstavby, tzv. Aufbaukomando. Cílem bylo upravit pevnostní město na separační ghetto, primárně určené pro staré, jakýsi „říšský starobinec“ pro Židy. Terezín se stal jediným koncentračním táborem na území Protektorátu Čechy a Morava. Tábor, který bude mít pro nacisty velkou důležitost. Již v noci z 30. listopadu na 1. prosince 1941 dorazil do Terezína první transport s 1000 Židy¹³⁸. Další podobné transporty přijížděly do Terezína až do konce r. 1941 a po celý rok 1942 a 1943. Kromě protektorátních Židů zde byli umístováni i Židé z Německa, Nizozemí, Rakouska, Belgie, Dánska a dalších zemí.

Z prosince 1941 existují dvě německo-české strojopisné vyhlášky, omezující holešovské Židy. První z nich je datována ke 4. prosinci. Zakazuje Židům návštěvy vzdělávacích a kulturních zařízení, tzn. chození do knihovny, půjčování jakékoliv literatury, navštěvování výstav, obrazáren, muzeí, archivů apod. Majitelé kulturních zařízení byli opět povinni upozornit na tuto skutečnost viditelnou cedulí, umístěnou u vchodu.

Druhá prosincová vyhláška a zároveň poslední v r. 1941 obsahuje datum vydání 20. prosince. Uvádím jí zde v plném znění:

Správní komise města Holešova se usnesla ve své schůzi dne 15. prosince 1941, zakázati všem židům zbytečné prodlévání a zdržování na Hlavním náměstí, ve Smetanových sadech, v Neurathově ulici a v Palackého třídě.

Ti židé, kteří v těchto částech města nebydlí, nesmějí do nich vstoupit a ti kteří tam bydlí nesmějí se v nich zbytečně zdržovati a prodlévati.

¹³⁸ Pozn.: Vlaky s transportovanými Židy zastavovaly v Bohušovicích nad Ohří, neboť přímá vlečka do Terezína byla vybudována až v r. 1942. Odtud byli vězni odvedeni (nemohoucí odvezeni) do Terezína.

Vyhláška byla vydána na základě zmíněného usnesení Správní komise města Holešova ze dne 15. prosince, jak o tom svědčí článek 88/1 v zápisu ze schůze. Zápis dodává, že Židé mají být vyzváni k tomu, aby se od příštího zásobovacího období hlásili u obchodníků, kteří nemají sídlo v následujících, vyhláškou uváděných, místech: Hlavní náměstí (*Hauptplatze*; dnes nám. Dr. E. Beneše), Smetanovy sady (*Smetanagarten*), ulice svobodného pána Neuratha¹³⁹ (*Freiherr von Neurathstrasse*; dnes ulice Masarykova) a Palackého třída (*Palackystrasse*). Jmenované ulice a Hlavní náměstí byly místy, kde se soustřeďovala většina společenského a kulturního dění ve městě. Židovské byty zde byly ojedinělé. Vycházím-li ze soupisu neárijského majetku, na Hlavním náměstí vlastnili dům č. 43 bratři Karel a Jindřich Deutschovi (dnes nám. Dr. E. Beneše č. p. 9), dům č. 48 vlastnila Hedvika Batschová (dnes nám. Dr. E. Beneše č. p. 3), dům č. 17 vlastnil Leo Klein, správce ŽNO Holešov (dnes nám. Dr. E. Beneše č. p. 42) a pronajatý byt v domě č. 43 měl Oskar Klein (dnes nám. Dr. E. Beneše č. p. 9)¹⁴⁰. V r. 1941 se nacházel na Neurathově ulici dům č. 3 (dnes ul. Masarykova č. p. 635), který vlastnili manželé Siegfried a Marta Grünbaumovi. Na Palackého třídě se nacházelo celkem pět židovských bytů, z nichž uvádíme pouze tři, neboť zbývající byty byly v této době již prázdné nebo byly arizovány. V domě č. 17 (dnes č. p. 520) bydlel v pronájmu David Auerbach s rodinou. V tomto době bydlela před emigrací do zahraničí i rodina Stambergerova, která před svým odchodem svůj podíl přenechala Davidu Auerbachovi. Byt v domě č. 5 (dnes č. p. 544) vlastnil MUDr. Zikmund Knopf a konečně dům č. 58 vlastnila a bydlela v něm Regina Szuranová.

¹³⁹ Pozn.: též Neurathova ulice.

¹⁴⁰ Pozn.: není známo, jestli zde majitelé ještě v r. 1941 bydleli, nebo zda byli dříve vystěhováni do jiné městské části.

6.5 Události v roce 1942

V lednu r. 1942 byl zpečetěn osud Židů, žijících na obsazeném německém území a ve státech pod sférou nacistického vlivu. Dne 20. ledna konala se na zámečku ve Wannsee na předměstí Berlína konference zástupců SS, SD a některých dalších správních orgánů, která rozhodla o dalším postupu proti Židům. Bylo rozhodnuto, že dosavadní způsob vystěhování do zahraničí byl nedostačující a pomalý, a proto bylo schváleno tzv. „konečné řešení židovské otázky“ („*Endlösung der Judenfrage*“). Článek III. z tajně pořízeného protokolu zmiňuje mj. i území protektorátu: „*Při praktickém provádění konečného řešení bude Evropa pročešána od Západu na Východ. Území Říše včetně Protektorátu Čechy a Morava musí mít přednost, třeba už jen z důvodů bytových a sociálně politických potřeb. Evakuovaní Židé budou převezeni nejprve do takzvaných tranzitních ghatt, aby odtud byli odvezeni dále na Východ (...). Nemáme v úmyslu evakuovat Židy starší 65 let, ale odevzdat je do ghatta pro staré – počítá se s Terezínem*“¹⁴¹. Pojem „evakuace“ zde neznamena přestěhování z důvodů bezpečí a ochrany, právě naopak. Nacisté nepoužívali v úředním jazyce přímé výrazy pro skutečnost, např. „evakuace“ byla synonymem pro násilné přestěhování. Podobně i výraz „konečné řešení“, jenž v praxi znamenal zbavení se židovské rasy.

Perzekuční opatření byla v Holešově vydávána i po celý rok 1942. První nařízení jsou vydána v únoru. Dne 16. února vydal Okresní úřad v Holešově směrnici Správní komisi města Holešova, četnickým stanicím a obecním radám v okrese. Směrnice poukazuje na nedbalý způsob, jakým protektorátní policie a četnictvo vykonává dozor nad Židy, kteří vykonávají veřejné práce (tím je míněno např. odklizení sněhu na chodnících). Vytýkala příslušníkům policejních orgánů rozhovory s Židy, dokonce že umožňují obyvatelům, aby Židům projevovali své sympatie. Prakticky se jednalo o výstrahu všem, kdo se k Židům takto chovali. Neuposlechnutím se dotyčný vystavoval nebezpečí ze strany německé justice (není uváděn konkrétní postih).

Zákaz používání prádeln (provozovaných jako živnost) byl pro Židy vydán dne 19. února Okresním úřadem v Holešově. Správní komise tento zákaz schválila dne 23. února 1942. O tomto zákazu byly uvědomeny všechny prádelny a čistírny, které musely tento zákaz veřejně vyvěsit u vstupu.

Od 24. února 1942 byli Židé přiděleni k nakupování jen v určených obchodech. Předpis Okresního úřadu byl adresován následujícím živnostníkům: p. Ludvíku Kocfeldovi, řezníkovi; p. Ladislavu Prusenovskému, pekaři a pí Ludmile Votavové, obchodnici (všichni s živností v Holešově). Předpis dále oznamuje, že na základě rozhodnutí zlínského oberlandráta byly výše jmenované živnosti stanoveny jako obchody, určené výhradně Židům. V jiných než určených obchodech bylo nakupování Židům zakázáno pod hrozbou trestů, vyplývajících z protektorátních zákonů. Zřejmě docházelo k rozporům mezi samotnými obchodníky. Usuzuji tak z rukou psaného dopisu pana Ladislava Prusenovského na adresu Okresního úřadu v Holešově ze dne 15. dubna 1942¹⁴². „*Dne 24. 2. 42 mě bylo na základě nařízení pana Oberlandráta určeno prodávat chléb židům. Dostal jsem od zásobovací komise 15 q mouky a mám teď odvádět lístky, kterých mám málo ze židovské strany neb chléb*

¹⁴¹ Cit. Protokol z konference ve Wannsee [online], Moderní dějiny, 2009, [2011-02-14] dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-konference-ve-wannsee-20-ledna-1942-159/>.

¹⁴² SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

prodává židům pí Votavová a mě tvrdý zde leží, stále neprodaný. Prosím aby okresní úřad zakázal pí Votavové chléb prodávat“.

Dne 23. března bylo Židům upřeno i barvení prádla.

Návštěva zdejších lázní byla doposud neárijcům povolena každý čtvrtek, pokud nedocházelo ke styku s árijskými zákazníky. Omezení platilo až do 30. března, kdy podle rozhodnutí ze zasedání Správní komise města Holešova ze dne 23. března, bylo Židům s okamžitou platností zakázáno všem bez rozdílu pohlaví a stáří následující:

1. *Koupání ve zdejších lázních a přístup do nich*
2. *Přístup k holičům a kadeřníkům bydlícím /mající provozovnu/ na Hlavním náměstí, v ulici svobodného p. Neuratha a Kroměřížské ulici¹⁴³ za účelem provádění holičských a kadeřnických úkonů.*
3. *Zakazuje se všem holičům a kadeřníkům a všem jejich zaměstnancům holiti Židy a prováděti holičské a kadeřnické úkony u ostatních židovských příslušníků /česání židovek atd./ v jejich vlastních bytech a domech. Rovněž se zakazuje prováděti tytéž práce na židech a židovských příslušnicích i v jiných bytech a domech, nepatřících Židům.*

O zákazu byli příslušníci židovské náboženské obce uvědomeni správcem Leem Kleinem, který byl tímto úkolem pověřen. Za nedodržení byl stanoven postih nejen pro „neárije“, jenž si službu nechal provést, ale i pro holiče nebo kadeřníka, který tuto službu provedl (konkrétní postih není ve vyhláše stanoven).

V březnu 1942 začal radikální počátek nacistického „konečného řešení“. Z Terezína začínají počátkem března odjíždět transporty s Židy směrem na Východ. Cílovými stanicemi jsou ghetta a koncentrační tábory v obsazeném Polsku. Transporty odjíždějí každých několik dní. Málokdo z transportovaných válek přežil.

Prostory některých likvidovaných židovských firem se staly předmětem zájmu. Dá se tak soudit na základě odpovědi zlínského oberlandráta z 5. května 1942, zasláné Správní komisi města Holešova. Na dotaz, zda v prázdných prostorách likvidované firmy Philipp Bermann (výroba kůží a kožešin) může být zřízen výkup mléka, bylo kladně odpovězeno. Výkup mléka měl být zřízen na místě bývalé firemní budovy firmy Bermann, na Malém náměstí č. 66 (dnes je dům zbořen). Zpráva uvádí žadatelky o zřízení – paní Marie Pavelková a Ludmila Skácelíková. Zlínský oberlandrát neměl k žádosti žádné připomínky. Náklady, spojené s opravou a zařízením, měly být dle oberlandráta hrazeny majiteli domu, kterými i nadále byli manželé Rudolf a Anna Bermannovi. Likvidace firmy měla být původně provedena již 31. března 1941, podobně jako u výše zmíněné firmy Jacob Deutsch, ale byla provedena důvěrníkem Adolfem Krbeczkem¹⁴⁴ až k 20. lednu 1942.

Hlášení policejního úřadu ze dne 8. května, zasláné Městskému úřadu a Správní komisi města Holešova, poskytuje informaci, kdo vykonával funkci správce a hrobníka na židovském hřbitově. Správcem byl pověřen Albert Tandler, nar. 14. 11. 1879, bytem na Hankeho ulici č. 12. Funkci hrobníka vykonával Gustav Braun, bytem na Malém náměstí č.

¹⁴³ Pozn.: dříve Palackého třída, později přejmenována; dnes opět Palackého třída.

¹⁴⁴ MZA Brno, Oberlandrát Zlín, fond B 258, karton 14.

25 (dnes nám. Svobody č. p. 122). Albert Tandler sdílel osud s Židy, deportovanými do Terezína a odtud do Osvětimi v lednu r. 1943. O Gustavu Braunovi máme pouze zmínku z kroniky města Holešov¹⁴⁵. Válku přežil a vrátil se do Holešova. Bližší informace o jeho osudech během války doposud schází.

Dne 27. května byl v Praze spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Na následky zranění, způsobené výbuchem bomby, zemřel 4. června 1942 v ranních hodinách v pražské nemocnici Bulovka. V den atentátu bylo nařízeno státním tajemníkem K. H. Frankem v celém protektorátu tzv. druhé stanné právo. V Brně začal působit stanný soud od 29. května 1942¹⁴⁶. Nově vzniklý Okresní úřad v Kroměříži zaslal dne 6. června předsedovi Správní komise města Holešova Janu Dutkovi výzvu k pátrání po pachatelích atentátu na zastupujícího říšského protektora. V dokumentu čteme: „*Vedení pátrání po pachatelích atentátu na zastupujícího říšského protektora převzala německá kriminální policie. Pro pátrání budtež nasazeny, pokud možno, všechny síly a budiž uposlechnuto německé kriminální policie. Toto platí pro četnictvo a uniformovanou vládní a okresní policii*“. Udání holešovského městského strážníka Ladislava Schrotta se stalo dvěma Židům z Holešova osudným. Krátce po atentátu dne 1. června 1942 projížděl zmíněný strážník společně se členy zlínského Gestapa Holešovem. Na Schrottovo upozornění byli bezdůvodně zatčeni na okraji židovské čtvrti Štěpán Braun a Rudolf Freund. První jmenovaný, Štěpán Braun, nar. 10. 6. 1895, bytem na Malém náměstí č. 25 (dnes nám. Svobody č. p. 122) byl povoláním hostinským. Rudolf Freund, nar. 30. 9. 1876, byl holešovským obchodníkem. Zatčen byl také bývalý majitel firmy na výrobu kožených výrobků Rudolf Bermann. Nad všemi jmenovanými byl vynesena stejný rozsudek – smrt. Zatčení byli odvezeni nejprve do Zlína a odtud do Brna, kde byli 15. června 1942 popraveni v Kounicových kolejích (Brno–Žabovřesky)¹⁴⁷. Součástí odvetné akce bylo také vypálení dvou českých vesnic – Lidice a Ležáky (10. a 24. června 1942).

V srpnu došlo i k omezení při výdeji potravin. Dokazuje to výpis z vyhlášky č. 284 ministerstva zemědělství a lesnictví z 10. srpna 1942¹⁴⁸. Paragraf 1, který níže cituji, určuje, jaké zboží je Židům zakázáno vydávat:

§ 1

Každý úplatný nebo neúplatný výdej ovoce, zeleniny, hub všeho druhu a jakéhokoliv původu, čerstvých, sušených anebo jinak konservovaných včetně sušených plodů a ořechů, vín, ovocných šťáv a ovocných sirupů všeho druhu a lihovin, dále marmelády, jamů, sýrů, cukrovinek, ryb a výrobků z ryb všeho druhu, jakož i drůbeže a zvěřiny všeho druhu, také konservované, židům se zakazuje. Tento zákaz výdeje platí stejně jako pro pěstitelé, výrobce, zpracovatele a zpracovatele, tak i pro spotřebitele.

Jak je vidno z citovaného paragrafu, okruh potravin byl Židům opravdu radikálně zúžen a jim nezbyvalo nic jiného, než šetřit s potravinami, které jim byly ještě dostupné.

¹⁴⁵ SOkA Kroměříž, kronika města Holešov 1943 – 1945, s. 46.

¹⁴⁶ Viz Čapka, s. 188.

¹⁴⁷ Viz Zahradník, s. 79 a 83.

¹⁴⁸ SOkA Kroměříž, Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec, fond B-a-2, inv. č. 643.

Dne 28. srpna byla zaslána vyhláška, adresovaná všem soukromým, základním a středním školám v okrese Kroměříž, zakazující vyučování židovských dětí. Dle data vydání lze soudit, že se dbalo na to, aby židovské děti nemohly nastoupit školní docházku do nového školního roku 1942 /1943. Zákaz byl vydán v souladu se směrnicí ministerstva školství ze dne 17. července 1942. „*Ministerstvo školství (...) s okamžitou platností zakazuje v Protektorátu Čechy a Morava jakékoliv vyučování židovských dětí. To jest platné také pro výuku v soukromí nebo v soukromých hodinách*“¹⁴⁹. Do nového školního roku již žádné židovské dítě nenastoupilo.

V září došlo k transportování tří Židů, kteří žili v Holešově. Manželka Rudolfa Müllera (zatčeného při Akci Albrecht I) Marie Müllerová se synem Tomášem nastoupila dne 4. září v Praze do transportu Bt, směřujícím do Terezína. Odtud odjeli po měsíci stráveném v Terezíně dne 8. října transportem Bu do vyhlazovacího tábora Treblinka, nacházejícího se na obsazeném území Polska (pod správou německého územního celku Generální gouvernement). Den transportu je zároveň považován za den jejich smrti. Synu Tomáši Müllerovi bylo v den smrti pouhých 12 let. Dne 26. září byl nucen nastoupit do transportu z Ostravy holešovský rodák Viktor Braun (s reg. č. 394). Transport s označením Bl byl určen do Terezína. Dalším transportem s označením Bt (a s reg. č. 185) odjel dne 5. října 1942 rovněž do tábora Treblinka, kde zahynul. Šlo pouze o ojedinělé případy. K dalším transportům příslušníků židovské komunity v r. 1942 již nedošlo. Pamětnice vzpomíná¹⁵⁰, že občas pronikly nějaké zprávy o tom, jaký je život v Terezíně, co je nutné si vzít s sebou, až dojde k tomu, že budou zdejší Židé také transportováni. Deportace byla s obavami očekávána, a proto se pomalu balily potřebné věci, dělaly se zásoby loje a jíšky a pletly se teplé punčochy.

Nevyjasněná zůstává smrt Lea Ehrlicha, nar. 27. 1. 1898 v Holešově. Studoval na místním reálném gymnáziu¹⁵¹. V rodokmenu rodiny Ehrlichových, mj. sestaveným Hermannem Ehrlichem, je u jeho jména tato poznámka: „Leo Ehrlich 1898–1942 Polsko, Majdánky zastřelen se ženou i dítětem“. Záznam se shodným jménem ani datem narození Terezínská pamětní kniha ani Ústřední databáze jmen obětí šoa neuvádí. Datum úmrtí neuvádí ani pomník rodiny Ehrlichů na židovském hřbitově v Holešově.

Směrnice Správní komise města Holešova ze dne 21. září rozšiřuje výše zmíněný zákaz používání prádel a čistíren, vydaný 26. února 1942. Ve směrnici není uvedeno, jaký bude další postup. Pro přesnost citujeme přímo německy psaný originál: „*Das Verbot der Benützung gewebsmässig betriebener Wäscherin durch Juden wird auf die gewerbsmässig betreiben Wäschmangeln ausgedehnt*“¹⁵². Zmínka o dalším postupu schází. Uvedená směrnice je posledním mně známým vydaným dokumentem, jenž perzekvoval holešovské Židy v závěru roku 1942. Lze předpokládat, že v posledních měsících byly již plánovány transporty na leden r. 1943.

¹⁴⁹ Pozn.: citovaná část je psána německy: „*Das Ministerium für Schulwesen (...) mit sofortiger Wirkung im Protektorat Böhmen und Mähren jeden Unterricht an jüdische Kinder untersagt. Ab sofort ist jede Beschulung der jüdische Kinder durch besoldete oder unbesoldete Lehrkräfte untersagt. Dies gilt auch für den Unterricht in Privatstunden*“.

¹⁵⁰ Pozn.: na základě osobní korespondence s pí Evou Pytelovou ze dne 26. 12. 2010.

¹⁵¹ Viz Zahradník, s. 86.

¹⁵² Pozn.: překlad textu: „*Zákaz využívání po živnostensku provozovaných prádel a čistíren židy bude rozšířen*“.

7. Tragický rok 1943

Čtvrtý rok nacistické okupace v bývalém Československu byl pro holešovskou židovskou komunitu rokem velmi tragickým. Díky dokumentům, fotografiím a přímému svědectví mohu poměrně detailně zobrazit, co se událo v ledu r. 1943.

Ve čtvrtek 14. ledna bylo ŽNO v Praze hlášeno, že ŽNO Holešov nemůže poskytnout informace o Židech, kterým byla poskytnuta sirotčí půjčka, neboť to bylo Ústřednou pro regulaci židovské otázky v Čechách a na Moravě zakázáno. Vyžádané informace budou dle dokumentu podány „dobrovolně až těsně před odjezdem v sobotu buď písemně nebo ústně“.

V pátek 15. ledna se konalo zasedání Správní komise města Holešov, což dokazuje protokol ze schůze. Přítomni byli: Jan Dutka (předseda), Rudolf Niemetz, Karl Appeltauer, Norbert Böhm, Jaroslav Chytílek, Antonín Krutil, JUDr. Alois Ruprecht a Augustin Šidla. Omluven byl Arnošt Doležel. Článek č. 926 zmiňuje židovský transport dvěma body. V bodě 1: „Schvaluje se jednohlasně vyhlásit rozhlase, aby lidé neobtěžovali obec, ani členy správní komise svými žádostmi o židovské byty. Vyzvati občanstvo, aby nic se židy nevyměňovalo a nekupovalo, neboť jsou na to přísné tresty“. Bod 2: „Bere na vědomí, že židé v pondělí dne 18. ledna 1943 budou z Holešova vystěhováni“. Opět zde nalézáme nepřímé označení pro transport – termín „vystěhováni“. Oba body schůze byly schváleny.

V sobotu 16. ledna zasílá Správní komise města Holešova Okresnímu soudu v Holešově, jak bude s holešovskými Židy dále nakládáno. Židovská náboženská obec Holešov podala z příkazu ŽNO Praha Správní komisi telefonickou správu - v pondělí ráno dne 18. ledna 1943 se Židé z Holešova vystěhují a bude to provedeno tak, aby v dopoledních hodinách dorazili do Uherského Brodu. Cíl vystěhování je dle zprávy nejasný, poznamenává, že Židé odjedou „asi“ směr Terezín. Po příjezdu do Uh. Brodu má být majetek navrhnut k likvidaci Ústředně pro židovské vystěhovalectví. Jinými slovy šlo o získání židovského majetku nacisty „legální“ cestou. Židé, kteří byli majiteli domů, či jiného movitého nebo nemovitého majetku, museli podepsat příslušné předávací protokoly.

V pondělí 18. ledna se holešovští Židé dostavili na vlakové nádraží v Holešově. Představu o situaci podává Ing. Květoslav Bábík ve svých vzpomínkách na studentská léta¹⁵³ na místním gymnáziu. Na nádraží byly k vlaku z Bystřice pod Hostýnem připojeny dva osobní vagóny. Všichni Židé byli v černých oblecích, v kloboucích a černých pláštích a s sebou měli plno kufrů zavazadel a balíků s peřinami. „Postávali kolem nástupiště smutně, beze slov, nedívaje se po ostatních lidech na peronu. Kolem nich několik ozbrojených německých vojáků. Na povel »Einsteigen!« za řevu »Los, los!« a pohánění pažbami pušek do zad, nedbaje ani na některé velmi staré a nemohoucí manžele je doslova vtloukli na schůdky a do vagonů“.

Kronika města Holešova o tom píše¹⁵⁴: 18. I. nucený odjezd židů z Holešova, nejprve do Uh. Brodu, odtud do Terezína v Čechách. Každý mohl s sebou vzít 10 kg potravin (na 6 dní) a 50 kg zavazadel, která nesměl otevřít. Smíšená manželství byla z tohoto opatření vyňata. Později došlo i na tato“. Kronika tak potvrzuje nařízení, podle něhož směli Židé mít s sebou pouze 50 kg. Bylo třeba vzít s sebou pouze nejnnutnější věci.

¹⁵³ Srov. Almanach 100 let Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově, s. 69.

¹⁵⁴ SOkA Kroměříž, Kronika města Holešov 1920 – 1943, s. 144.

Vlak odjel z Holešova směr Hulín, Otrokovice, Staré Město u Uherského Hradiště a do Uherského Brodu. Mezi transportovanými byla i Greta Beerová se svými dcerami, starší Erikou a mladší Evou.

Transport z Holešova nebyl jediným, který v těchto dnech do Uherského Brodu přijel. Město s velmi početnou židovskou komunitou bylo určeno jako jedno z pěti moravských měst, v němž bylo nařízeno shromáždění židovských obyvatel pro deportace¹⁵⁵. Ve třech transportech bylo odsud odvezeno do Terezína celkem 2837 Židů. O přechodném pobytu Židů v Uherském Brodě píše v soudobém deníku Vilibald Růžička¹⁵⁶: „Dne 27. ledna 1943 byli do Uh. Brodu koncentrováni židé z Holešovska, ze Zlínska, ze Strážnice, z Hodonína. Bylo jich 2838 osob. V tom bylo 863 z okresu a z Uh. Brodu. Byli nahnáni do přeplněného židovského města, odkud byli převáděni do budovy gymnasia stráženeho 30 četníky“. Datum se neshoduje s faktem, že holešovští Židé přijeli již 18. ledna. Faktem zůstává ubytování v budově gymnázia (dnes na ulici Komenského č. p. 169). Věci, které měli Židé s sebou, byly ponechány na chodníku před hlavním vstupem do budovy. Nutná byla registrace a podepsání protokolů o předání majetku, vysvětlující odjezd holešovských Židů až v sobotu 23. ledna.

Všichni transportovaní Židé byli ubytováni v tělocvičně gymnázia. Na podlaže tělocvičny byly rozmístěny žíněnky na přespání. I když deník V. Růžičky zmiňuje datum příjezdu 27. ledna, scénář transportů byl analogický. Z Uherského Brodu odjely do Terezína celkem tři transporty. První transport s označením Cn odjel v sobotu 23. ledna a s ním odjeli (až na správce ŽNO Holešov Lea Kleina s manželkou a synem) všichni holešovští Židé. Druhý transport s označením Co odjel ve středu 27. ledna. Na seznamu osob zařazených do transportu není nikdo z Holešova. Poslední, třetí transport, s poznačením Cp odjel v neděli 31. ledna a s ním Leo Klein s manželkou Alenou a synem Hynkem.

Cituji z deníku V. Růžičky, jak probíhala příprava k transportu: „*Odpoledne toho dne byli odváděni v průvodu německých četníků v plné zbroji na nádraží a nacpáni do nákladních vozů jako dobytek. Byl mráz, ale ani slámu jim nedali. Každý mohl si vzít zavazadlo do 50 kg, všechno ostatní, jako domácí nářadí a podobně museli zanechat na místě. Smutný pohled mužů, žen a dětí bral se zvolna po schodišti k nádraží*“. Z těchto dnů se zachovalo celkem šest tajně pořízených fotografií. Tři z nich byly vyfotografovány Vilibaldem Růžičkou, autorem zbývajících tří byl Josef Sedláček, oba z Uherského Brodu. Kopie dvou fotografií uvádím v obrazové příloze (viz obr. 8 a 9).

Vlaky, složené z nákladních dobytčích vagónů, odjížděly z uherskobrodského nádraží s transportovanými Židy pravděpodobně po trase Staré Město u Uherského Hradiště, Přerov, Olomouc, Českou Třebovou, Kolín a do Bohušovic nad Ohří. Transporty byly označeny jako tzv. „zvláštní vlaky“ a dorazily do Terezína ve stejný den, kdy z Uherského Brodu odjely.

¹⁵⁵ Viz Bartoš, Trapl: *Vlastivěda Moravská – Svobodný stát a okupace*, s. 204.

¹⁵⁶ RŮŽIČKA, V., *Z doby okupace Uh. Brodu, Hrst vzpomínek*. In Muzeum Jana Amose Komenského, Uherský Brod, 1962, 140 s.

7.1 Poslední zprávy z Holešova

Dříve, než přejdu k popisu života v Terezíně, vrátím se ještě k situaci v Holešově. Ze Židů, žijících ve smíšených manželstvích, zůstal Hermann (Heřman) Ehrlich. Není mi přesně známo, kdy byl z Holešova „vystěhován“. Údajně to bylo také v r. 1943. Byl transportován do přeškolovacího tábora v Lípě (okr. Havlíčkův Brod). Odtud odjel na konci války transportem AE 5 dne 15. 2. 1945 do Terezína, kde byl zařazen k úplnému pracovnímu nasazení. Nucený pobyt v Terezíně přežil. Byl přidělen k práci s koňmi a vozil mrtvolky do krematoria. Smíšená manželství uchránila před transportem z Uh. Brodu i další Židy. Do koncentračních táborů byli zpravidla deportováni ke konci války. Mezi nimi byli: Arnošt Walter Knopf, Lev Löff a Jindřich Michalovský.

Žádná další perzekuční opatření nebo vyhlášky již vydávány nebyly. Konečné řešení židovské otázky bylo v Holešově provedeno transportem do Uherského Brodu. Nabízí se otázky, jak bylo nakládáno s židovským majetkem. Před transportem bylo Židům zakázáno jakkoliv se pokoušet „prodat“ nebo „darovat“ svůj majetek k někomu spravovat po dobu, než se do Holešova opět vrátí. Obyvatelstvo se také takovýchto, třebaže malých transakcí obávalo. Domy a byty, ve kterých zůstala převážná část židovského majetku, byly vyklizeny. Dne 8. února 1943 zaslala Správní komise města Holešova na adresu katolického spolku „Sušil“ žádost o zajištění místnosti pro přechodné uskladnění židovského majetku. Žádost uvádí: „*Na pokyn Zentrale für jüdische Auswanderung a pana Ortsgruppenleiters der NSDAP ve Všetulích, žádám Vás, abyste poskytli a dali k dispozici sál »Orlovnu« ve dvorním traktu hotelu Central, pro přechodné uskladnění věcí a movitého majetku /zejména/ nábytku po židech, kteří byli z Holešova vystěhováni*“¹⁵⁷. Zabavený majetek po skončení války nebyl těm, kdo přežili, v mnoha případech vrácen. V některých případech byl přes zákaz nechán před odjezdem majetek v nežidovských rodinách.

Prázdné židovské byty byly opět předmětem zájmu obyvatelstva. Objevuje se žádost, zda by nemohl být majetek po Židech dán Čechům jako určité „odškodnění“. Podmínky, za jakých bylo „odškodnění“ možné, jsou uvedeny v odpovědi Ústředny pro regulaci židovské otázky. Ta zaslala Správní komisi města Holešov odpověď na dotaz o odškodnění ke dni 18. února 1943. Žádost mohla být kladně vyřízena po splnění několika kritérií. Jednak musela být v souladu s nařízením o židovském majetku a dále musely být uvedeny personálie osoby, jejíž majetek byl vyžádán. Ve čtvrtém odstavci je uvedeno: „*K podání žádosti o odškodnění jest bezvýhradně nezbytné, kromě příjmení a jména dotýčných židů musí býti uvedeno jeho poslední bydliště v Protektorátu, případně jeho datum narození a prostřednictvím policejních orgánů uvede, kdy byl žid odtransportován*“¹⁵⁸.

Zde stopy o židovské přítomnosti až do konce 2. světové války končí. Poslední důkazy přinášejí „potvrzení“ Správní komise města Holešova. Pro příklad uvádím potvrzení, vydané v Holešově dne 8. listopadu 1943¹⁵⁹.

¹⁵⁷ SOkA Kroměříž, *Sloučení židovské a křesťanské obce v jednu politickou obec*, fond B-a-2, inv. č. 643.

¹⁵⁸ Pozn.: originální text: „*Für die Einrichtung eines Entschädigungsantrages ist unbedingt erforderlich, dass neben dem Vor- und Zunamen des betreffenden Juden auch letzte Wohnanschrift im Protektorat, womöglich auch dessen Geburtsdaten angeführt werden und durch Feststellung bei der Polizeibehörde vom Antragsteller ermittelt wird, wann der Jude mit einem jüdischen Transport abgereist ist*“.

¹⁵⁹ Pozn.: originální text je psán německy a uvádím jen v obrazové příloze (viz obr. č. 11).

Potvrzení

Správní komisi města Holešova je tímto oficiálně prohlášeno, že žid Leopold Lustig, obchodník v Holešově, Malé náměstí č. 26 byl evakuován dne 18. 1. 1943 transportem do Uherského Brodu.

Další údaje nejsou Městskému úřadu známe.

7.2 Transporty do Terezína

Následující tabulky uvádějí počet odtransportovaných holešovských Židů, kteří prošli koncentračním táborem Terezín v letech 1939–1945. Transporty jsou v následujících tabulkách řazeny chronologicky.

Tab. 5 Transporty z Uherského Brodu

Označení transportu	Datum odjezdu	Osob v transportu	Počet Židů z Holešova
Cn	23. 1. 1943	1000	188
Cp	31. 1. 1943	837	3

Zdroje dat: Lagus, Polák (2006), s. 254 - 258; Internetový portál www.holocaust.cz

Tab. 6 Ostatní transporty

Označení transportu	Datum odjezdu	Město	Osob v transportu	Počet Židů z Holešova
W	8. 2. 1942	Praha	1000	1
Bd	4. 9. 1942	Praha	1000	2
Bl	26. 9. 1942	Ostrava	860	1
X	2. 12. 1942	Praha	1000	1
AE 5	15. 2. 1945	Lípa	55	1
Cc	20. 11. 1942	Praha	1000	1
AE 8	15. 3. 1945	Praha	139	1

Zdroje dat: Lagus, Polák (2006), s. 254 - 258; Internetový portál www.holocaust.cz

7.3 Přestupní stanice Terezín

V r. 1943 přijížděly již židovské transporty do Terezína poměrně pravidelně. V září r. 1942 bylo velitelstvím RSHA rozhodnuto o zákazu používání výrazu „evakuace“ a bylo nařízeno používat výraz „změna bydliště“ (*Wohnsitzverlegung von Juden nach Teresienstadt*)¹⁶⁰. Terezín měl být městem s vlastní židovskou samosprávou. Skutečnost byla jiná. Vše bylo pod správou Ústředny pro židovské vystěhovalce a orgánů SS. Samosprávu tvořila pouze rada starších, tzv. „Judenältesterat“, podléhající přímo nacistickému vedení tábora.

V době příjezdu holešovských Židů v sobotu 23. ledna 1943 odjelo z Terezína několik velkých transportů do vyhlazovacího tábora Osvětim. Transporty odjížděly v intervalech tří

¹⁶⁰Viz Lagus, Polák: *Město za mřížemi*, s. 85.

dnů od 20. ledna do 1. února 1943. Po příjezdu byli Židé z Holešova ubytováni v Hamburských kasárnách (označovány též č. C III). Stísněná atmosféra byla umocněna nedostatkem místa na spaní. V místnostech se nacházely třípatrové dřevěné palandy, které byly plně obsazené, a tak bylo nutno spát na zemi. Většina z nich nezůstala v stísněných podmínkách ghetta dlouho. Tři dny po svém příjezdu byli přiřazeni k dalšímu transportu do Osvětimi. Transport s označením Cs odjel v úterý 26. ledna 1943. Lze předpokládat, že vlaky jezdily do Osvětimi přes německé Drážďany (*Dresden*), polský Zhořelec (*Zgorzelec*) a buď přes slezskou Svídnici (*Świdnicu*), nebo polskou Vratislav (*Wroclaw*) do Katovic (*Katowice*)¹⁶¹.

Transport dorazil do Osvětimi dva dny po odjezdu z Terezína – ve čtvrtek 28. ledna 1943. Na selekční rampě v Osvětimi II–Birkenau bylo z celkového počtu 1000 osob vybráno 130 mužů a 100 žen. Ostatní zahynuli v plynových komorách, zřejmě téhož dne. Po několika dnech bylo přibližně 100 práce schopných mužů, vybraných při selekci, posláno na práci do kamenolomu v polském městečku Goleśzów (*Holešov*), jenž byl jedním z pobočných pracovních táborů tábora v Osvětimi. Není známo, jestli mezi nimi byl někdo z holešovských Židů. Záznamy, dochované po osvobození v Osvětimi, poskytují několik informací i o Židech z Holešova. Jedná se zejména o tzv. Knihy smrti (*Sterbebücher*)¹⁶². V databázi nacházíme tato jména: Gustav Bachner, nar. 8. 4. 1922, zemřel za neznámých okolností v Osvětimi dne 6. 3. 1943; Lydie Brichtová, nar. 11. 11. 1924 a Emil Kraus, nar. 9. 2. 1897, zemřeli dne 7. 3. 1943; Karel Fischer, nar. 26. 7. 1920 a Alice Grünbaumová, nar. 20. 6. 1917, zemřeli dne 7. 3. 1943; Leo Löff, nar. 2. 10. 1897, zahynul dne 14. 2. 1943 stejně jako ostatní za neznámých okolností. O ostatních holešovských Židech z transportu Cs nemám dalších zpráv.

7.4 Transporty do Osvětimi

Následující tabulky uvádějí počet holešovské Židů, transportovaných v letech 1939-1945 z Terezína do vyhlazovacího tábora Osvětim. Transporty jsou řazeny chronologicky. Celkový počet zcela neodpovídá tabulkám 5 a 6, neboť někteří z transportovaných Židů zemřeli již v Terezíně.

Tab. 7 Transporty z Terezína do Osvětimi

Označení transportu	Datum odjezdu	Osob v transportu	Počet Židů z Holešova
Cs	26. 1. 1943	1000	103
Ct	29. 1. 1943	1000	9
Dm	06. 9. 1943	2528	12
Dl	06. 9. 1943	2479	7
Et	23. 10. 1943	1715	1
Dr	15. 12. 1943	2504	10
Ds	18. 12. 1943	2503	7

Zdroje dat: Lagus, Polák (2006), s. 271 - 272; Internetový portál www.holocaust.cz

¹⁶¹ Viz GOTTWALD, A., *Německé říšské dráhy a Terezín*. In Terezínské studie a dokumenty, 2005, s. 82.

¹⁶²Pozn.: Knihy smrti mají záznamy přibližně o 69 000 vězňích v Osvětimi od 29. července 1941 do 31. prosince 1943. Jména jsou k dispozici i na internetovém serveru www.auschwitz.org.pl.

Tab. 7 Transporty z Terezína do Osvětimi (dokončení)

Označení transportu	Datum odjezdu	Osob v transportu	Počet Židů z Holešova
Eb	18. 5. 1944	2500	3
Ek	28. 9. 1944	2499	3
Ev	28. 9. 1944	2038	2
El	29. 9. 1944	1500	1
Em	01. 10. 1944	1500	1
Eq	12. 10. 1944	1500	2

Zdroje dat: Lagus, Polák (2006), s. 271 - 272; Internetový portál www.holocaust.cz

7.5 Osudy za zdmí židovského města

Další transport odjel 29. ledna 1943 a byl jedním z velkých lednových transportů. Během příštích osmi měsíců z Terezína žádný další transport neodjel. V Terezíně byli práce schopní zapojeni do práce. Mezi těmi, co neodjeli v transportech dále na „Východ“, byla i Greta Beerová s dcerami. V červnu 1942 byla odtransportována do Terezína Paula (Pavla) Beerová (roz. Haasová), manželka Lea Beera, který byl spolujednatel holešovské firmy Beer. Paula Beerová byla původem z Holešova, ale před deportací žila v Prostějově. Pracovala v ghettu jako „ordonanc“ (pomocnice v domácnosti) u prominentní židovské rodiny Ing. Otta Zuckera, zástupce vedoucího židovské samosprávy. Ghetto mělo být pouze „přestupní stanicí“, a proto bylo dobré mít zde někoho vlivného, kdo mohl takzvaně „vyreklamovat“ zařazení do transportu. Paula Beerová zařídila pro pí. Gretu práci v Ústeckých kasárnách a díky ní byla ona i její dcery vyreklamovány z několika následujících transportů. Dcera Erika byla přidělena na práci v truhlářské hale, kde stloukala bedny a později pracovala v krejčovské dílně. Mladší dcera Eva pracovala mimo ghetto v nedalekých Bohušovicích n. Ohří, kde spolu s dalšími dělali zemědělské práce. „*Měla jsem tam velice dobrý kolektiv mladých lidí, byli jsme celý den na čerstvém vzduchu a navíc jsme si občas utrhli nějakou okurku, mrkev nebo celer, což jsme kradli tajně a museli jsme to tam sníst, protože když jsme se vraceli do ghetta, tak nás prohlíželi*“¹⁶³.

Před odjezdem dalších transportů zemřeli v nuzných podmínkách ghetta i Židé z Holešova. Rada starších terezínského ghetta (*Der Ältestenrat Ghetto Theresienstadt*) vydávala od 24. prosince 1941 do 31. srpna 1944 tzv. Oznámení o úmrtí¹⁶⁴ (*Todesfallanzeige*). Do jaké míry je záznam o příčině pravdivý, nevíme. U starších lidí je uváděna jako příčina smrti sešlost věkem (*Altersschwäche*), což zřejmě nebyla pravá příčina.

U některých holešovských Židů lze zjistit z těchto oznámení datum a příčinu úmrtí.

Krátce po příjezdu zemřela Hermína Batschová. Záznam uvádí datum 11. 2. 1943 a příčinou úmrtí byt střevní katar (*Enteritida*). O den později, 12. 2., umírá na stejnou nemoc, tedy střevní katar, nejstarší příslušník holešovské židovské komunity – Leopold Lustig (ve věku 90 let). Dne 22. 2. 1943 zemřel Bernhard Weinstein. Oznámení o úmrtí uvádí jako příčinu buď plicní edém, nebo na plicní gangrénu (v originále *Lungenödem – Lungenbrand*).

¹⁶³ Pozn.: na základě osobní korespondence s pí Evou Pytelovou z 26. 12. 2010.

¹⁶⁴ Pozn.: kopie dokumentů jsou uvedeny u jednotlivých jmen v internetové databázi serveru www.holocaust.cz.

V březnu zemřel nejmladší člen holešovské komunity, Pavel Bermann, dne 3. 3. 1943 na zánět plic. V době úmrtí měl jeden rok a čtyři dny. Marie Müllerová zemřela 18. 3. 1943 podle záznamů na sešlost věkem, spojeným se slabomyslností. Za blíže neznámých okolností zemřela dne 28. 3. 1943 Julie Klopperová. O den později (29. 3.) zemřela v den svých devadesátých narozenin Tereza Haasová (za blíže neznámých okolností). Tentýž den zemřela i Růžena Lustigová.

V dubnu a v květnu zemřeli další tři holešovští Židé. Příčina smrti není známa. Vítězslav Fall zahynul dne 10. 4., Nathan Fischer zemřel dne 1. 5. a Heřman Rosenblatt dne 5. 5. 1943. V červnu zemřela za neznámých okolností Helena Schindlerová (8. 6) a 12. 6 zemřel Moritz Ehrlich, dle záznamů na střevní nebo plicní katar (*Enterokolitis – Darmentzündung, Bronchopneumonia – Lungenentzündung*).

Tragickým byl i červenec a srpen, kdy zemřelo pět holešovských Židů. Dne 15. 7. zemřela Teresie Fischerová na onemocnění, zvané urémie (onemocnění, způsobené hromaděním odpadních látek z důvodu ledvinové disfunkce). Na sešlost věkem zemřela 3. 8. Amalie Fallová. Siegfried Grünbaum zemřel dne 12. 8. na selhání srdeční a cévní činnosti. Na sešlost věkem zahynula koncem srpna Regina Cecílie Bermannová (22. 8.) a Teresie Grossová (30. 8.). Zářijovými transporty bylo do Osvětimi odtransportováno devatenáct Židů z Holešova.

V posledních měsících roku 1943 zemřeli ještě čtyři Židé. Sophie Kleinová dne 9. 9., příčina smrti neznámá, Angelus Lustig dne 1. 10. – příčina neznámá, Leopold Mandler dne 11. 10. a poslední obětí terezínského ghetta v r. 1943 byla Františka Braunová (25. 11.). I u posledních dvou byla příčina smrti neznámá. V Osvětimi zahynula dle záznamů Knih smrti Jindřiška Bergová, dne 27. 12. 1943.

8. Terezínský rodinný tábor

Záříjové transporty českých vězňů z Terezína, určené do Osvětimi II – Birkenau, byly „ubytovány“ v oddělené části - označovaném Terezínský rodinný tábor (v záznamech označován BIIb). V Birkenau byl výjimkou, neboť po příjezdu neprocházeli transportovaní „výběrem“ (selekci). Přívlastek „rodinný“ znamenal, že rodiny zůstávaly v jednom společném oddělení tábora a nebyly rozděleny, jako v ostatních částech tábora. Dodnes není zcela jasné, k jakému účelu byl tábor zřízen. Jedním z možných vysvětlení může být delegace Mezinárodního červeného kříže v Terezíně v dubnu 1944. Do tábora bylo posláno celkem šest transportů s označením „po 6 měsících SB“ (*Sonderbehandlung*, čes. zvláštní zacházení, nebo zvláštní určení; tento pojem, používaný nacisty, byl synonymem pro usmrcování lidí). Ve skutečnosti to znamenalo likvidaci ubytovaných po šesti měsících od transportu¹⁶⁵.

Podle záznamů bylo počátkem r. 1944 v terezínském koncentračním táboře umístěno dvanáct Židů z Holešova. Transportem Eb odjela počátkem května i Greta Beerová s oběma dcerami. Byl posledním transportem, který se v Osvětimi stal součástí rodinného tábora. *„Nemohli jsme se posadit, natož ležet. Nedalo se jíst, spát, chodit na záchod. Všechno bylo děláno tak, aby nás nejen ponížili, ale také proto, aby nás přetvořili k obrazu svému, na bytosti nižší kategorie. Cestou se mi podařilo vyhodit z vlaku dopis, adresovaný do Holešova, který pak skutečně došel. V Holešově tak věděli, že ještě žijeme“*¹⁶⁶.

Dne 15. 6. 1944 zemřela v den svých devadesátých narozenin v terezínském ghettu Jeti Gängerová. Zbývajících osm holešovských Židů bylo odtransportováno v r. 1944 rovněž do Osvětimi dalšími pěti transporty.

Nucený pobyt ve vyhlazovacím táboře přežili čtyři členové židovské komunity. *„Když jsme vystoupily v Osvětimi–Birkenau, špinavé, unavené a hladové, sebrali nám zbytek věcí a nahnali nás do sprch. Všude znělo »Mach schnell! Raus!«. Po vysprchování nám hodili nové šaty. Během sprchování hrála lágrová kapela vídeňské valčíky“*¹⁶⁷. Greta Beerová byla s dcerami tetována registračním číslem, což bylo v Osvětimi specifickým způsobem evidence. Mladší dcera Eva byla tetována číslem A 5037. Na Birkenau vzpomíná: *„Všude dokola byly ostnaté dráty, z několika vysokých komínů stále stoupal dým a celé ovzduší bylo prosyceno nasládlým krematorijním zápachem“*¹⁶⁸. Dodává, že o situaci mimo tábor a o průběhu války neměli nejmenší ponětí. Dne 10. července 1944 odjel z terezínského rodinného tábora pracovní transport. Byl v pořadí druhý, který byl poslán na doplnění pracovních sil v Říši. V transportu bylo odvezeno přibližně 250 žen, mezi nimi i Greta Beerová s oběma dcerami.

Do Osvětimi byl dne 29. 9. 1944 transportován z Terezína Jan Süß. Vzhledem ke svému věku (20 let) byl také poslán na práci do Říše. Byl osvobozen spojeneckými vojsky v koncentračním táboře Dachau dne 29. dubna 1945¹⁶⁹. V Dachau zemřel dne 18. 1. 1945

¹⁶⁵ Srov. Terezínský rodinný tábor v Osvětimi – Birkenau [online], Institut Terezínské iniciativy, [2011-02-16], dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/family_camp.

¹⁶⁶ Cit. Vzpomínky pí Evy Pytelové, roz. Beerové [online], Petr Zemánek, Jaroslav Richter, 2010, [2011-02-16], převzato z internetového portálu Post Bellum dostupné na: <http://www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1804>.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Viz Zahradník, s. 118.

holešovský Žid Jindřich Tauss. Byl pravděpodobně deportován podobným způsobem jako Jan Süß, neboť zahynul ve věku 33 let.

Koncentrační a vyhlazovací tábor Osvětim byl osvobozen sovětskou Rudou armádou dne 27. ledna 1945. Tento den je od r. 2005 připomínán jako Mezinárodní den obětí holocaustu.

8.1 Poslední dny Hitlerovy říše

Ženský transport z Osvětimi byl poslán do Christianstadtu, pobočného pracovního tábora jihopolského koncentračního tábora Gross–Rosen (*Rogoźnica*). Pracovní tábor byl vybudován v lesích nedaleko polského městečka Krzystkowitz (dnes leží v Lubušském vojvodství), a nacházela se zde muniční továrna D. A. G Alfred Nobel¹⁷⁰. Zde musely ženy pracovat. Celý objekt byl oplocen ostnatým drátem, nacházelo se zde pět obytných bloků, kuchyně, umývárny, latríny a kanceláře SS. „*Tento tábor vedly ženy, esesačky, které byly mimořádně kruté a chovaly se k nám velice nelidsky. Vymýšlely si nesmysly, kvůli kterým jsme stály celé hodiny na apelu, kde nás dokola počítaly. Hlavně se tak dělo v neděli, kdy byl pracovní klid, ale také nás budily uprostřed noci, podle jejich nálady*“¹⁷¹. Zde se poprvé dozvěděly, jaká je současná válečná situace, neboť v táboře se nacházely nejen Češky, ale i zajatkyň z Německa, Holandska, Polska a Maďarska. V nelehkých podmínkách vyčerpávající práce v muniční továrně pracovaly až do února 1945. Tábor byl zrušen kvůli postupu sovětské rudé armády z východu a vězeňkyně nastoupily dne 3. února 1945 pochod smrti. Mezi vězeňkyněmi byla i rodina Beerova.

„*Dostaly jsme každá malou konzervu paštiky, malý bochník chleba a za doprovodu vysloužilých vojáků Wehrmachtu jsme se vydaly na pochod smrti, který trval 6 týdnů. Bloudily jsme německou rozbombardovanou zemí denně kolem 15-20 km a spaly příležitostně ve stodolách německých sedláků. Zásobování bylo příležitostné, sedláci nám museli uvařit kotel brambor nebo nějakou šlichtu, jinak jsme neměly nic. Pily jsme vodu z pumpy a občas se umyly také u pumpy. Během cesty jsme slyšely velmi blízké dunění letadel a také jsme zažily historický nálet na Drážďany, když jsme spaly nedaleko a druhý den potkávaly průvody lidí, táhnoucích od města s vozíčky s majetkem, který jim zůstal po bombardování*“¹⁷².

Po šesti týdnech byly vězeňkyně, které přežily náročný pochod, naloženy do transportu, kterým byly odvezeny do koncentračního tábora Bergen–Belzen v Německu. V táboře byla veliká bída a vězně sužovaly různé nemoci. „*Vězni tam byli na pokraji svých sil, tyfus a jiné nemoci a zejména průjmy kosily denně spousty lidí a nebyl nikdo, kdo by mrtvolu odstraňoval. My samotné jsme byly trosky, a přesto jsme musely kopat hromadné hroby a odnášet mrtvolu k těmto hrobům*“¹⁷³. V těchto podmínkách zahynula Greta Beerová. „*Bylo také mnoho těch, kteří na konci války útrapami zešleli. Mezi nimi byla i naše maminka. Seděla zcela apaticky v baráku, netečně se dívala kolem a nic nevnímala. Již za pochodu smrti*

¹⁷⁰ Pozn.: Alfred Nobel - Dynamit Aktien Gesellschaft.

¹⁷¹ Pozn.: citováno z osobní korespondence s pí Evou Pytelovou ze dne 4. 1. 2011.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Cit. Vzpomínky pí. Evy Pytelové, roz. Beerové [online], Petr Zemánek, Jaroslav Richter, 2010, [2011-02-16], převzato z internetového portálu Post Bellum dostupné na: <http://www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1804>.

*se u ní projevoval syndrom »věčného hladu«*¹⁷⁴. Náhrobek rodiny Beerových na židovském hřbitově v Holešově uvádí, že zahynula dne 28. dubna 1945, krátce po osvobození tábora. Ani starší dcera Erika na tom nebyla psychicky dobře a ze zoufalé situace si podřezala žíly na ruce. Díky okamžitému ošetření ran nezemřela.

Bergen–Belzen byl osvobozen 15. dubna 1945 anglickou armádou. Tábor byl zamořen nemocemi, které roznášely všudypřítomné vši. Do tábora dorazili krátce po osvobození vojáci v rouškách a s nůžkami, které měly zavěšené na krku. *„V našem baráku se ptali na to, kdo mluví anglicky. Přihlásila jsem se a oni mne požádali o vypracování seznamů těch, kteří potřebují okamžitou pomoc. To ale byly skoro všechny. Nastal zmatek, každá chtěla pryč. Jako první jsem nechala zapsat maminku a Eriku, ale protože všechny chtěly do nemocnice, bralo se to pak postupně. Vojáci každé rozstříhli nůžkami oblečení, zabalili ji do prostěradel a odváželi do nemocnice. Vojáci mne překvapovali dotazy, kde máme kino, jídelnu, koupelnu a kulturní zařízení. Domnívám se, že tyto otázky byly položeny spíše z šoku*¹⁷⁵. Osvobozené vězeňkyně byly odvezeny do nedaleké nemocnice. I přesto spousta z nich dny po osvobození nepřežila. Eva Beerová onemocněla skvrnitým tyfem, a proto zůstala po nějakou dobu v péči lékařů a přežila. Erika Beerová zemřela po osvobození na následky miliární tuberkulózy dne 13. června 1945¹⁷⁶. Do Holešova se už nevrátila.

¹⁷⁴ Cit. Vzpomínky pí. Evy Pytelové, roz. Beerové [online], Petr Zemánek, Jaroslav Richter, 2010, [2011-02-16], převzato z internetového portálu Post Bellum dostupné na: <http://www.pametnaroda.cz/witness/recording/id/1804>.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Pozn.: o pobytu v Bergen–Belzenu svědčí i kartotéční lístek v archivu FŽO Praha, viz Zahradník s. 78.

9. Poválečný Holešov

Holešov byl osvobozen sovětskou Rudou armádou za podpory místních partyzánských skupin a organizací dne 6. května 1945. Po osvobození byl ustanoven šestatřicetičlenný Okresní národní výbor, jehož úkolem bylo vypořádat se v Holešově s fašisty a kolaboranty. Předsedou ONV se stal Dr. Rudolf Plajner, profesor holešovského reálného gymnázia¹⁷⁷.

V kronice města Holešov¹⁷⁸ jsou zaznamenány tyto události zápisem ze dne 15. května. Mj. se zde také uvádí návrat holešovských Židů: „15. V. projíždějí Holešovem veliké transporty všelijakého lidu, většinou Rusů, Poláků, vracejících se z říše do vlasti. Většina z nich šla pěšky spoléhajíc se, že je nějaký ruský transport vezme do auta. Vrátili se také někteří holešovští židé (Ehrlich, Braun, Bachner, starý Gänger a dr. Knopf). Přicházejí také ti, kteří byli odvečeni do koncentráků (dr. Marek, insp. Mlynář a Lída Mucalíková). Jeví se nedostatek chleba, neboť místní pekaři mají jen na 10 dní mouky. Ve školách začíná pravidelné vyučování“. Kronika uvádí pět jmen.

První jmenovaný je bezpochyby Hermann (Heřman) Ehrlich, který byl osvobozen v Terezíně. Druhý jmenovaný je Gustav Braun, jeho osud během války mi není znám. Třetí jmenovaný je pravděpodobně Josef Bachner nebo Rudolf Bachner. Usuzuji tak na základě soupisu neárijského majetku z r. 1939, kde jsou oba uvedeni jako majitelé domu na Malém náměstí č. 13 (dnes nám. Svobody č. 176). Je také možné, že se vrátili do Holešova oba. Norbert Gänger jako jediný z rodiny nenastoupil do transportu Cn. Jeho jméno opět figuruje v soupisu majetku, kdy s ženou Viktorií vlastnili na Palackého třídě dům č. 13 (dnes č. p. 553). Viktorie Gängerová zahynula v Osvětimi. Posledním jmenovaným je MUDr. Zikmund Knopf. Dne 15. července se do Holešova vrátila po rekonvalescenci i Eva Beerová. Výše zmiňované prohlášení Okresního národního výboru z 11. září 1947 prohlašuje za „mravně zachovalé státoobčany“ i Arnošta Michalovského, Jindřicha Michalovského, Arnošta Bergmanna a Josefa Redliha st. Po válce se dle mého výzkumu vrátilo celkem dvanáct Židů.

Počet přeživších byl nedostatečný na to, aby byla obnovena původní samostatná náboženská obec. Krátce po skončení 2. světové války k tomu však došlo, byla obnovena menší náboženská obec, jež se v 50. letech stala pouze synagogálním sborem, spadajícím pod ŽNO Kyjov. Od r. 1960 přešla obec pod správu ŽNO Brno¹⁷⁹. Židovská náboženská obec prakticky zanikla tím, že se mnoho holešovských Židů po válce do Holešova už nevrátilo a usadilo se v jiných městech, případně v zahraničí (Stambergerovi, Brichtovi, Kurt Grünbaum, Ina Weinbergerová, Alfréd Nasch a další) a úmrtím posledních členů komunity. Posledním pochovaným na židovském hřbitově v Holešově byl Hermann (Heřman) Ehrlich, který zemřel 4. 8. 1987.

Židovská čtvrť, která vznikala po staletí, byla koncem 70. let 20. stol. z části zbourána, neboť domy byly většinou opuštěné nebo ve špatném stavebním stavu. Západní část je dnes zastavěna novostavbami. Původní výšková úroveň čtvrti byla zvláště necitlivě znehodnocena vysokou budovou domova důchodců¹⁸⁰ (dnes Dům pro seniory).

¹⁷⁷ Srov. Almanach 100 let Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově, s. 20.

¹⁷⁸ SOkA Kroměříž, Kronika města Holešov 1943 – 1970, s. 46.

¹⁷⁹ Viz KLENOVSKÝ, J., Židovské památky Zlínského kraje. Zlín, 2010, s. 20.

¹⁸⁰ Srov. KUČA, K., Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 2. Praha, 1997, s. 118 – 119.

Závěr

Šest let německé okupace na území bývalé Česko–Slovenské republiky způsobilo zánik nejjedné židovské komunity. V důsledku nacistické perzekuce de facto zanikla i židovská komunita v Holešově. Jak bylo dříve řečeno, údaj o přesném počtu židovských obyvatel před vytvořením protektorátu schází. Poslední sčítání lidu v r. 1930 uvádělo počet 273. Nyní zde uvedu čísla o počtu obyvatel po vytvoření protektorátu v březnu 1939. K datu 1. března 1939 jsem na základě archivních materiálů a soupisu obětí došel k číslu 241. Den po německé okupaci, 16. března, dva z nich spáchali sebevraždu. Gestapem bylo zatčeno devět Židů, z nichž byli tři popraveni, šest z nich posláno do koncentračních táborů. Po válce se vrátili do Holešova dva z nich, tři zemřeli a o jednom nemám přesné údaje. Dva byli zastřeleni za neznámých okolností v Polsku a nejsou mi známy bližší skutečnosti o jejich osudech. Jeden Žid zemřel přímo v Holešově za neznámých okolností. Oběťmi nacistického „konečného řešení“ bylo celkem 205 holešovských Židů, z nichž nucený pobyt přežilo pouze dvanáct. Jedenácti holešovským Židům se ještě v průběhu roku 1939 podařilo emigrovat do zahraničí. Osudy pěti osob jsou mi neznámé. Výsledný počet holešovských obětí je 217. Tímto údajem upřesňuji informace, které jsou uváděny jen pro Holešov a okolí.

Také počet osob, které holocaust přežili a vrátili se do Holešova, se u různých autorů liší. Například Jaroslav Klenovský uvádí, že se vrátilo celkem 15 Židů, Jan Otáhal uvádí celkem 14 Židů. Na základě výzkumu jsem došel k závěru, že do Holešova se po skončení války vrátilo 13 Židů, z nichž se v krátkém čase dva odstěhovali. Počet čtrnáct lze vysvětlit například tím, že v Bystřici pod Hostýnem byli za plnoprávné občany v r. 1947 dva Židé. Je tedy možné, že jsou počítáni v rámci Holešova. Jedním z nejdůležitějších poznatků je skutečnost, že 252 jmen, uvedených na pamětní desce v interiéru obřadní síně na židovském hřbitově v Holešově, nepatří jen holešovským Židům. V současné době žijí v Holešově jen dvě rodiny židovského původu.

Dodnes se zachovala starší ze dvou synagog – Šachova. Na místě nacisty zničené nové synagogy je dnes zatravněný prostor se smuteční vrbou a pamětním kamenem. Zachován je také židovský hřbitov s obřadní síní, kde je umístěna pamětní deska se jmény židovských obětí z bývalé samostatné ŽNO Holešov. Od r. 2001 je pořádán občanským sdružením Olam – společnost Judaica Holešov festival s názvem Týden židovské kultury.

Cíl, stanovený v úvodu, odhalit některá tajemství, související s židovskou čtvrtí, byl do jisté míry dosažen. Podařilo se mi popsat některá místa, kde před sedmdesáti lety žily celé židovské rodiny. Některá místa bychom dnes již v Holešově nenašli. Některé domy zůstaly po úpravách v Holešově dodnes, takže si díky mé práci mohou lidé uvědomit, jak vypadala jedna z holešovských čtvrtí. Nezastírám, že informace nejsou kompletní a mohou být předmětem dalšího bádání. Myslím si, že i přes některé nedostatky se mi podařilo vytvořit plastický a ucelený pohled na problematiku židovské komunity v Holešově formou spojení obecně známých evropských dějin s konkrétními místy a osobami.

Významným přínosem mé práce bylo vypátrání paní Evy Pytelové, která mi pomohla řadu otazníků místní historie objasnit. Její životní příběh, sepsán na základě osobní korespondence a internetového serveru Paměť národa, vyvrací teorii o tom, že dnes již nežije nikdo z holešovských Židů. Myslím, že málokdo příběh paní Pytelové zná, a že by měl být do budoucna zachován v ucelenějším tematickém celku. Je možné, že není jedinou, která dnes

může o hrůzách holocaustu v Holešově vypovídat. Pátrání po osudech není ještě zcela u konce. Také díky ní dnes lze vysvětlit záhadu na náhrobku rodiny Beerových na židovském hřbitově v Holešově. Velmi si cením výpovědi paní Pytelové, i toho, že mi dovolila její vzpomínky veřejně publikovat v této práci.

Práce by mohla být využita k veřejnému publikování a mohla by tak rozšířit např. regionální publikace, které vycházejí v rámci „Knihovničky Holešovska“. Uplatnění by mohla nalézt i v rámci každoročně konané konference „Židé a Morava“ pořádané Muzeem Kroměřížska. Do budoucna bych se chtěl obrátit na Městskou knihovnu v Holešově s nabídkou veřejné prezentace zpracované studie.

Šestiměsíční studium tématu ve mně zanechalo hodně nových poznatků. Naučil jsem se pracovat s archivními materiály a hledat informace. Také jsem si začal všimnout věcí, kterých jsem si dříve nevšiml a nyní, když procházím bývalou židovskou čtvrtí v Holešově, vyvolává to ve mně zvláštní pocit, že zde židovská komunita ještě před sedmdesáti lety vytvářela významnou kulturní složku místního obyvatelstva. Nacistům se v Holešově podařilo provést „konečné řešení“.

Závěrem si dovoluji uvést myšlenku, která mě provázela prakticky po celou dobu, kdy jsem zkoumal perzekuční opatření a seznamy obětí. Otázka zní – bylo by v současné době možné podobným způsobem perzekvovat určitou skupinu lidí, podobně jako byli persekvaní Židé nacisty? Lze najít historické paralely např. v událostech v bývalé Jugoslávii v 90. letech 20. století?

Seznam použitých značek a zkratek

a pod.	- a podobně; tato forma se objevuje v původních dokumentech
apod.	- a podobně
atd.	- a tak dále
bohosl.	- bohoslužebné
býv.	- bývalý, bývalé
cís.	- císařovna
cit.	- citace
č.	- číslo
č. p.	- číslo popisné
čes.	- česky
ČSL	- Československá strana lidová; kandidovala v ČSR do r. 1938
ČSR	- Československá republika; od 28. 10. 1918 do 1. 10. 1938
DAP	- <i>Deutsche Arbeiter Partei</i> ; Německá dělnická strana; v Německu do r. 1919
DNSAP	- <i>Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei</i> ; Německá nacionálně socialistická strana dělnická; úzce spolupracovala s NSDAP, od r. 1933 v ČSR zakázána. Členská základna přešla do SdP
dr.	- doktor
Gestapo	- <i>Geheime Staatspolizei</i> ; Německá tajná policie
ha	- hektar
holeš.	- holešovský, holešovská
Ing.	- inženýr
insp.	- inspektor
isr.	- izraelské, izraelských
JUDr.	- doktor práv
K	- protektorátní Koruna
křesť.	- křesťanský, křesťanská
KT	- koncentrační tábor
let.	- léta, v letech
mj.	- mimo jiné
ml.	- mladší
MUDr.	- doktor všeobecného lékařství
MZA	- Moravský zemský archiv
nám.	- náměstí
např.	- například
nar.	- narozen
něm.	- německy
NS	- Národní souručenství; jediná nacisty povolená protektorátní strana
NSDAP	- <i>Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei</i> ; Nacionálně socialistická německá dělnická strana; vznikla 1919 z DAP; od r. 1933 vládnoucí strana v Německu do 1945
obr.	- obrázek
odst.	- odstavec
p.	- pan
p. o.	- politický okres
pí.	- paní
prof.	- profesor
r.	- rok, roku

reg. č.	- registrační číslo
resp.	- respektive
roz.	- rozená; příjmení za svobodna
RSHA	- <i>Reichssicherheitshauptamt</i> ; Hlavní úřad říšské bezpečnosti, vznikl sloučením několika německých státních orgánů; vytvořen 1939, zanikl 1944 přiřazením pod SD
s.	- strana, strany
s. o.	- soudní okres
s. r. o.	- společnost s ručením omezeným
SB	- <i>Sonderbehandlung</i> ; „zvláštní zacházení“
SD	- <i>Sicherheitsdienst</i> ; německá tajná služba
SdP	- <i>Sudetendeutsche Partei</i> ; Sudetoněmecká strana, založena r. 1933, v říjnu 1938 sloučena s NSDAP
SdW	- <i>Sudetendeutsche Wahlblock</i> ; Sudetoněmecký volební blok
SOKA	- Státní okresní archiv
srov.	- srovnání
SS	- <i>Schutzstaffel</i> ; ochranné složky NSDAP. Podílely se na zřizování koncentračních táborů a dohlížely na jejich správu
st.	- starší
stol.	- století
tab.	- tabulka
tj.	- to je, to jsou
tr.	- transport
tzv.	- takzvaný, takzvaná
ul.	- ulice
zl.	- zlatý; měnová jednotka
zl. mor	- moravský zlatý; měnová jednotka
žid.	- židovský, židovská
ŽNO	- Židovská náboženská obec

Prameny a literatura

I. Archivní zdroje

- Moravský zemský archiv v Brně
 - MZA, B 258 Bilance, účty a jiný účetní materiál židovských firem (1940–1942), karton 4
 - MZA, B 258 Bilance, účty a jiný účetní materiál židovských firem (1940–1942), karton 9
- Státní okresní archiv Kroměříž
 - SOkA, B-a-2 Sloučení křesťanské obce a židovské obce v jednu politickou obec, persekuce židů, soupis židovského majetku 1918 – 1943, inv. č. 643, karton 78
 - SOkA, A-8 Okresní úřad Holešov, inv. č. 865
 - SOkA, Archiv města Holešov, kronika sv. I, inv. č. 26
 - SOkA, Archiv města Holešov, kronika sv. II, inv. č. 27
 - SOkA, Městský národní výbor Holešov, kronika sv. III, dodatek – bez inv. č.
- Muzeum Jana Amose Komenského Uherský Brod
 - MJAKUB, fotoarchiv, fotografie
 - MJAKUB, BU 443, RŮŽIČKA, Vilibald., Z doby okupace města Uherského Brodu /Hrst vzpomínek. Uhersky Brod, 1962, 140 s

II. Výpovědi pamětníků

- Pytelová Eva, osobní korespondence via Internet od 19. 12. 2010 do 18. 1. 2011
- Ehrlich Zdeněk, Mgr., osobní výpověď dne 22. 1. 2011

III. Dobové studie

- FREIMANN, J.: *Geschichte der Juden in Holleschau*. In *Juden und Judengemeinden Mähres in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn, 1929, s. 233 – 240.
- GOLD, H.: *Juden und Judengemeinden Mähres in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn, 1929, 735 s.
- KVASNIČKA, P.: *Vlastivěda moravská. Holešovský okres*. Musejní spolek Brno, 1929, 416 s.

IV. Ostatní literatura

- BARTOŠ, J., TRAPIL, M.: *Vlastivěda moravská. Dějiny Moravy, Díl 4. Svobodný stát a okupace*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 2004, 287 s. ISBN 80-7275-044-5
- ČAPKA, F.: *Dějiny Moravy v datech*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. r. o., 2001, 220 s. ISBN 80-7204-219-X
- FIŠER, Z.: *Poslední pogrom. Události v Holešově ve dnech 3. a 4. Prosince 1918 a jejich historické pozadí*. KATOS Kojetín, 1996, 196 s. ISBN 80-85945-06-1

- GOTTWALD, A.: Německé říšské dráhy a Terezín, přel. M. Veselská. In MILOTOVÁ, J. (ed): Terezínské studie a dokumenty. Praha: Institut Terezínské iniciativy, Sefer, s.r.o, 2005, 428 s., ISBN 80-85924-46-3
- HOSÁK, L.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960 (svazek č. 7), Okresy: Valašské Meziříčí, Vsetín, Holešov, Gottwaldov (Zlín). Profil Ostrava, 1980, 257 s.
- KÁRNÝ, M., SCHINDLER, Z. a kol. (ed): Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Díl 1. Melantrich, Praha, 1. vyd., 1995, 680 s. + 16 s. obr. přílohy, ISBN 80-7023-209-9
- KÁRNÝ, M., SCHINDLER, Z. a kol. (ed): Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. Díl 2. Melantrich, Praha, 1. vyd., 1995, 880 s. + 16 s. obr. přílohy, ISBN 80-7023-225-0
- KERSAW, Ian.: Hitlerův mýtus - Obraz a skutečnost ve Třetí říši, přel. A. Zábojníková, Pohořelice: Levné knihy, a. s., 2009, ISBN 978-80-7309-720-2
- KLENOVSKÝ, J.: Židovské památky Holešova. TYPOservis Holešov, 1999, 76 s.
- KLENOVSKÝ, J.: Židovské památky Zlínského kraje. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2010, 136 s., ISBN 978-80-86886-35-0
- Kolektiv autorů: Akademický slovník cizích slov. Praha: Academia, 1998, 836 s., ISBN 80-200-0607-9
- Kolektiv autorů: Almanach ke 100. Výročí založení Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově. Holešov: Gymnázium Ladislava Jaroše Holešov, 1999, 256 s.
- Kolektiv autorů: Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, díl 1. Praha: Nakladatelský dům OP, 1996, 797 s., ISBN 80-85841-31-2
- Kolektiv autorů: Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, díl 2. Praha: Nakladatelský dům OP, 1997, 704 s., ISBN 80-85841-33-9
- Kolektiv autorů: Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích, díl 4. Praha: Nakladatelský dům OP, 1998, 728 s. ISBN 80-85841-37-1
- KUČA, K.: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl 2. Praha: Libri, 1997, 952 s., ISBN 80-85983-14-1
- LAGUS, K., POLÁK, J.: Město za mřížemi. Praha: Nakladatelství Miloš Uhlíř – Baset, 2006, 296 s. ISBN 80-7340-088-X
- OTÁHL, Jan: Šachova synagoga. In Památky Holešova, Holešov: MěstNV Holešov, 1990, 48 s.
- PAVLÁT, Leo.: Antisemitismus – nejstarší zášť v dějinách lidstva. In SADEK, V.: Židé – Dějiny a kultura. Praha: Židovské muzeum, 2001, 143 s. ISBN 80-85608-43-X
- PUMPRLA, S.: Zničení nové synagogy v Holešově. In Zpravodaj města Kroměříže, Kroměříž, 1985, č. 2, s. 23 – 25
- ZAHRADNÍK, K.: Nebylo jim přáno žít. Holešov: Gymnázium Ladislava Jaroše Holešov, 2009, 128 s.

V. Další zdroje

Webové stránky

- Auschwitz prisoners, internetová databáze [online], Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://en.auschwitz.org.pl/m/index.php?option=com_wrapper&Itemid=31
- Databáze obětí, internetová databáze [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: <http://www.holocaust.cz/cz2/victims/victims>
- FRANKL, M., Tereziánský rodinný tábor v Osvětimi – Birkenau [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2009, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/family_camp
- Hákový kříž a židé v Československu, článek v deníku Národní listy, 31. března 1933 [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2003, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_1rep/press/narodni-listy19330331
- Hitlerův výnos o zřízení protektorátu [online], Fronta.cz, 2011 [2011-02-25] dostupné na: <http://www.fronta.cz/dokument/hitleruv-vynos-o-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava>
- Holocaust.cz [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: <http://www.holocaust.cz/>
- Kdo je vlastně Židem?, článek v deníku Expres, 28. listopadu 1938 [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2003, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_2rep/press/expres19381128
- LEGER, K., Podněcovatelé antisemitismu, článek v deníku Národní politika, 10. září 1932 [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2003, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_1rep/press/narodni-politika19320910
- Memorial and Museum Auschwitz-Birkenau [online], Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, 2011, [cit. 2011-02-25] dostupné na: http://en.auschwitz.org.pl/h/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
- Memorial and Museum Auschwitz – Birkenau [online], Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: <http://en.auschwitz.org.pl/m/>
- Moderní dějiny. Vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky [online], Moderní dějiny, 2009, [cit. 2011-02-21] dostupné na: <http://www.moderni-dejiny.cz/>
- Norimberské zákony [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2003, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/nuremberg_laws
- Paměť národa [online], Post Bellum, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: <http://www.pametnaroda.cz/>
- Protokol z konference ve Wannsee [online], Moderní dějiny, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek-konference-ve-wannsee-20-ledna-1942-159/>

- Rasové zákony a demokracie, článek v deníku České slovo, 11. října 1935 [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2003, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_1rep/press/cesabir19350111
- The Central Database of Shoah Victims' Names, internetová databáze [online], Yad Vashem The Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority, 2011, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.yadvashem.org/wps/portal/IY_HON_Welcome
- Židé a Němci (Hlas z Moravy), článek v deníku Národní politika, 12. dubna 1933 [online], Institut Tereziánské iniciativy, 2003, [cit. 2011-02-21] dostupné na: http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/antisemitism/cz_1rep/press/narodni-politika19330412

Seznam příloh

I. Textové přílohy

- Příloha I Seznam holešovských Židů, kteří se stali obětí šoa v letech 1939–1945
Příloha II Seznam holešovských Židů, kteří přežili šoa v letech 1939–1945
Příloha III Seznam holešovských Židů, kteří nebyli obětmi šoa, nebo neznám jejich osud v letech 1939 - 1945

II. Obrazové přílohy

- Obr. 1 Macabi Hacair v Holešově
Obr. 2 Vyhláška, zakazující Židům vstup do některých holešovských ulic
Obr. 3 Nařízení zemského prezidenta v Brně o zákazu židovské hudby
Obr. 4 Potvrzení Okresního úřadu v Holešově o likvidaci firmy Jacob Deutsch
Obr. 5 Odpověď zlínského oberlandrátu Správní komisi města Holešova ohledně zřízení výkupu mléka v prostorách likvidované firmy Philipp Bermann
Obr. 6 Zákaz používání po živnostensku provozovaných prádelen Židy
Obr. 7 Současný pohled na vlakové nádraží v Uherském Brodě; v pozadí vlevo budova gymnázia J. A. Komenského
Obr. 8 Detail tajně pořízené fotografie Vilibalda Růžičky z ledna r. 1943; židovská zavazadla před vstupem do budovy uherskobrodského gymnázia
Obr. 9 Detail tajně pořízené fotografie Vilibalda Růžičky z ledna r. 1943; Židé jsou odváděni německými vojáky na uherskobrodské nádraží
Obr. 10 Potvrzení Správní komise města Holešova o transportu Armína Weinbergera
Obr. 11 Potvrzení Správní komise města Holešova o transportu Leopolda Lustiga
Obr. 12 Potvrzení Okresního národního výboru v Holešově, který uznává všechny jmenované za mravně zachované státoobčany/ky
Obr. 13 Obřadní síň u vstupu na židovský hřbitov v Holešově
Obr. 14 Pamětní deska v obřadní síni židovského hřbitova v Holešově
Obr. 15 Současný pohled na židovský hřbitov v Holešově
Obr. 16 Náhrobek rodiny Bachnerových na židovském hřbitově v Holešově
Obr. 17 Náhrobek rodiny Beerových na židovském hřbitově v Holešově
Obr. 18 Náhrobek rodiny Bergmannových na židovském hřbitově v Holešově
Obr. 19 Náhrobní kámen Heřmanu Ehrlichovi na židovském hřbitově v Holešově
Obr. 20 Náhrobek rodiny Ehrlichových na židovském hřbitově v Holešově
Obr. 21 Náhrobek umučeným v koncentračních táborech; židovský hřbitov v Holešově
Obr. 22 Čestný hrob MUDr. Zikmundu Knopfovi; židovský hřbitov v Holešově
Obr. 23 Náhrobek rodiny Michalovských na židovském hřbitově v Holešově
Obr. 24 Vlevo náhrobek Arnoštu Michalovskému, vpravo náhrobek rodiny Kleinových; židovský hřbitov v Holešově
Obr. 25 Pamětní kámen, připomínající novou synagogu; nám. Svobody, Holešov

Textové přílohy

Příloha I

Seznam holešovských Židů, kteří se stali obětí šoa v letech 1939–1945

Seznam je sestaven na základě výpisů z Terezínské pamětní knihy (I. a II. díl), internetové databáze obětí holocaustu na serveru Institutu Terezínské iniciativy, internetové databáze The Central Database of Shoah Victims' Names na serveru Yad Vashem, internetové databáze Auschwitz prisoners na serveru Memorial and Museum Auschwitz – Birkenau, materiálů SOkA Kroměříž ve fondu B-a-2 (č. 643), knihy Nebylo jim přáno žít, pamětní desky zemřelým studentům a učitelům a studentům v budově Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově, pamětní desky obětem holocaustu v obřadní síni židovského hřbitova v Holešově a náhrobních kamenů na židovském hřbitově v Holešově.

V následující tabulce jsou uváděna jména a příjmení Židů, jejich data narození a transporty, kterými byli deportováni. Sloupec 3 uvádí transport, kterými byli odvezeni do Terezína (pokud není v poznámce uvedeno jinak). Sloupec 4 uvádí transporty z Terezína do Osvětimi (pokud není druhý transport uveden, dotyčný (á) zahynul (a) v Terezíně, nebo byl transportován přímo do koncentračního tábora, což je uvedeno v poznámce). Pokud je v sloupci 5 uvedeno datum, jedná se o datum úmrtí po příjezdu transportu (u obětí bez data je považováno za datum úmrtí den transportu). Seznam je řazen abecedně podle příjmení a jednotlivé rodiny jsou odděleny vodorovnou čarou. Jména, označená horním indexem - číslicí 1, jsou děti školou povinné.

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Auerbach Arnošt ¹	11. 8. 1928	Cn – 8	Cs – 292	
Auerbach David	6. 12. 1890	Cn – 10	Cs – 294	
Auerbachová Erna	18. 3. 1902	Cn – 9	Cs – 293	
Auerbachová Inge ¹	10. 4. 1931	Cn – 7	Cs – 291	
Bachner Arnošt	9. 8. 1824	Cn – 15	Cs – 299	
Bachner Gustav	8. 4. 1922	Cn – 14	Cs – 298	6. 3. 1943
Bachner Robert	14. 5. 1914	Cn – 12	Cs – 296	
Bachnerová Flora	9. 8. 1885	Cn – 11	Cs – 295	
Bachnerová Jana	9. 3. 1924	Cn – 18	Cs – 302	
Bachnerová Olga ¹	20. 5. 1928	Cn – 13	Cs – 297	

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Baran Manfred	14. 3. 1933	Cn – 23	Ct – 942	
Bran Abraham	10. 2. 1885	Cn – 19	Ct – 938	
Baranová Ester ¹	10. 4. 1931	Cn – 22	Ct – 941	
Baranová Gertruda	24. 4. 1924	Cn – 21	Ct – 940	
Baranová Josefina	24. 5. 1905	Cn – 20	Ct – 939	
Batschová Hedwig	7. 9. 1874	Cn – 26	-	31. 5. 1943; psána též <i>Hedvika</i>
Batschová Hermína	24. 12. 1962	Cn – 2	-	12. 2. 1943
Beerová Erika	13. 3. 1921	Cn – 29	Eb – 2494	13. 6. 1945 po osvobození v Bergen - Belzenu
Beerová Greta	6. 2. 1892	Cn – 30	Eb - 1868	28. 4. 1945 osvobození v Bergen - Belzenu
Bergová Jindřiška	5. 9. 1879	Cn – 42	Dm – 3771	27. 12. 1943
Bergmann Arnošt ¹	5. 9. 1928	Cn – 48	Ek – 1099	
Bergmann Zdeněk ¹	30. 10. 1931	Cc - 708	Dm - 119	
Bergmann Kurt	17. 12. 1919	Cn – 46	Cs – 316	
Bergmann Leo	25. 12. 1925	X - 48	Aa - 964	11. 3. 1942; Izbica
Bermann Jiří ¹	15. 11. 1933	Cn – 88	Cs – 349	
Bermann Pavel	3. 3. 1942	Cn – 91	-	7. 3. 1943
Bermannová Anna	17. 9. 1906	Cn – 86	Cs – 347	
Bermannová Elsa	19. 5. 1910	Cn – 90	Dl - 121	psána též <i>Eliška</i>
Bermannová Liliana ¹	15. 2. 1929	Cn – 87	Cs – 348	
Bermannová Regina Cecílie	14. 5. 1863	Cn – 89	-	22. 8. 1943
Braun Viktor	2. 9. 1889	Bl - 185	Bt – 394	Treblinka
Braunová Františka	30. 11. 1875	Cn – 92	-	25. 11. 1943

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Brichta Rudolf	1. 9. 1886	Cn – 95	Cs – 352	
Brichtová Lydia	11. 11. 1924	Cn – 94	Cs – 351	
Brichtová Berta	31. 7. 1883	Cn – 96	Cs – 353	
Brichtová Dora	30. 1. 1890	Cn – 93	Cs – 350	
Deutsch Jindřich	19. 12. 1874	Cn – 322	Cs – 473	
Deutsch Karel	15. 2. 1885	Cn – 321	Cs – 475	
Deuschová Anna	8. 1. 1888	Cn – 319	Cs – 474	
Deuschová Josefína	11. 8. 1885	Cn – 323	Cs – 476	
Deuschová Regina	12. 1. 1881	Cn – 320	Cs – 472	
Dittrichová Antonie	31. 3. 1895	Cn – 311	Cs – 470	
Egger Oswald	20. 5. 1889	Cn – 100	Cs – 357	
Eggerová Gerda ¹	6. 6. 1928	Cn – 101	Cs – 358	
Eggerová Rudolfína	7. 10. 1888	Cn – 99	Cs – 356	psána též <i>Rudolfa</i>
Ehrlich Mořic	23. 4. 1869	Cn – 331	-	12. 6. 1943
Ehrlichová Hermína	8. 10. 1883	Cn – 327	Cs – 480	
Ehrlichová Julie	3. 6. 1906	Cn – 326	Cs – 479	
Ehrlichová Vilemína	5. 12. 1872	Cn – 332	Dr – 341	
Fall Vítězslav	30. 11. 1877	Cn – 27	-	10. 4. 1943
Fallová Amálie	28. 3. 1879	Cn – 25	-	15. 4. 1943
Fischer Karel	26. 7. 1920	Cn – 335	Cs – 484	4. 3. 1943
Fischer Nathan	1. 5. 1867	Cn – 337	-	15. 4. 1943
Fischerová Františka	26. 12. 1877	Cn – 336	Dr – 452	
Fischerová Helena	24. 3. 1924	Cn – 334	Cs – 483	
Fischerová Tereza	24. 8. 1869	Cn – 24	-	15. 7. 1943
Freimannová Regina	12. 1. 1869	Cn – 310	Dr – 513	
Freund Kurt	16. 10. 1918	J – 714	Ek – 210	
Freundová Terezie	28. 2. 1880	AAo – 889	Dr – 420	

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Fuchs Hugo, <i>MUDr.</i>	25. 12. 1895	Cn – 338	Cs – 485	15. 2. 1943
Fuchs Vítězslav, <i>Ing.</i>	6. 3. 1875	Cn – 341	Ev – 559	
Fuchsová Alžběta	13. 10. 1900	Cn – 339	Cs – 486	
Fuchsová Marie	30. 12. 1883	Cn – 333	Cs – 482	
Fuchsová Mirjam	15. 2. 1928	Cn – 340	Cs – 487	
Fuchsová Žofie	24. 6. 1881	Cn – 342	Ev – 558	
Gänger Kurt	5. 3. 1926	Cn – 6	Dm – 3770	
Gänger Mořic	21. 11. 1891	Cn – 4	Dm – 3768	
Gängerová Edita	9. 9. 1926	Cn – 33	Ct – 976	
Gängerová Emilie	28. 2. 1903	Cn – 5	Dm – 3769	
Gängerová Gerta	3. 3. 1925	Cn – 32	Ct – 975	
Gängerová Jetti	15. 6. 1854	Cn – 354	-	15. 6. 1944
Gängerová Ruth ¹	16. 9. 1927	Cn – 3	Dm – 3767	
Gängerová Viktorie	1. 9. 1900	Cn – 31	Ct – 974	
Glüková Anna	28. 5. 1883	Cn – 256	Cs – 488	
Grossová Teresie	15. 3. 1861	Cn – 346	-	30. 8. 1943
Grünbaum Jindřich	22. 1. 1914	Cn – 36	Cs – 308	
Grünbaum Vítěslav	21. 6. 1883	Cn – 357	Cs – 489	
Grünbaum Vítězslav	5. 9. 1882	Cn – 34	-	12. 8. 1943
Grünbaumová Alice	20. 6. 1917	Cn – 360	Cs – 492	4. 3. 1943
Grünbaumová Berta	1. 5. 1886	Cn – 35	Dr – 710	
Grünbaumová Helena	7. 2. 1921	Cn – 359	Cs – 491	
Grünbaumová Markéta	27. 10. 1894	Cn – 41	Cs – 313	
Grünbaumová Růžena	19. 2. 1890	Cn – 358	Cs – 490	
Grünbaumová Irena	21. 9. 1894	Cn – 102	Cs – 259	
Haasová Tereza	17. 4. 1854	Cn – 348	-	29. 3. 1943
Hayek Zdeněk	9. 10. 1928	B - 996	-	Tr. Praha – Łódž; 3. 3. 1944

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Hayek Otto	29. 4. 1896	Cn – 444	Ds – 768	
Hayek Otto, <i>JUDr.</i>	24. 8. 1900	B – 944	-	Tr. Praha – Łodž; 15. 3. 1943
Hayek Petr	16. 1. 1937	Cn – 447	Ds – 771	
Hayeková Anna	22. 11. 1881	Cn – 437	Dm – 3790	
Hayeková Ivonne	6. 12. 1934	Cn – 446	Ds – 770	
Hayeková Lydia	16. 1. 1908	Cn – 445	Ds – 769	
Hayeková Mirjam	5. 5. 1932	B – 997	-	Tr. Praha – Łodž; 3. 6. 1944
Hayeková Valy	19. 8. 1902	B – 995	-	Tr. Praha – Łodž; 20. 2. 1943
Kämpf Leo, <i>MUDr.</i>	11. 1. 1892	-	-	Bernburg; 11. 3. 1942
Kämpfová Erika	28. 4. 1898	Cn – 376	Cs – 505	
Kämpfová Eva	25. 12. 1926	Cn – 377	Cs – 506	
Klein Hynek ¹	1. 10. 1928	Cp – 4	Ds – 1354	
Klein Leo	14. 12. 1890	Cp – 3	Ds – 1353	
Klein Oskar	17. 12. 1888	Cn – 433	Cs – 539	
Kleinová Alena ¹	2. 12. 1929	Cp – 5	Ds - 1355	
Kleinová Alice	23. 5. 1935	Cn – 436	Cs – 542	
Kleinová Ella	20. 6. 1902	Cn – 434	Cs – 540	
Kleinová Ruth ¹	31. 5. 1928	Cn – 435	Cs – 541	
Kleinová Sophie	15. 5. 1862	Cn – 347	-	9. 9. 1943
Klopper Erich	24. 12. 1912	Cn – 380	DI – 1002	
Klopper Richard	23. 8. 1912	Cn – 383	Cs – 508	
Klopperová Hermína	28. 4. 1887	Cn – 379	DI – 1003	
Klopperová Ida	30. 8. 1902	Cn – 382	Cs – 507	
Klopperová Julie	11. 8. 1876	Cn – 381	-	28. 3. 1943
Klopperová Kateřina	3. 4. 1874	Cn – 284	Dr – 1074	
Kraus Emil	9. 2. 1897	Cn – 37	Cs – 309	7. 3. 1943
Kraus Jan	31. 5. 1926	Cn – 40	Cs – 312	

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Krausová Alžběta	27. 8. 1889	Cn – 38	Cs – 310	
Krausová Eva ¹	8. 10. 1929	Cn – 39	Cs – 311	
Löff Alfréd	21. 3. 1884	Cn – 387	Cs – 511	14. 2. 1943
Löff Hynek	14. 12. 1885	Cn – 386	Cs – 510	
Löff Leo	2. 10. 1897	Cn – 388	Cs – 512	
Löff Vladimír ¹	19. 2. 1929	Cn – 390	Cs – 514	
Löffová Berta	14. 4. 1899	Cn – 389	Cs – 513	
Löffová Evžena	4. 7. 1891	Cn – 385	Cs – 509	
Lustig Angelus	17. 7. 1867	Cn – 273		1. 10. 1943
Lustig Leopold	26. 12. 1853	Cn – 393	-	12. 2. 1943
Lustig Valtr	10. 10. 1905	Cn – 375	Cs – 504	
Lustigová Růžena	17. 3. 1875	Cn – 353	-	29. 3. 1943
Lustigová Šarolta	11. 12. 1907	Cn – 374	Cs – 503	
Mandler Leopold	8. 2. 1873	Cn – 344	-	11. 10. 1943
Mandlerová Jindřiška	15. 3. 1878	Cn – 345	Dr – 1374	psána též <i>Henrietta</i>
Meiselová Elsa	5. 5. 1883	Cn – 391	Cs – 515	
Meiselová Sára	30. 3. 1879	Cn – 396	Dm – 3786	
Michalovská Palma	19. 1. 1906	Cn – 397	Dm – 4835	16. 6. 1944
Michalovský Boris ¹	23. 11. 1930	Cn – 399	Dm – 4834	
Michalovský Jakob	10. 1. 1865	Cn – 401	Dr – 1434	
Michalovský Magnus	20. 1. 1896	Cn – 402	Cs – 519	
Michalovský Rudolf, <i>Ing.</i>	14. 5. 1902	Cn – 400	Cs – 518	
Mohylová Ida	2. 4. 1898	Cn – 162	Cs – 400	psána též <i>Mohýlová</i>
Müller Tomáš ¹	17. 6. 1930	Bd – 42	Bu – 404	KT Treblinka
Müllerová Marie	18. 3. 1867	Cn – 350	-	9. 2. 1943
Müllerová Olga	10. 4. 1896	Bd – 43	Bu – 405	KT Treblinka

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Nasch Karel	29. 5. 1909	Cn – 324	Cs – 477	
Naschová Jana	20. 6. 1912	Cn – 325	Cs – 478	
Naschová Lia	8. 9. 1942	Cn – 330	Eq – 231	
Naschová Růžena	5. 4. 1906	Cn – 329	Eq – 230	
Nussbaum Vítězslav	19. 8. 1895	Cn – 369	Cs – 499	
Nussbaumová Eva	16. 6. 1933	Cn – 372	Cs – 502	
Nussbaumová Inge ¹	16. 4. 1931	Cn – 371	Cs – 501	
Nussbaumová Marta	30. 8. 1900	Cn – 370	Cs – 500	
Pöck Zikmund	24. 6. 1872	Cn – 404	-	27. 10. 1943
Pöcková Adéla	24. 12. 1904	Cn – 405	Cs – 520	
Pöcková Marie	31. 3. 1879	Cn – 403	Dr – 1597	
Pollak Bedřich ¹	8. 6. 1928	Cn – 407	Cs – 522	
Pollaková Kornelie	17. 8. 1895	Cn – 406	Cs – 521	
Pollaková Věra	12. 6. 1926	Cn – 408	Cs – 523	
Redlich Josef, <i>ml.</i>	15. 7. 1883	Cn – 308	Cs – 556	
Redlichová Žofie	11. 11. 1891	Cn – 309	Cs – 469	
Rosenblatt Heřman	14. 3. 1869	Cn – 349	-	5. 5. 1943
Schindler Heinrich	14. 3. 1866	Cn – 417	Dr – 1980	
Schindlerová Helena	25. 2. 1876	Cn – 418	-	8. 6. 1943
Schlesingerová Netti	31. 3. 1862	Cn – 392	-	20. 8. 1943
Steiner Isidor	27. 5. 1894	Cn – 411	Cs – 526	
Steiner Jakub	4. 7. 1897	Cn – 414	Cs – 529	
Steiner Karel ¹	22. 5. 1927	Cn – 413	Cs – 528	
Steinerová Amálie	27. 5. 1900	Cn – 415	Cs – 530	
Steinerová Erika ¹	2. 5. 1928	Cn – 416	Cs – 527	
Steinerová Jana	30. 3. 1899	Cn – 412	Cs – 524	

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Steinhart Arnošt	23. 9. 1901	Cn – 409	Cs – 524	
Steinhartová Etel	18. 7. 1905	Cn – 410	Cs – 525	
Süss Valtr	15. 7. 1921	Cn – 395	Ek – 2101	
Süss Oskar	21. 1. 1893	W – 395	Aa – 218	Izbica
Tandler Albert	14. 11. 1879	Cn – 422	Dl – 509	
Tandlerová Hilda	7. 3. 1893	Cn – 421	Dl – 510	
Tauss Jindřich	30. 4. 1911	Cn – 313	Em – 494	
Taussová Olga	5. 2. 1901	Cn – 312	Cs – 471	
Wachsmannová Hermína	8. 8. 1878	Cn – 343	Dm – 3785	
Weinberger Adolf	14. 2. 1926	Cn – 428	Cs – 535	
Weinberger Armin	27. 3. 1882	Cn – 419	Dl – 2324	
Weinberger Evžen	11. 3. 1882	Cn – 425	Cs – 532	
Weinbergerová Elsa	3. 6. 1889	Cn – 420	Dl – 2325	
Weinbergerová Ema	2. 5. 1890	Cn – 426	Cs – 533	
Weinbergerová Gerta ¹	26. 6. 1929	Cn – 427	Cs – 534	
Weinstein Bernhard	12. 2. 1879	Cn – 361	-	21. 7. 1943
Weinsteinová Zdenka	22. 4. 1889	Cn – 362	Et – 1351	
Weiss František	28. 10. 1876	Cn – 423	Dm – 3788	
Weiss Pavel	10. 1. 1904	Cn – 97	Cs – 254	
Weissová Anna	4. 1. 1885	Cn – 424	Dm – 3789	
Weissová Erna	5. 11. 1905	Cn – 98	Cs – 355	
Winklerová Adéla	9. 5. 1886	Cn – 429	Ct – 947	
Winkler Karel	24. 8. 1874	-	-	Dachau, 15. 11. 1940
Zikan Herald ¹	31. 1. 1932	Cn – 432	Cs – 538	
Zikanová Heny	28. 5. 1926	Cn – 430	Cs – 536	
Zikanová Vilemína	14. 3. 1895	Cn – 431	Cs – 537	

Příjmení a jméno	Datum narození	I. transport a reg. č.	II. transport a reg. č.	Poznámky
Zwillinger Bohumír	21. 12. 1885	Cn – 363	Cs – 493	
Zwillinger Heřman	5. 2. 1898	Cn – 365	Cs – 495	
Zwillinger Leo ¹	2. 9. 1929	Cn – 368	Cs – 498	
Zwillingerová Bedřiška	2. 6. 1926	Cn – 367	Cs – 497	
Zwillingerová Hermína	5. 6. 1891	Cn – 364	Cs – 494	
Zwillingerová Růžena	2. 11. 1901	Cn – 366	Cs – 496	

Příloha II

Seznam holešovských Židů, kteří přežili šoa v letech 1939–1945

Seznam je sestaven na základě výpisů z Tereziánské pamětní knihy (I. a II. díl), internetové databáze obětí holocaustu na serveru Institutu Tereziánské iniciativy, internetové databáze The Central Database of Shoah Victims' Names na serveru Yad Vashem, internetové databáze Auschwitz prisoners na serveru Memorial and Museum Auschwitz – Birkenau, materiálů SOkA Kroměříž ve fondu B-a-2 (č. 643), knihy Nebylo jim přáno žít, pamětní desky zemřelým studentům a učitelům a studentům v budově Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově, pamětní desky obětem holocaustu v obřadní síni židovského hřbitova v Holešově a náhrobních kamenů na židovském hřbitově v Holešově.

V následující tabulce jsou uváděna jména holešovských Židů, kteří přežili nucený pobyt v některém z nacistických koncentračních táborů. Pokud je mi známo, uvádím v druhém sloupci datum narození. Ve třetím sloupci je popsán osud jednotlivých osob. Ve čtvrtém sloupci uvádím poválečný osud. Pokud informace v tabulce scházejí, nejsou mi známy a jsou označeny otazníkem (?).

Příjmení a jméno	Datum narození	Místo nuceného pobytu	Poválečný osud
Bachner Josef	?	?	?
Bergmann Arnošt	?	?	?
Braun Gustav	?	?	?
Ehrlich Heřman	11. 6. 1909	Transportován do převýchovného tábora v Lípě; 15. 2. 1945 tr. AE 5 do Terezína; osvobozen 11. 5. 1945 v Terezíně	zemřel 4. 8. 1987
Gänger Norbert	?	?	?
Knopf Zikmund, <i>MUDr.</i>	17. 11. 1862	Transportován do Terezína (tr. Cn). Osvobozen 11. 5. 1945 v Terezíně.	zemřel 2. 6. 1951
Löff Lev	11. 11. 1889	Transportován do Terezína 31. 1. 1945; osvobozen v Terezíně dne 11. 5. 1945	zemřel 21. 11. 1967
Michalovský Arnošt	1895?	Od 1. 9. 1939 vězněn v koncentračních táborech; osvobozen.	zemřel 25. 4. 1962
Michalovský Jindřich	24. 6. 1899	Transportován z Prahy do Terezína (AE 8) 15. 3. 1945; osvobozen v Terezíně	zemřel 22. 9. 1980

Příjmení a jméno	Datum narození	Místo nuceného pobytu	Poválečný osud
Pytelová Eva, roz. Beerová	6. 11. 1925	I. tr. Cn (27) Terezín; II. tr. Eb (2495) Osvětim; převoz do pracovního tábora Christienstadt; osvobozena 15. 4. 1945 v Bergen-Belzenu	doposud žije (2011)
Redlich Josef <i>st.</i>	?	Vězněn od 1. 9. 1939; osvobozen	?
Süss Jan	14. 2. 1924	I. tr. Cn do Terzína; II. tr. El do Osvětimi; osvobozen v Dachau	zemřel 17. 6. 1981

Příloha III

Seznam holešovských Židů, kteří nebyli obětmi šoa, nebo neznám jejich osud v letech 1939–1945

Seznam je sestaven na základě výpisů z Tereziánské pamětní knihy (I. a II. díl), internetové databáze obětí holocaustu na serveru Institutu Tereziánské iniciativy, internetové databáze The Central Database of Shoah Victims' Names na serveru Yad Vashem, internetové databáze Auschwitz prisoners na serveru Memorial and Museum Auschwitz – Birkenau, materiálů SOkA Kroměříž ve fondu B-a-2 (č. 643), almanachu ke 100. výročí založení Gymnázia Ladislava Jaroše, knihy Nebylo jim přáno žít, pamětní desky zemřelým studentům a učitelům a studentům v budově Gymnázia Ladislava Jaroše v Holešově, pamětní desky obětem holocaustu v obřadní síni židovského hřbitova v Holešově a náhrobních kamenů na židovském hřbitově v Holešově.

Seznam obsahuje příjmení a jména Židů, neboť u většiny z nich neznáme datum narození, popř. úmrtí. Součástí jsou i jména Židů, kteří během roku 1939 a prvních měsíců okupace emigrovali do zahraničí. Některá jména jsou nadále předmětem bádání. Osoby jsou řazeny abecedně dle příjmení. Pokud informace v tabulce schází, nejsou mi známy a jsou označeny otazníkem (?).

Příjmení a jméno	Datum narození	Zjištěné informace
Bergmannová Henny ¹	1933?	Přežila válku v zahraničí - Anglie
Bermann Rudolf	26. 9. 1899	Bydlel na Malém náměstí č. 34 (dnes je dům zbořen); popraven za heydrichiády v Brně dne 15. 6. 1942
Braun Štěpán	10. 6. 1895	Popraven za heydrichiády v Brně dne 15. 6. 1942
Brichta Arnošt	28. 6. 1921	Bydlel na Malém náměstí č. 26 (dnes nám Svobody č. p. 121), syn Eugena Brichty; koncem r. 1939 emigroval a vstoupil do čs. jednotek na Západě; doposud žije (2011)
Brichta Eugen	22. 5. 1899	Bydlel na Malém náměstí č. 26 (dnes nám Svobody č. p. 121); koncem r. 1939 emigroval a vstoupil do čs. jednotek na Západě; zemřel 21. 10. 1959 v Praze
Ehrlich Leo	27. 1. 1899	Údajně zastřelen v Polsku v r. 1942; místo ani datum úmrtí nejsou přesně známé
Freund Rudolf	30. 9. 1876	Popraven během heydrichiády v Brně dne 15. 6. 1942
Grünbaum Kurt	11. 6. 1918	V březnu 1939 (před okupací) emigrace do Palestiny, vstoupil do čs. jednotky v Anglii; po válce návrat do ČSR; zemřel 1. 5. 2001 v Praze

Příjmení a jméno	Datum narození	Zjištěné informace
Huth Julius	30. 12. 1893	V r. 1939 emigroval do Velké Británie; zemřel ve Vídni v r. 1976
Lustig Arnošt	9. 11. 1902	V r. 1940 zatčen Gestapem; odvezen do koncentračního tábora Mauthausen, kde 3. 9. 1941 zemřel
Mandler Jindřich	26. 10. 1903	Zahynul zřejmě 31. 7. 1941 v Polsku (místo není přesně určeno)
Michalovská Felicita	?	Dcera Rudolfa a Kamily Michalovských; zemřela ve věku 7 let; místo úmrtí neznámé
Michalovská Kamila	?	Manželka Ing. Rudolfa Michalovského; zemřela ve věku 40 let; místo úmrtí neznámé
Michalovský Moris	?	Syn Arnošta a Palmy Michalovských; zemřel ve věku 10 let, místo úmrtí neznámé
Michalovský Otto	?	Zemřel ve věku 19 let; místo úmrtí neznámé
Müller Rudolf	?	Bydlel na Palackého tř. č. 43 (dnes č. p. 669) Zatčen během Akce Albrecht I 1. 9. 1939; vězněn v koncentračním táboře Buchenwald, kde pravděpodobně zemřel
Nasch Alfréd	16. 7. 1917	Krátce po okupaci v r. 1939 emigroval do Palestiny; zemřel v Izraeli 21. 1. 1981
Stamberger Daniel	?	Vlastnil továrnu na výrobu čepic v Holešově na Palackého tř. 17 (dnes č. p. 520); koncem r. 1939 emigroval s rodinou do Palestiny, po válce se vrátil s rodinou do ČSR a pracoval v Litvínově
Stamberger Rudolf	19. 1. 1925	Bratr Waltera Stambergera; zemřel tragicky při potopení lodi Patria 25. 11. 1940
Stamberger Walter	15. 4. 1921	Kocem roku 1939 emigroval s celou rodinou do Palestiny; vstoupil do čs. Jednotek a bojoval na západní frontě; zemřel v Praze 28. 12. 1997
Stambergerová Eliška	?	Kocem roku 1939 emigroval s celou rodinou do Palestiny; , po válce se vrátil s rodinou do ČSR
Weinbergerová Ina	12. 3. 1924	V r. 1939 odchod do Palestiny; doposud žije v Izraeli (2011)

Obrazové přílohy

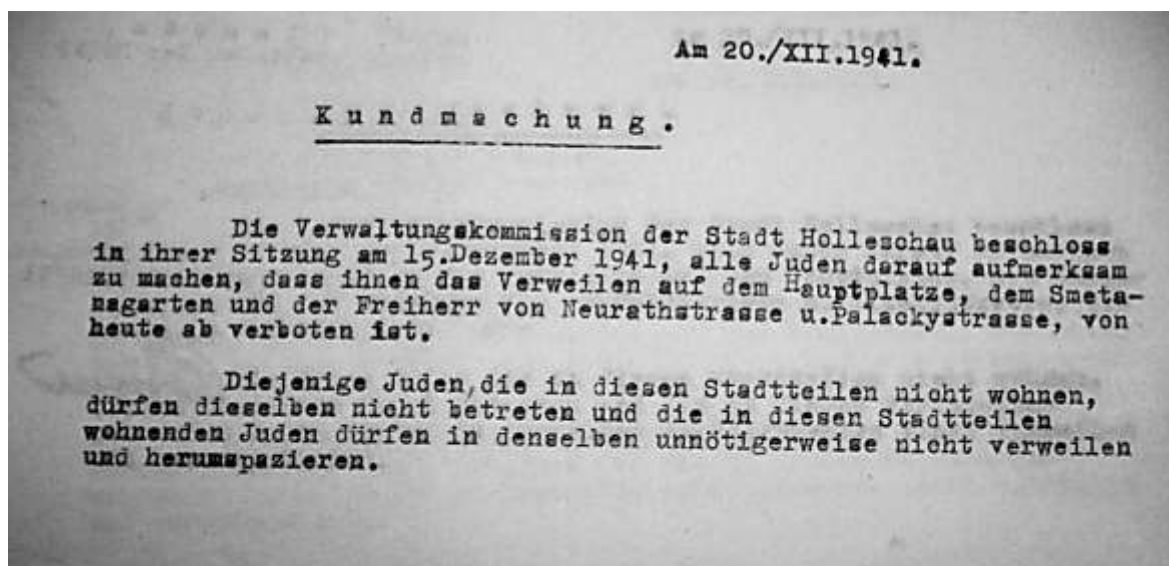

Obr. 1: Macabi Hacair v Holešově (asi 1937; osobní archiv Soshany Kohnové)

Horní řada: zleva Jiří Bergmann, Rudolf Stamberger, Adolf Weinberger, Walter Stamberger, Valtr Süss, Jan Süss, Jan Kraus, Kurt Gänger, Robert Szuran, Zdeněk Hayek, ?

Prostřední řada: zleva Alfréd Nasch, Helena Grünbaumová, Edith Gängerová, Eva Beerová, Ina Weinbergerová, Gerda Baranová, Helena Fischerová, Gerta Gängerová, Erika Beerová, (Lebowič?)

Spodní řada: zleva Ruth Gängerová, Liliana Bergmannová, Erika Steinerová, Olga Bachnerová, Boris Michalovský, Eva Karausová, Mirjam Hayeková, Gerta Weinbergerová, Ruth Kleinová, ?, ?

Obr. 2: Vyhláška zakazující Židům vstup do některých holešovských ulic (SOKA Kroměříž)

Číslo: 8776/41.

Číslo: 47970/pr.s.

N a ř í z e n í

zemského prezidenta v Brně ze dne 27. září 1941 o zákazu židovské hudby.

Na základě čl. 2. a čl. 3 odst. 1 zákona ze dne 14. července 1927 č. 129 Sb. z. a n. o organizaci politické správy nařizují z důvodů náho pořádku toto:

§ 1.

Veřejné předvádění a mechanické reprodukční hudebních děl, při jejichž uskutečnění byli spoluúčinní židé jako skladatelé, zpravci hudebních skladeb nebo výkonní umělci, jest zakázáno. Mechanická reprodukční roznutí se předvádění rozhlasem, televizí, zvukovými filmovými stroji, gramofonovými deskami, hudebními přístroji jako orchestrionem vrátka atd.

Také rozšiřování takových hudebních děl placeným nebo bezplatným dovozem notového materiálu/lhostejno jakého způsobu úprav gramofonových desek jakož i používání těchto hudebních děl a gramofonových desek k účelům vyučovacím je zakázáno.

Zákazy vyslovené v odst. 1 a 2 vztahují se též na hudební díla nežidovských skladatelů, jestliže bylo použito textů židovských autorů. Vymáta jsou jen ona díla, která vln pro svou hudební hodnotu jsou do všeobecně oznamé hudební literatury.

§ 2.

Přestupky tohoto nařízení trestají okresní /vládní policejní úřady podle čl. 3 odst. 1 org. zákona tresty na penězích od 10 K do 50 K nebo na svobodě od 12 hodin do 14 dnů.

§ 3.

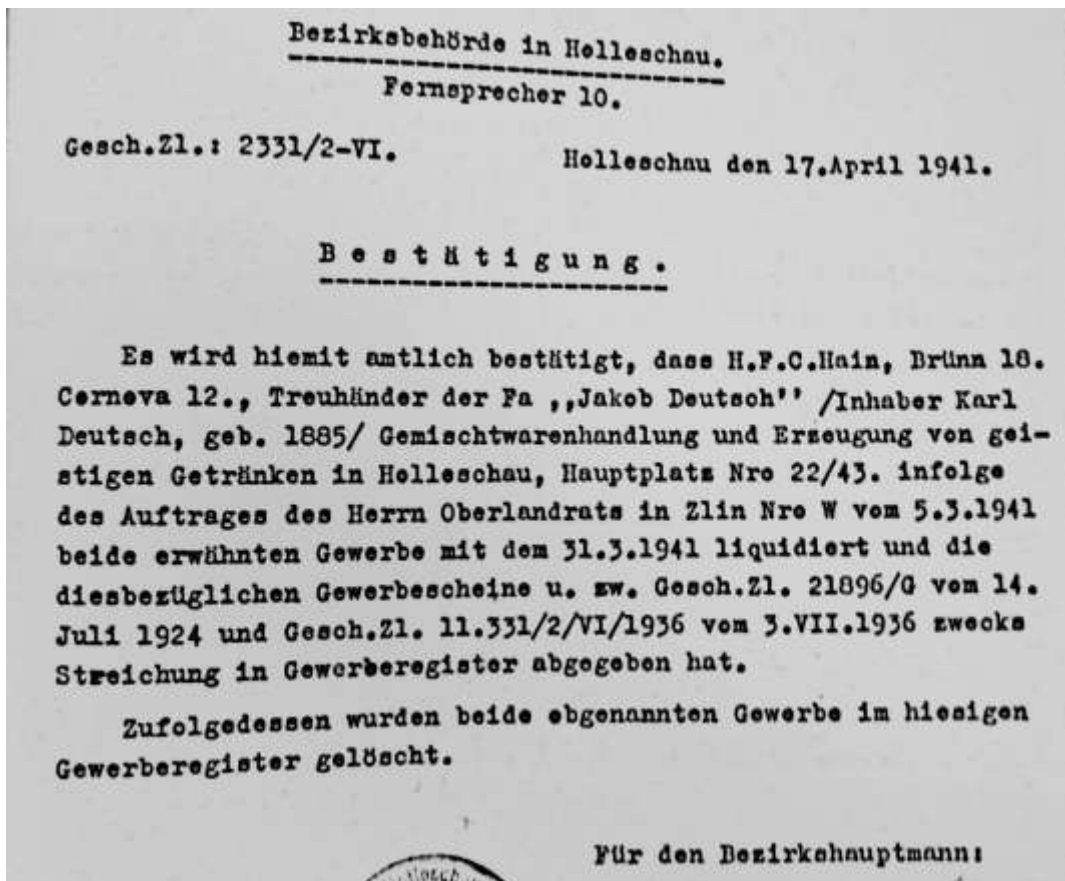
Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Brno, dne 27. září 1941.

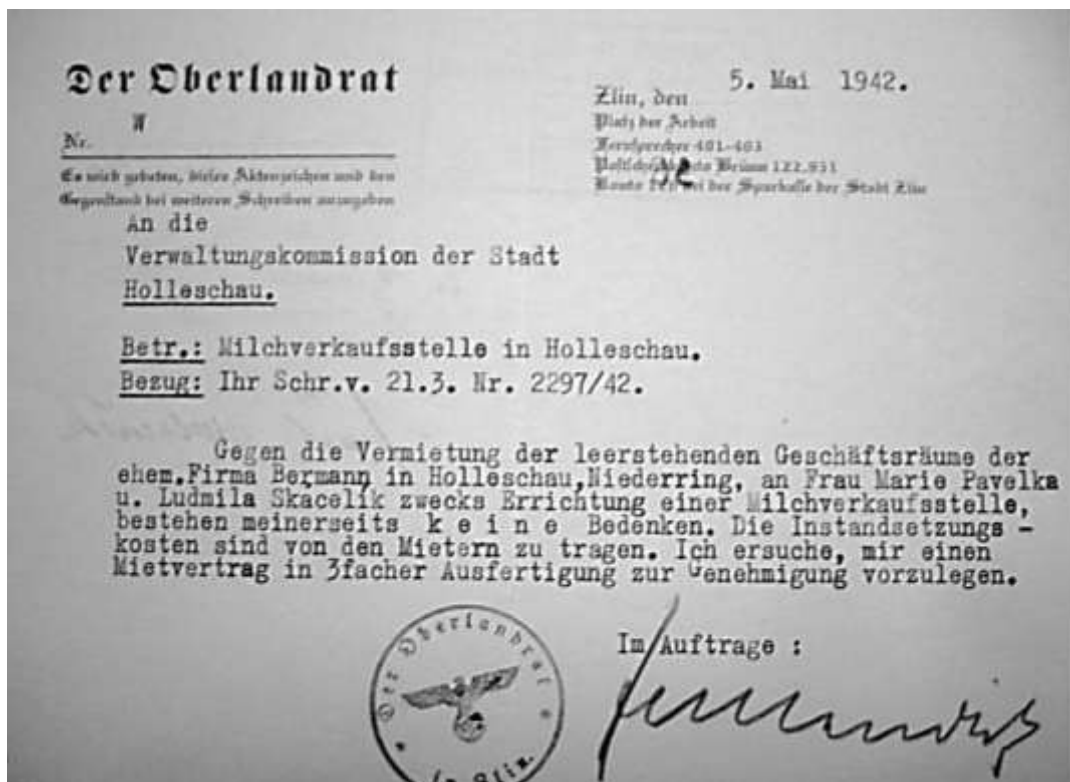
Městský úřad v Holešově, dne 4. října 1941.

Úřadující náměstek:
Antonín Tecl v. r.

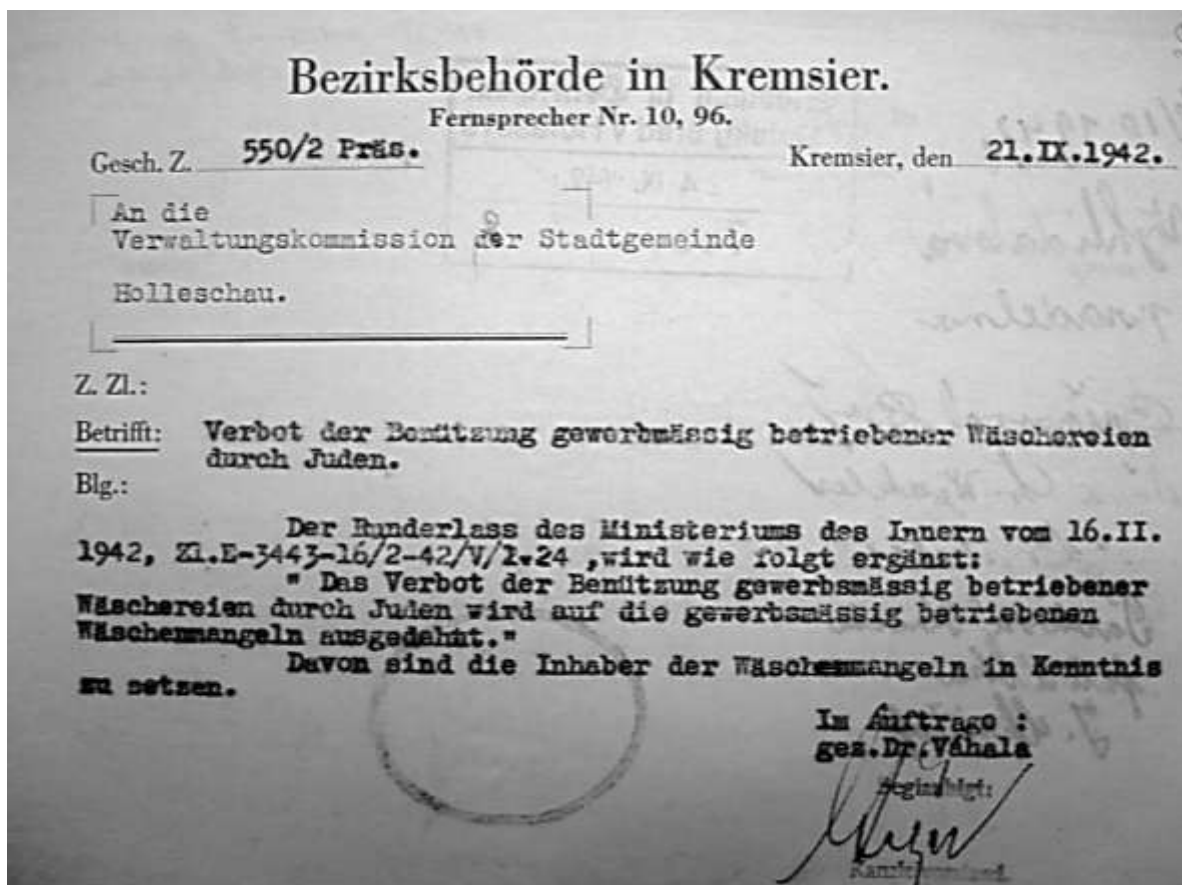
Obr. 3: Nařízení zemského prezidenta v Brně o zákazu židovské hudby. Za povšimnutí stojí § 1, kde je mj. uveden zákaz používání televizí, které byly v protektorátu ojedinělé (SOKA Kroměříž)

Obr. 4: Potvrzení Okresního úřadu v Holešově o likvidaci firmy Jacob Deutsch (MZA Brno)

Obr. 5: Odpověď zlínského oberlandrátu Správní komisi města Holešova ohledně zřízení výkupu mléka v prostorách likvidované firmy Philipp Bermann (SOKA Kroměříž)

Obr. 6: Zákaz používání po živnostensku provozovaných prádelen Židy (SOkA Kroměříž)

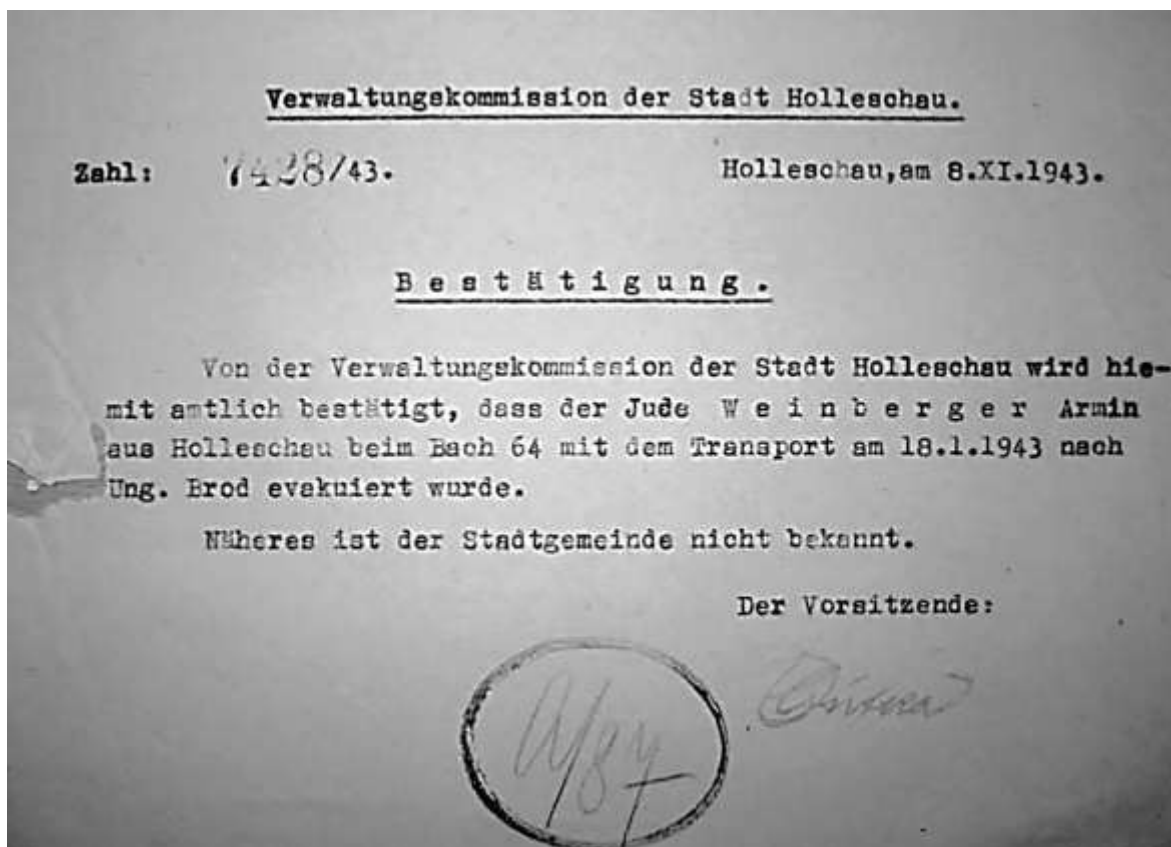
Obr. 7: Současný pohled na vlakové nádraží v Uherském Brodě; v pozadí vlevo budova gymnázia J. A. Komenského (foto autor)

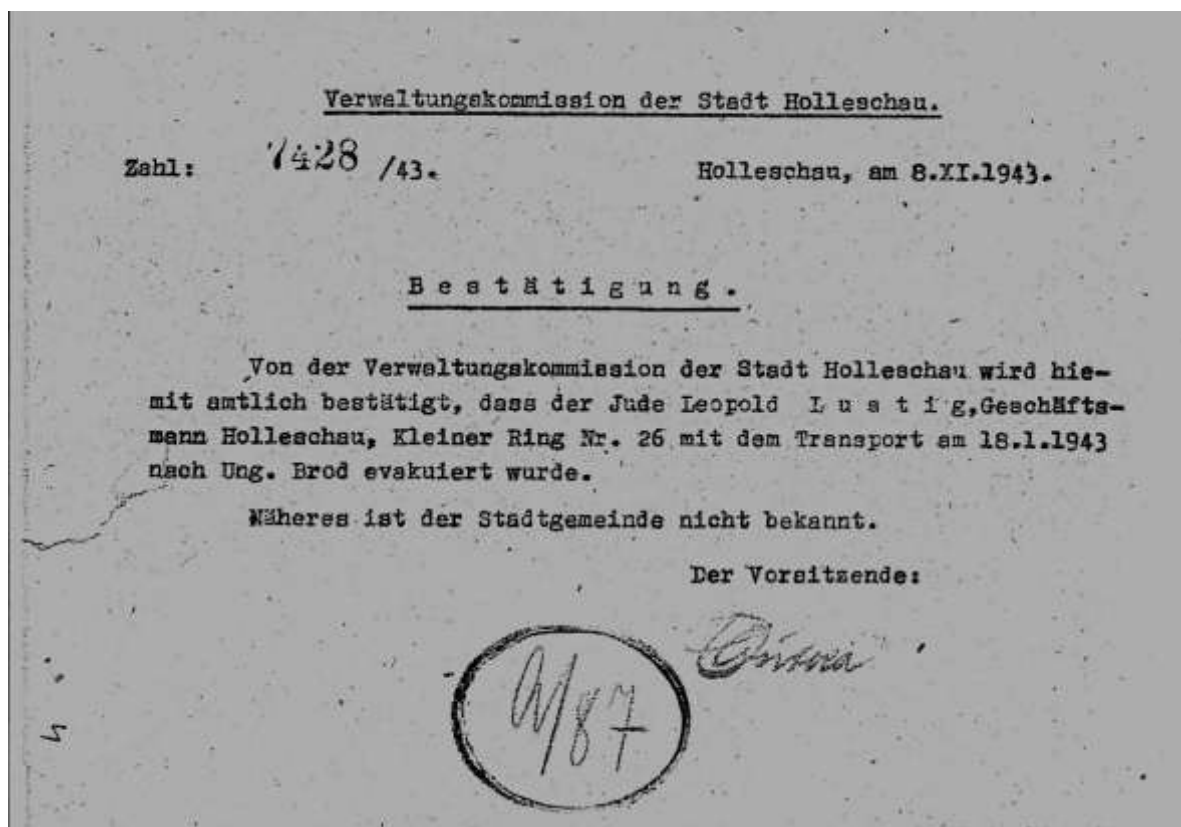
Obr. 8: Detail tajně pořízené fotografie Vilibalda Růžičky z ledna r. 1943; židovská zavazadla před vstupem do budovy uherskobrodského gymnázia (Muzeum Jana Amose Komenského, Uherský Brod)

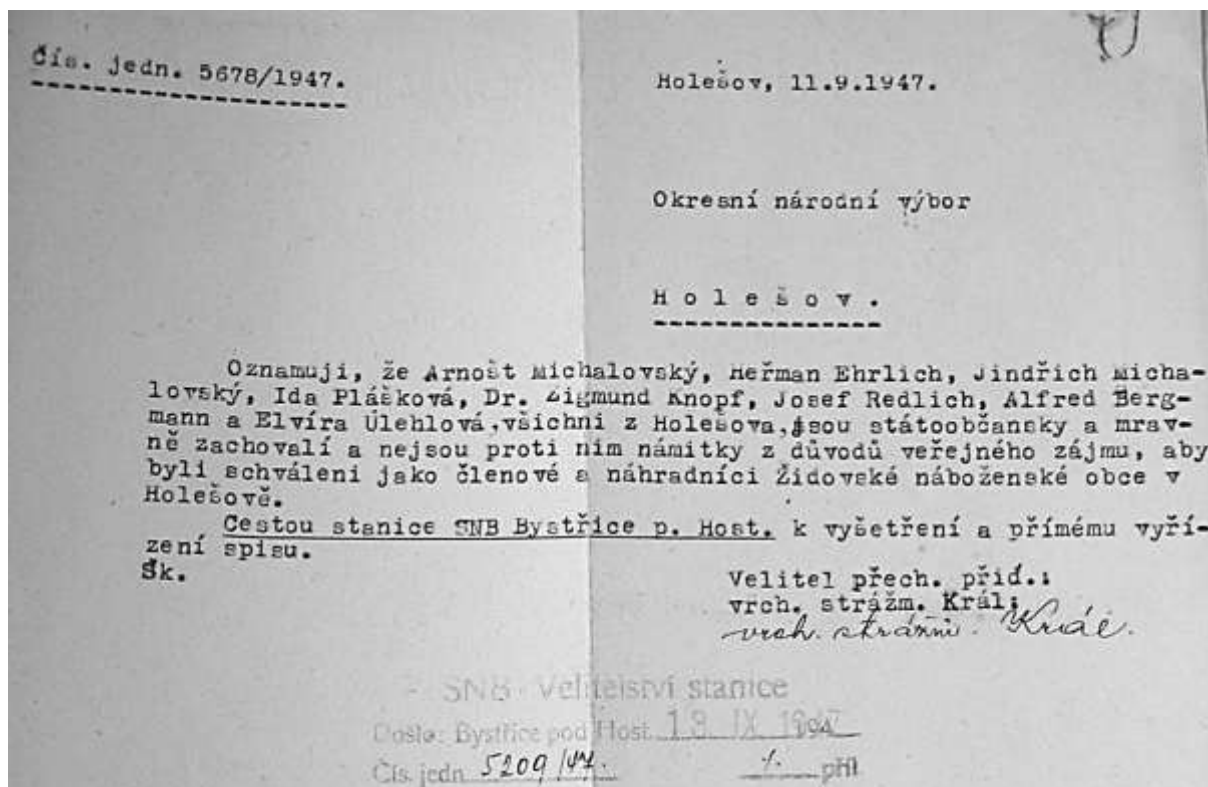
Obr. 9: Detail tajně pořízené fotografie Vilibalda Růžičky z ledna r. 1943; Židé jsou odváděni německými vojáky na uherskobrodské nádraží (Muzeum Jana Amose Komenského, Uherský Brod)

Obr. 10: Potvrzení Správní komise města Holešova o transportu Armína Weinbergera (SOKA Kroměříž)

Obr. 11: Potvrzení Správní komise města Holešova o transportu Leopolda Lustiga (SOKA Kroměříž)

Obr. 12: Potvrzení Okresního národního výboru v Holešově, který uznává všechny jmenované za mravně zachovalé státoobčany/ky (SOKA Kroměříž)

Obr. 13: Obřadní síň u vstupu na židovský hřbitov v Holešově (foto autor)

Obr. 16: Náhrobek rodiny Bachnerových na židovském hřbitově v Holešově (foto autor)

Obr. 17: Náhrobek rodiny Beerových na židovském hřbitově v Holešově (foto autor)

Obr. 18: Náhrobek rodiny Bergmannových na židovském hřbitově v Holešově (foto autor)

Obr. 19: Náhrobní kámen Heřmanu Ehrlichovi na židovském hřbitově v Holešově (foto autor)

Obr. 20: Náhrobek rodiny Ehrlichových na židovském hřbitově v Holešově (foto autor)

Obr. 21: Náhrobek umučeným v koncentračních táborech; židovský hřbitov v Holešově (foto autor)

Obr. 22: Čestný hrob MUDr. Zikmundu Knopfovi; židovský hřbitov v Holešově (foto autor)

Obr. 23: Náhrobek rodiny Michalovských na židovském hřbitově v Holešově (foto autor)

Obr. 24: Vlevo náhrobek Arnoštu Michalovskému, vpravo náhrobek rodiny Kleinových; židovský hřbitov v Holešově (foto autor)

Obr. 25: Pamětní kámen, připomínající novou synagogu; nám. Svobody, Holešov (foto autor)